

III.3. EL LÈXIC

III.3.1. La interferència lèxica del castellà

En aquest apartat volem analitzar les conseqüències del contacte lingüístic amb el castellà. En la introducció del present treball hem dedicat un capítol a l'estudi dels àmbits d'ús d'aquesta llengua en la societat rural divuitenca del nord valencià. Les circumstàncies que presentàvem, permeten parlar d'una situació de diglòssia entre el castellà -com a llengua A- i el català -com a llengua B-.

En el present capítol incloem les paraules que, són considerades en el *DCVB* i/o en el *DECat*: com a «castellanisme»; mots que hi figuren com «probablement presos del castellà»; els qualificats de «no genuïns» i «poc castissos»; les variants formals o usos «acastellanats»; algunes paraules o variants formals semblants a les castellanes, —considerables, altrament, cultismes—, i alguns mots no registrats en les obres esmentades, que formen part en les obres lexicogràfiques castellanes.

Som conscients del procés que recorre un mot des que entra en contacte amb una llengua fins que és acceptat com a préstec. Tractem de contribuir al descobriment del mecanisme que posa en marxa el procés de contacte. Observem el grau d'adaptació al sistema lingüístic català, la integració en els diferents àmbits d'ús, i la perduració o l'oblit del préstec.

En cada entrada presentem el significat amb què ha estat localitzat en els nostres textos, exemples que mostren el context i la forma en la grafia original, i la referència documental. Algunes entrades van seguides pel mot català corresponent, amb exemples extrets de la documentació. Es tracta de doblats originats per la introducció d'un préstec o pel que s'anomena "canvi de codi" relacionat amb la caracterització diafàsica dels documents.

Dediquem un apartat a investigar la intensitat de la interferència lingüística en els documents de la nostra zona, en relació amb la resta del domini lingüístic. Partint de les dades del *DECat*, del *DCVB* i d'altres estudis, hem distribuït els castellanismes registrats, atenent a la cronologia de la seua documentació en altres textos catalans. Quan avancen la data de la primera documentació que donen estudis consultats, indiquem l'any de redacció del document on ha estat localitzat. Mostrem si els castellanismes conviuen amb els mots catalans corresponents en els textos estudiats i fem referències a la pervivència dels mots en la llengua oral actual.

Castellanismes

Además adv. 'a més, encara': (Vegeu exemples a l'apartat III.2.12.5.).

Alages f. 'accessoris, material arrendat moble domèstic': "que ayga de mantenir totes les alages com se li entreguen" (cup, moles, séquia)[CM, 31v].

Alcançar v. tr. 'obtenir': "en matèria de tancades ningun dueño de ells puga alcansar pena ni esmena alguna en rama y herba si no les mollona cada any"[EstT, 21r].

Obtenir : "que ninguna de les viles pogués obtenir ningun privilegi"[EstT, 7].

A lo menos 'almenys': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.12.4).

Ambes adj. 'ambdues': "y en cas de aver motiu y fonament en ambes parts, seran los gastos iguales."[EstT, 23].

Amo 'propietari': "amo de dita heretat"[JHV, 3,a. 1615]; "si el amo dels sobredits animals los hi posa o guarda en los sobredits sitis"[EstT, 21] (i pàssim, tan abundant com *duenyo* que es troba en contextos semblants).

Antes (de) adv. i prep. 'ans (de)': (Vegeu exemples en els apartats III.2.10.7. i III.2.12.2.).

Apanyar v. tr. 'posar en bon estat alguna cosa rompuda o malmesa': "trobaren dos fites que dona la visura passada y les encontraren que les avien apañades "[TM, 37]; "trobaren dos fites, una a cada mà, coneixen-se de fresch que la una la avien tornada y l'altra la avien apañada "[TM, 37]; "y de allí se engrava en lo Comú que va a la Creveta, que està ben fitat y apañat "[TM, 43].

Argolla f. 'Cercle de metall o d'altra matèria resistent, que serveix per agafar subjectar o mantenir lligada qualque cosa': "fer una balda per a la porta, claus per al pañ, dos argolletes y punchó tot per a la porta"[JG, 13].

Ausència f. 'absència': "substituït per la ausència del doctor Pere Juan Martín"[LCR, a. 1724].

Averiguar v. tr. 'aclarir': "Que tinga també obligació de cuydar de aygües, netedad dels carrés, averiguar qüestions entre hereters"[EstT, 23]; "per aver-se emplatat en este dia al síndich del reverent clero de la vila de Villafranca, com a dueño este de dit mas, a fi y efecte de averiguar la confusió que y a en les visures antecedents sobre dita singla"[LM, 6]. En les visures escrites en castellà trobem *averiguación*¹: "no poder por entonces vintilarse ni venirse en conozimiento si orenga se salió de sus límites á punto fixo y que consideravan difícil la averiguación"[VM, 3].

Averios m. 'bestiar': "Y atenent y considerant també lo molt frau que fan los forastés en sos averios en les herbes y demás fruits del terme, satauïren y ordenaren [...] que sempre y quant seran atrobats ganados, alguns, de llanar o cabriu, de forastés pasturant en lo terme del present lloch, cometa el amo de aquells, per cada vegada, quatre dinés per cap..."[EstT, 33]; "per quant en lo present lloch no y a ministre asistent per a portar-se'n averios dels dits forastés, per a cobrar les penes en les quals hauran incurrit y els dañys que hauran causat que també deuran pagar, que el alcalde tinga obligació y qualquiera que serà requestat, a pendre de dits averios la cantidad que serà nesesària per a fer-se pago de

¹ Documentat també en escrits en català al segle XVIII: *averiguació* (Casanova, 1989).

penes y esmenes"[EstT, 33v]; "provehiren que el dit P.M. netege dit assagador que per estar en el molta malea no es pot passar en avarios, dins 15 dies"[TM, 29, a. 1749]; "De no poder entrar ningun gènere de avario en los rastolls asta pasats tres dies después de tretes les garbes y en les vinyes asta pasats tres dies después de haver vermad"[LCap Herb, 238 (BM), a. 1764].

Baix (de) prep. 'davall (de)': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.10.7).

Barato adj. 'a baix preu': "per lo més barato que puguessen"[LCR, a. 1673].

Borrar v. tr. 'fer desaparèixer, esborrar': "los confreres del número inquiets o perturbadors...sien expel·lits y borrats del número"[LCR, 1613].

Bòveda f. 'volta': "algebs per a fer les bòvedes "[JG, 14r]; "regoles de les mal cuites per a scala y bòvedes "[JG, 16v].

Burra f. 'somera': "lo dany que causaran en burres o egues"[EstT, 36r]; "del amo de alguna burra o egua"[EstT, 36r].

Burro m. 'ase': "de anar bacons de nit. Y de burros y machos colluts"[EstT, 36]; "a R.V. per pugar 1 dia cals en dos burros "[JG, 14]; "a M.L. per pugar 1 dia arena en son burro y dixer-lo sis dies per a dit efecte"[JG, 14]; "per fer un albardó al burro "[JG, 14]; "per un burro conprí el any 28 per a conduir materials"[JG, 14].

Buscar v. tr. 'cercar': "y havent buscat dita masada y fet lo degut escorcoll per a capturar-los"[VBI, 2]; "per a que buscàs papers y notícies dels llímits del dit assagador per si se li havié llevar"[VBIII, 39]; "que dins vuyt dies busque més prova y actes moders es de sos antipassats per a que es mes claritat se puga encontrar hasta a hon arriba la heretat de dit maset"[TM, 16]; "dins deu dies busque los actes y justificació dels dits mijans com són de la masada"[TM, 24].

Centeno m. 'ségol': "a la punta de un bancal ne trobaren una y al thenor de aquella ne trobaren altra y més avant, al bancal del centeno ne trobaren una"[JHV, 9]; "a la punta del bancal nomenat del senteno trobaren una fita vella, dóna la visura passada"[BM, 15r]; "des de que escomensa a espigar el ordi o senteno hasta que siga segat lo forment"[EstT, 36].

(a) **Cerca (de)** loc. prep. 'sobre': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.10.7).

Companyero m. 'companyó, company': "A D.M. y compañeros, per 236 cafisos de cals a 4 sous"[JG, 3].

Contento 'contentació, satisfacció, paga suficient; quantitat o qualitat que deixa satisfet²': "per terme de sis anys, ço és: 6 forsats y 2 de respit a contento de les parts"[CM, 31v].

(a) **Costes** f. 'cost': "que Benaçal lo torne, lo canyo, a ses costes com convingue"[JÇ, 51, a. 1597]; "allò que coneguen que sia menester en dit abeurador sia fet a costes de la Comuna"[JÇ, 51, a. 1597]; "el majordom tinga acció de llogar en treballades del Comú de vila, a costes del que no voldrà anar a treballar o serà remís en treballar"[EstT, 23v]; "qualsevol persona que de ses heretats voldrà traure les aygues a les carreres o camins del terme, haja de compondre a ses costes tot lo dany que causaran en ells o elles"[EstT, 36];

² El mot, pres del castellà, substitueix en els nostres textos el genul *contentació*, segons trobem en els exemples de context idèntic del DCVB: "a contentació de la major part dels vuit prohòmens" (1577).

"tindrà acció el majordom de compondre dits camins o carreres a costes y gastos de dit hereter"[EstT, 36]; "que tinga obligació de tornar totes les solcides de aséquia y terres a ses costes "[CM, 31v].

Crusar v. tr. 'travessar': "y crasant lo camí de Morella y a la mà esquerra al mateix tenor ne trobaren altra de fita vella"[VBIII, 1]; "y crasant lo assagador que ve de les calsades més altes..."[VBIII, 17]; "y de dita fita que es troba baix lo camí de Morella, havent crusat lo camí de herbatge...posaren una fita nova"[VBIII, 19]; "y crasant la heretat de les Comes, seguint lo assagador que dividix la devesa..."[VBIII, 36]; "concordaren ab lo dit concanvi del tros de terra següent:... a part davall del camí que crusa dit barranch, en un cantal gros..."[VBIII, 39].

Travessar : "travessar" [JHV, 12,14,25', a.1615] (No usa mai *crusar*); "antes de travessar lo barranch..."[VBIII, 30]; "té obligació de mantenir dos grases que travessen lo camí y guien la aygua barranch avall"[VBIII, 22]; "y de hallí travessaren lo barranch y hombria amunt..."[VBIII, 27]; "y de hallí travessaren lo collet y en vista de ..." [VBIII, 27]. En la visura en castellà trobem: "travesando los dos barranquitos" [VM, 7], "travezado el barranquito" [VM, 11].

Crusero m. 'nau transversal d'una església, perpendicular a la nau principal': "a A.M. y J.M. de F. per pugar un dia aguillons en sos parells per a acabar lo crusero "[JG, 16]; "vara per a el floró y dos barretes per a les pedres de llum del crusero "[JG, 13].

Cuidado m. 'atenció, cura, esment': "a lo que respongué dit V.: "yo no tinc cuidado de això, ell sanch ya" -una per una-" [VBI, 16].

Demés pron. i adj. : (Vegeu exemples en l'apartat III.2.8.).

Derredor m. 'contorn, entorn': "la fita designa lo cantó de la pal·liça y la contrafita lo derredor del pati de la hera"[JHV, 28, a. 1615].

Contorn 'voltants, paratge que envolta un lloc determinat': "per a camins y carreres y pasos, asò entés per a ampliar o fer de nou, que en tal cas, tinga acció de llevar als hereters del contorn lo que haurà de menester"[EstT, 28]; "qualsevol vehí del present lloch que no tindrà agranat lo carrer, cada un en son contorn, ..." [EstT, 28].

Deslindar 'limitar, senyalar': "posaren una fita nova per a deslindar hasta la fita primera de la foyeta del roure"[TM, 30].

Después adv i prep.: (Vegeu exemples en els apartats III.2.10.7. i III.2.12.2.).

(en) **Dretxura** loc. adv. 'a dret fil': "y a les 66 pases en drechura posaren una altra fita nova"[LM, 2]; "al foscar trobaren la fita dona la dita visura y en drechura, damunt del foscar..."[LM, 5]; "posaren una fita y en drechura en mix del bancal a 50 pases..."[LM, 7]. (Vegeu exemples de *a dret fil* en l'apartat III.2.12.3.).

Duenyo m. 'propietari, hereter': "accediren de orde de tot lo Consell de esta vila de Benasal a la singla llaurada del mas d'en Gradull per haver-se emplatat este dia al síndich del reverent clero de Villafranca com a dueño este de dit mas"[LM, 6]; "per quant los dueños de dites heretats insten que desigen saber per a hon van los límits de dites heretats"[TM, 10]; "protestà en nom propi dit C.G., dueño de dita masada de la Berola"[TM, 38]; "que dins tres mesos justifique el dueño dita Heretadasa ser del mas, alias no se li darà guardada"[TM, 44]; "en qualquier heretad de altre contra la voluntad

del dueno "[EstT, 21]; "qualquier dueño de sembrats puga dins de ells matar les gallines que en ells entraran, ab obligació de restituir-les mortes al dueño "[EstT, 21] (i pàssim).

Empleo m. 'càrrec': "el regidor menor servisca y tinga empleo de majordom, cuydant en tota rectitud de totes coses tocans a pesos, mesures y vares"[EstT, 23].

Entonces adv. 'llavors, en açò': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.12.2.).

Entrambes adj. 'ambdues': "per evitar discòrdies y plets de voluntat de entrambes parts seguien la deliniació de les roques después de la creu última"[LM, 7].

Estómago m. 'ventrell': "li feu un esgarrany en lo dit del mig de la mà esquerra y li pegà en la boca del estómago endret del cor"[VBI, 2].

Ventrell³: "ferit de una puñyalada en tres puestos, ço és: en la mà esquerra y en la boca del ventrell tenia dos forats"[VBI, 7,11,12]; "y véu que aplegà a sa masada J.N., menor de dies, son fill ab un drap a la boca del ventrell eo del cor, detenint no ixquera la sanch"[VBI, 6].

Fiel de fechos 'encarregat que es realitzen algunes tasques amb l'exactitud i legalitat que exigeix el sevei públic, responsable de l'acompliment dels preceptes legals o de les ordres de l'autoritat': "stabliment y ordinació ... novament reconegut recopilat y en alguna manera augmentat per ... y de mi Vicent Gil, fiel de fechos per a did efecte"[EstT, 42, a. 1783].

Fondo m. 'fondària, profunditat': "dos pams de ample y lo mateix de fondo "[VBIII, 23]; "anave boltan per més fondo en la heretad y tancada"[JA, 37].

Ganadero m. 'ramader': "attés que alguns malitosos cautel·losament per inquietar ad alguns ganaderos fan alguns sembrats maranyosos que són de molt poch útil y profit"[LCapHerb, 166, p. 523, a. 1607].

Ganado m. 'bestiar': "Anyadiren al present establiment que no puguen los pastors ni sos ganados dormir fora dels àmbits de les mallades que seran senyalades"[CapHerb, 149, p. 515, a. 1546]; "y a retenguda per a el ganado per encontrar-se allí los assagadors"[VBIII, 35]; "Y havén amalladat en dits puestos o havén deixat en ells sellat de roba, qui en ne voldrà traure o posar ganado contra la voluntat del primer cometa de pena..."[EstT, 30]; "ganados alguns, de llanar o cabriu"[EstT, 33] [en total apareix ganado-s 10 vegades].

Bestiar : "e allí entra dit camí en lo camí de a hon baixen los bestiar de lo Serrans"[GS, 3, a.1555].

Gasto m. 'despesa': "anar a pagar y evitar gastos "[CapHerb, 164, p. 522, a. 1600]; "aja de donar sinch sous a la confraria del número per a la cera y gastos de dita confraria"[LCR, a. 1613]; "en los quals do-centos sous sia conprat predicador, pans benits, juglar y qualsevol altres gasto que se fasa"[LCR, a. 1627]; "que los jurats de Benasal y fassen fer un basi a gastos de la Comuna"[MNT, 17, a. 1658]; "per la neu se donà al sant en lo any 1718, pagats gastos se tragé 16 lliures, 18 sous"[JG, 1]; "gastos que se an fet en los forns de cals"[JG, 11]; "gastos de ferro y claus nesesaris per a dita obra"[JG, 13];

³ En el nostre text predomina boca del ventrell (6 vegades) front a boca del estómago (2 vegades). El DCVB recull l'expressió boca del ventrell 'epigastri', i ventrell com a sinònim de estómago. La situació que presenta la nostra documentació, podria relacionar-se amb la que descriu el DCVB per al mallorquí i menorquí, on domina la forma ventrell entre la gent no acastellana, mentre que els acastellanats empren estómago.

"gastos de la teuleria"[JG, 16]; "gastos de fusters"[JG, 18]; "sia lo dit B. condempnat en los gastos de la present causa"[VBI, 20]; "13 sous de gastos de remendos y feros del molí"[CM, 31]; "y en cas de aver motiu y fonament en ambes parts, seran los gastos iguals; y han de ser pagats com los preadors."[EstT, 23].

Fer-se el gasto : 'pagar les despeses d'alimentació, un treballador': "a J.B., per 20 dies en fer la porta de la seccristia, asentar la scala del quarto, fer manperlans per a la scala, fen-se ell lo gasto, a 7 sous. 7 lliures"[JG, 18].

Gasto de boca : 'despeses d'alimentació dels treballadors': "per lo gasto de boca dels dits dies als fusters. 6 lliures"[JG, 18]; "per lo gasto de boca de 6 dies: 2 lliures"[JG, 18].

Gènere m. 'mena, classe': "ninguna persona siga gosada de furtar ni fer ningun gènere de dañy"[EstT, 21]; "sempre que es fasa algun gènere de dañy a la Vila o particular"[EstT, 38v]; "qualsevol persona que jugarà a qualsevol gènere de joch"[EstT, 39].

Hàcia prep. 'envers, devers, cap a': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.10.7.).

Hasta prep. 'fins (a)': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.10.7.).

Individuo m. 'individu': "puga ser hun dels oficials (o qualsevol individu)"[EstT, 31].

Limosna f. 'almoïna': "Cónter de tod lo que tinch rebut del plàt y demás acaptes y demás limosnes del gloriós sen Christòfol"[JG, 1]; "deposità sis sous, limosna de tres misses per la ànima de dit confrare difunt"[LCR, 1749].

Almoïna : "sois pagà 7 cafissos dels quals entregà a Luís Monterde 1 cafís de la Almoyna de Na Gomara"[CM, 31]⁴

Loco, -a adj. 'boig': "que estau locos !"[VBI, 19].

(des de). **Luego** adv. 'encontinent': (Vegeu exemples en l'apartat 3.12.2.5.).

Mandato 'mandat': "un tresllat authèntich y fefahent de un mandato de Sa Magestad dad en Madrid en 19 de nohembre any 1428"[EstT, 10v].

Matxo 'mul': "embiar a pasturar arriats o machos colluts"[EstT, 36]; "pugar cals ab son macho "[JG, 11, 14, 14v].

Mediar v.tr. 'haver-hi entre dues coses': "mediant 20 passes de amplària de la una a la altra fita"[VBIII, 17]; "y per quant en estes dos fites no hy mediava sinó 15 passes de amplària"[VBIII, 18]; "mediant de fita a fita 24 passes de ample"[VBIII, 20]; "posaren una fita nova y al mateix tenor a la mà dreta mediant 40 passes de ample posaren altra fita"[VBIII, 33],[TM, 32]; "ab madur consell y plena deliberació mediant la divina Gràcia, unànimes y conformes..."[EstT, 17].

Medir 'mesurar, amidar': "y de la una fita a la altra medien 17 passes de ample"[VBIII, 11]; "y de fita a fita media lo dit assagador 26 passes de amplària"[VBIII, 17]; "y de rodada huytanta pases, totes medides. "[MNT, 18, a. 1658].

Mesura 'mida': "regonegueren lo abeurador del Algar...lo qual trobaren ab son bon espay sent tota mesura refferin-se al Llibre de Camins de Benaçal"[GS, 5, a. 1555]

Menos adv. 'menys': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.12.4.).

⁴ L' Almoïna de na Gomara fou una institució benèfica, creada per la muller d'en Gomar que visqué a la segona meitat del segle XVI al mas de la Torre de Monfort (Benassal). (Arxiu Parroquial de Benassal).

⁵ No trobem cap exemple de mesurar ni d'amidar en els nostres textos.

Mensatger m. 'missatger, encarregat de portar i transmetre una notícia, comunicació, comanda': "foren elets per prohoms e mensatgers" [JB, 169, a.1634]; "foren elets per proms e mensagers" [MNT, 17, 1658]; "E des de hallí baixaren los dits prohoms y mensatgers al sòl de la dita serra del Sevo" [VBII, 9]; "mensatgers" [VBII, 17,21,25]; "los mensatgers de la Tinensa de Culla" [EstT, 11].

Missatger : "los sobredits misatgés de la desús dita tinença de Culla" [GS, 1, a. 1525]; "los misatgers infrasegüents....prom i misager per la vila de Culla" [JÇ, 49, a. 1597]; "proms e misatgers" [JHV, 1, a. 1615] (JHV sempre usa *misatger*.); "per los dits misatgers fonch venuda" [MNT, 17, a. 1658].

Moquello m. 'malaltia catarral contagiosa d'alguns animals': "dins tres dies après que aia conegut malaltia en son bestiar de pigota o moquello ho aia a manifestar als jurats del terme on estarà" [CapHerb, 162, p. 522, a. 1589].

Núncio m. 'encarregat d'anunciar alguna cosa': "Joseph Serrania, núncio ministre del justícia de la present vila" [VBI, 21]; "Recepit Joseph Serrania, núncio y trompeta públich de la present vila de Benasal" [VBI, 26].

Ojo interjec.: "cremar la llèntia, de nit i de dia (ojo, mentres se cante la salve y goix també ensesu la llàntia)" [LCR, 47, marge, a. 1731].

Pago m. 'pagament': "la cantidad que serà nesesària per a fer-se pago de penes y esmenes" [EstT, 33v].

Pardo, -a, adj. 'de color cendrós fosc amb matís vermellós': "seguint, a la roqueta parda ..." [JHV, 7]; "dalt de unes roquetes pades ..." [VBIII, 28]; "en un cantal pardo ..." [TM, 7].

Pues conj. 'puix', 'doncs': (Vegeu exemples en els apartats III.2.11.4. i III.2.11.5.).

Puesto m. 'lloc': "en lo foçar de dit lloc, acostumat puesto per a consemblants capítols" [LCR, a. 1625]; "en lo puesto acostumat del present lloc de Cintorres" [LCR, a. 1676]; "y al cab de rato anà al puesto que li pegaren..." [VBI, 2]; "es quedaren los demás en dit puesto" [VBI, 9]; "que ninguna persona siga gosada de abeurar animals sinó en los puestos sigüens: el bestiar en los abeuradors de la Comuna" [EstT, 29]; "que qualsevol persona de qualsevol estat que siga que vullga casar als torts en lo terme del present lloch, no puga señalar puesto ans del dia de san Francés" [EstT, 32]; "y a la part de baix per no trobar la fita dóna la vessura passada la possaren nova quedant en lo dit puesto lo assagador en trenta passes de amplària" [BM, 51].

Qualquier adj. 'qualsevol': (Vegeu exemples en l'apartat III.2.8.).

Quartel m. 'Impost que es pagà fins a principis del segle XX per a l'exèrcit, una mena de contribució'⁶: "dit dia doní a J. G. per lo ítem del seu quartel : 1 lliura" [JG, 4]; "dia 4 de juliol, TM. donà a Miquel per a farina y quartel : 2 lliures" [JG, 4]; "dia 29 de deembre, doní a J.G. per lo quartel : 1 lliura 6 sous" [JG, 5].

⁶ Corona Marzòl "Datos sobre la fiscalidad valenciana en el siglo XVIII. Las contribuciones militares y el cuartel de invierno (1707-1715)" (Col·legi Universitari de Castelló, Univ. de València) BSCC LX, abril-desembre, Castelló 1984.

Segons explicació d'Irene i Manuela García García, de més de vuitanta anys d'edat, el *quartel* era un impost que es pagava a principis de segle, abans de la guerra Civil, a Ares, d'on són naturals les enquestades, a la Sala o a un cobrador foraster. El pregó que anunciava el pagament deia poc més o menys: "Se done a saber, que el [dia x] se pagará el *quartel*, consumo i cartetes". Podia pagar-se en dues terces o en quatre terces. Les *cartetes* eren les cèdules, (la *cédula personal* que es feia en complir 16 anys). Recorden que es pagava 1 pesseta. El *quartel* era la contribució. El *consumo* fou l'impost que més perdurà.

Quarto m. 'cambra, habitació': "fer la porta de la secrastia, asentar la scala del quarto ..."[JG, 18].

Rato m. 'Estonia⁷, espai de temps relativament curt': "y al cab de rato anà al puesto que li pegaren la puñalada"[VBI, 2]; "es quedaren los demás en dit puesto replicant y al cab de rato se n'anà Vicnet Nabàs. Y de allí a poch lo dit Berthomeu"[VBI, 9]; "y de allí a poc rato també se n'anà ell, testimoni"[VBI, 16].

Recibo m. 'rebut, albarà de rebuda': "y contat tod y comprés en este tods los resibos té fets, té a cónter asta dit dia huyt sentes lliures"[JG, 4]; "Pasàrem contes en M.C. dia 1 de noembre de 1729 y contats tots los ítems antesedents com compresos tots resibos en este, asta dit dia té a cónter de dita obra mil coranta-tres lliures"[JG, 5].

Reine m. 'regne': "segons furs y pragmàtiques del present Reyne de València"[VBI, 20]; "les constitucions del present reyne"[EstT, 33].

Remendo m. 'Adob, acció de remendar': "1 lliura, 13 sous de gastos de remendos y ferros del molí"[CM, 31].

Renta f. 'renda': "renta del molí"[CM, 31]; "si havia de pagar subsidi de les rentes de les almoynes, confraries y altres"[EstT, 10].

Reo m. 'reu': "reo, delat y denuncia"[VBI, 23].

Rinya f. 'baralla': "a lo que li respongué dit P.B. que havien tengut una riña ab J.N., menor y V.N. fills de J.N."[VBI, 10]; "altres inconveniens de riñes y malvolenses"[EstT, 27].

Roya adj. f. 'roja': "que està damunt de la cova Roya "[VBIII, 16]; "als comuns de la cova Roya "[VBIII, 16]; "al çab del tosalet de la riscla de les Ferritgetes posaren una fita roya "[TM, 8].

Ruedo m. 'rodada': "y fenix lo ruedo de la dita masada"[TM, 32, a. 1749].

Rodada f. 'allò que envolta una cosa, perímetre': "lo qual pati té de amplària...y de rodada huytanta passes totes medides"[MNT, 17, a.1658]; "la dita hera té de amplària des de la porta de la pallissa del dit A.F. hasta la fita que es troba enfront de dita porta vint passes y de rodada huytanta passes medides"[MNT, 2, a. 1687]; "se obligà a este a rodar de paret la rodada de dit mas"[TM, 22].

Sarta f. 'enfilall': "una sarta de olor engastada en or"[LCR, a. 1683].

Semejant adj. 'semblant, tal, d'aquesta espècie': "juntats en lo fosar de la present iglésia, loch acostumat per a semejant junta"[LCR, a. 1640]; "avén-hi semegant maltractació y prolixidad se retarda la breu coneixensa y juhi de aquels lo que convé molt reparar"[EstT, 17]; "en este y semegans casos, volen que el alcalde puga pendre atres quinze dies"[EstT, 22]; "que ninguna persona siga gosada de fer semejan cosa"[EstT, 25]; "y qui farà semejans clots prop de parets, encara que el tapo, tinga de pena 10 sous per cada vegada"[EstT, 28]; "y qui fora de semejan ocasió matarà o maltractarà ningun gat de altri, cometrà de pena..."[EstT, 37]; "però tansolamén tindrà esta facultad en semejan ocasió y no fora de ella."[EstT, 37].

Semblant : "les penes...contra semblants delinquents estatuhides"[VBI, 20].

⁷ A Benassal estona ha reduït el seu ús i és aplicat, actualment, a un 'tros de tela'.

Surco m. 'solc': "vent que per estar rompudes dites grasades se ha ocasionat tota la ruyna del dit assagador y se han fet tots los surcos que ya no es pot passar per aquell" "que dins un mes pose traves als dits surcos y que torne a fer la grasada més alta"[VBIII, 29]; "y pugant més amunt, passats uns surcos, en la punta de un bancal herm, a la mà dreta trobaren una fita vella"[VBIII, 28]; "trobaren en lo camí un brollador enmig del camí y un gran surco que impedix la via del camí"[VBIII, 23]; "lo que provehiren que es mane a la dita viuda de A.M. que dons quinze dies tinga obligació de terraplenar lo dit surco igualant-lo ab lo camí fent grades y empedrar-lo de grada a grada"[VBIII, 23].

Solc ⁸m. 'cavitat llarguera': "per no portar ab sols quiada la aygua del camí", "la viuda de G.N. guia un solch al dit colse ha hon ha fet botera per a que la aygua ixca al camí"[VBIII, 25].

Tabaco m. 'tabac': "doní al dit Miquel per a l lliura tabaco: 10 sous"[JG, 4v].

Tio m. 'oncle': "la masada del Pobill, de Joseph Fabregat de Berola, ha hon habita al present Antoni Fabregat, son tio y tudor"[VBIII, 6].

Venta f. 'venta': "acte de venta rebut per V.B., notari en 28 de setembre 1682"[TM, 26]; "del any 1766 en 67 de la venta del molí, sent arrendador C.B."[CM, 31].

Venda : "1ª o segona venda"[EstT, 18v]; "la qual venda feren ab estos pactes y no sens ells"[MNT, 17, a. 1658]; "presentà un acte de venda, rebuda per M. Nicolau Tena, notari, en 28 de setembre 1682"[TM, 25].

Villa f. 'vila': "justícia y jurats de la villa de Sinchtorres"[LCR, a. 1705]; "Primo, per lo acapte de la Villa, en diner en los anys 16 y 17, que se acaptà per la vila trenta nou lliures, once sous y deu dinés"[JG, 1]; "dia 25 de febrer de 1736 doní a Thomàs Molés, síndich per a pagar a P.G. el vindre a visurar la obra de orde de la Villa "[JG, 3]; "dia 31 de deembre de 1739 doní de orde de la Vila a M.C. per conpondre la teulada, consta en albarà"[JG, 3]; "villa "[BM, 13].

Vila : "lloctinent de vostra merced el justícia de la present vila "[VBI, 1].

⁸ No hem trobat molts exemples de *solc* en els documents.

Classificació dels castellanismes localitzats en els textos, atenent al segle en què han estat documentats en la nostra llengua

El conjunt de castellanismes localitzats en el nostre corpus, demostra un grau d'interferència lingüística semblant a la resta de documents valencians del moment.

Els documents valencians del nord del segle XVII i XVIII, presenten un grup de castellanismes ja arrelats en la llengua, introduïts en el segle XV i XVI, i també, bona part dels castellanismes documentats en el segle XVII i XVIII en textos de nuclis importants de població.

Entre els mots considerats castellanismes per alguns autors, documentats en català des del segle XIV trobem: *amo*⁹ —que s'usa amb *hereter*—, *derredor*¹⁰, *fondo*¹¹, *mandato*¹², *pago*¹³ i *reo*¹⁴.

Algunes paraules d'ús comú, relacionades de manera general amb la ramaderia, emprades en català des del segle XV són: *centeno*¹⁵, *ganado*¹⁶ —que alterna en els textos amb *bestiar*, mot que es manté encara en el parlar actual—, *medir*¹⁷ —menys usat que les expressions *tenir de llarg*, *d'ample...*—, *menos*¹⁸ —emprat al segle XVIII juntament amb el genuí *menys*, avui desaparegut—, *matxo*¹⁹ —d'ús quasi exclusiu al segle XVIII—, i *pardo*²⁰.

Hem localitzat termes de llenguatges específics i mots d'ús comú introduïts en els escrits catalans ja al segle XVI, com ara: *alcançar*²¹ —junt a *obtenir*—, *argolletes*²², *aserca*²³ —emprat en els textos més formals jutament amb *sobre*—, *barato*²⁴ —sempre amb la *o* final—, *borrar*²⁵, *bòveda*²⁶, *burro*²⁷ —exclusiu en els

⁹ J. Veny el documenta al S. XIV en el treball "Sobre els castellanismes del Rosselló" citat per J. Solà, 1977: 278). 1497 (DCVB). Introduït des del S. XV G. Colon (1976:189). Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984).

¹⁰ MS Klag. S. XIV, Eixemplis. S.XV. (dades valencianes) (DCVB). Com a adverbí *al derredor* es troba a la 1ª meitat del S. XVII a Val. (Martí Mestre, 1992). Mallorca (Martí i Oliver, 1989:120) *per tota la radó / per el redador / per tot el rededor...*

¹¹ A. J. Veny ("Sobre els castellanismes del Rosselló" citat per J. Solà, (1977:145)) li costa creure que *fondo* "enfilat per terres tan septentrionals sigui (com diu Sanchir Guarnier) un mossarabisme; el documenta als segles XIV-XV.

¹² Pere IV, Cròn. (DCVB). Altres exemples posteriors en Martí Mestre (1990:1999). Elx S. XVII (Cano i Ivorra 1992).

¹³ 1315 (DCVB).

¹⁴ 1392 (DCVB).

¹⁵ *Procs de les Olives* 11 del S. XV (DECat). 1559 (DCVB).

¹⁶ I de Villena *Vita* 1497 (DCVB). Traiguera-1683 (Sanz i Arnau, 1991). *Ganadet*. Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992).

¹⁷ Documentat a principi i mitjan segle XV en autors valencians. (St. Vicent Ferrer) (DECat). Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992).

¹⁸ 1486 (DCVB). J. Veny en el treball "Sobre els castellanismes del Rosselló" (citat per J. Solà, 1977: 45) assaja de donar una raó social o estructural de la penetració del castellanisme *menos*. J. Corominas diu que en escrits comença algun cas de *menos* al S. XVII (DECat).

Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Cat. S. XVIII (Vidal Colell, 1988).

¹⁹ *Procs de les Olives*; doc a 1546 (DCVB). Catalunya S. XVIII (Vidal Colell, 1988).

²⁰ Documentat en *la Spill* de J. Roig i a l'arx. de Montblanc a. 1690. (DECat, DCVB). *Galinas Rous*. 1767 (Pellicer Borrás, 1986).

²¹ *Eiximenis Scala* 1523 (DCVB). Amb altres accepcions el mot es troba documentat al S. XVI i XVII (Martí Mestre, 1992:2970).

²² 1533 (DECat i DCVB).

²³ 1511 (DCVB). Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Catalunya S. XVIII (Vidal Colell, 1988) *acerca de*.

²⁴ Sembla haver-se usat ja normalment en el S. XVI a *judicar* pel fet que apareix en les obres lexicogràfiques d'Onofre Pou, Torra (1640) i Lacavalleria (DECat). Boades Feyts. S. XVII (DCVB).

²⁵ *Ordin Univ.* 1500; *Atlántida* (DCVB). El doc. d'AlcM. sembla antedat (DECat).

²⁶ O. Pou *ThPu.* (DECat). *Rubr. Bruniquer* 1715 (DCVB).

²⁷ Fi del S. XVI (DECat). 1590 (DCVB). Traiguera-1683 (Sanz i Arnau, 1991).

textos més espontanis del segle XVIII—, *contento* (a)²⁸—expressió del llenguatge administratiu—, *costes*²⁹ (registrat l'any 1597), *crucero*³⁰, *cuidado*³¹, *(lo) demás*³²—més usat que *lo restant*—, *gasto*³³—quasi exclusiu al segle XVIII—, *mensager*³⁴—que substitueix totalment *missatger* al segle XVIII—, *moquello*³⁵ (registrat l'any 1589), *puesto*³⁶—quasi exclusiu al segle XVIII— i *renta*³⁷.

També són present alguns adverbis, preposicions, conjuncions i altres paraules d'origen castellà, documentades en català des del segle XVII: *ademés*³⁸—conviu al segle XVIII amb alguns casos de *i més*, *i encara*—, *alages*³⁹, *a lo menos*⁴⁰, *antes*⁴¹—al segle XVIII encara no ha desplaçat totalment *ans*—, *apanyar*⁴²—alterna amb *adobar*—, *averiguar*⁴³, *baix* (de) (prep.)—alterna amb *davall de* al segle XVIII—, *burra*⁴⁴—exclusiu en els textos més espontanis—, *buscar*⁴⁵, *companyero*⁴⁶, *dueño*⁴⁷—emprat juntament amb *hereter*—, *empleo*⁴⁸, *entonces*⁴⁹—amb la locució *en açò*—, *estómago* (documentat en els nostres textos l'any 1684, en els mateixos

²⁸ Doc. a 1585 Felanitx. (DCVB). Apareix també en nombrosos textos del darrer quart del segle XVI i del segle XVII de Val. (Martí Mestre, 1992:2986). Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989). Bocairent-1787 (Satorres, 1988) a *contento del clero*.

²⁹ Doc. a. 1598 (Arx. par. de Pont d'Armentera) (DCVB). Val. S. XVII (Martí Mestre, 1992). Elx, S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Bocairent-1765 (Satorres, 1988) *les costes*.

³⁰ *Crucer* amb el sentit de 'travessar' principis del S. XVI. No documentat amb la forma *crucero* (DCVB).

³¹ Es troba documentat des del S. XVI *tenir cuidado*. Martí Mestre (1992: 1988) recull dades de la primera meitat del S. XVI i diu que al S. XVII es troba pertot. Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989). Galiana Rond 1767 (Pellicer Borràs, 1986). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:120) *aniràs ab cuydado / ves alerta, tindràs cuydado*. Catalunya S. XVIII (Vidal Colell, 1989).

³² Es documenta en els usos no propis, a València des de la primera meitat del S. XVI i s'incrementa l'ús en el S. XVII (Martí Mestre, 1992). En documents d'Elx del S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Mallorca (Martí i Oliver, 1989, 120) *de lo demás*. Bocairent-1767 (Satorres, 1988) *de los demás*.

³³ 1550 (DCVB). Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Traiguera-1683 (Sanz i Arnau, 1991). Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Bocairent-1743 (Satorres, 1988). Cat. S. XVIII (Vidal Colell, 1988).

³⁴ *Faules Isop* (1550-1576) (DCVB). No registrat al DECat.

³⁵ El DCVB documenta *moquillo* com a malaltia de l'aviram' al s. XVIII.

³⁶ 1513 (DCVB) València S. XVII (Martí Mestre, 1992). Elx S. XVII (Cano i Ivorra, 1992). Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Vall d'Albaida, S. XVIII, (Casanova, 1989). Bocairent-1712 (Satorres, 1988). Galiana Rond. 1767 (Pellicer Borràs, 1986).

³⁷ 1400 (DCVB) dubta si és castellanisme.

³⁸ En documents d'Elx es troba al S. XVII (Cano i Ivorra, 1992:465). *Penya Poes* 1892 mall; *Martínez Folkl.* 1912 val. (DCVB). No registrat al DECat que sí que conté *endemés*.

³⁹ En documents d'Elx del S. XVII es troba el mot *alages* (Cano i Ivorra, 1992:649). DCVB no doc.

⁴⁰ Doc. a. 1669 (DECat).

⁴¹ J. Veny en el treball "Sobre els castellanismes del Rosselló" (citat per J. Solà 1977: 278) documentat *antes* l'any 1617 conjunció; 1618, adverbí. No es troba en documents del S. XVII d'Elx on perduren *ans* i *abans* (Cano i Ivorra, 1992). Tampoc es registra el castellanisme a Val. en le *Libre d'Antiquitats* (Martí Mestre, 1992). Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Vall d'Albaida-1732 (Casanova, 1989). Cat. S. XVIII (Vidal Colell). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:120) DCVB 1719.

⁴² Mot documentat en el sentit de 'adobar, compondre', a Val. l'any 1631 (Martí Mestre, 1992:2972.). 1639 (DECat).

⁴³ Documentat l'any 1629 *Ord Univ* (DCVB). Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989). Cat. S. XVIII (Vidal Colell, 1988).

⁴⁴ En català no es té notícia fins a l'*Agricultura* del Prior Agustí, de c. 1610. J. Veny, en el treball "Sobre els castellanismes del Rosselló" (citat per J. Solà, 1977: 279) el documenta l'any 1617.

⁴⁵ Mot documentat pel DCVB i DECat l'any 1666. Germà Colon 1976 diu que *buscar* es va prendre del castellà al segle XVII. J. Veny en el treball "Sobre els castellanismes del Rosselló" citat per J. Solà (1977:145) contra el que afirma el DCVB diu que *buscar* no entrària pràcticament al Rosselló. Val. S. XVII (Martí Mestre, 1992). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:120).

⁴⁶ Doc. a. 1661 *Entrev. Eiv. Llorenç versos*. (DCVB). Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989). Galiana Rond. 1767. Pellicer Borràs, 1986.

⁴⁷ Des del S. XVII (DCVB). Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989). Cat. S. XVIII (Vidal Colell, 1988).

⁴⁸ Doc *Ordin Univ* 1638 *Lacavallera Gatzoph* doc. a. 1688 (DCVB). Elx, S. XVII (Cano i Ivorra, 1992).

⁴⁹ Comença a introduir-se en la segona meitat del S. XVII (Martí Mestre, 1992). Elx, S. XVII (Cano i Ivorra, 1992) Vall d'Albaida, S. XVIII, (Casanova, 1989). Bocairent-1765 (Satorres, 1988) *entonces*. Galiana Rond. 1767 (Pellicer Borràs, 1986) comença Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989, 121).

contextos que *ventrell*, tanmateix, actualment, en el parlar de Benassal *estóme*), *gènere*⁵⁰, *hasta*⁵¹ —al segle XVIII encara no ha substituït fins (a)—, *loco*⁵² (documentat en la declaració de testimonis del Procés Judicial de l'any 1684), *luego* (*des de*)⁵³ —apareix junt a *encontinent*. Actualment se sent molt més en el parlar de Castelló que no en el de Benassal—, *núncio*⁵⁴, *pues*⁵⁵ (actualment en el parlar de Benassal *pos*), *quarto*⁵⁶, *recibo*⁵⁷ —juntament amb *albarà*—, *remendo*⁵⁸, *rinya*⁵⁹, *sarta*⁶⁰ (documentat en els nostres textos l'any 1683), *semejant*⁶¹ (documentat en els nostres textos l'any 1640; alterna amb *semblant*) i *tabaco*⁶².

Finalment agrupem les paraules registrades en català en el segle XVIII, algunes de les quals per primera vegada en els nostres textos: *ambes* (adj)⁶³ —coexisteix amb *les dos*—, *ausència*⁶⁴, *averio*, *crusar*⁶⁵ —alterna amb *travessar*—, *deslindar*⁶⁶ —coexisteix amb *fitar*, *senyalar els límits*—, *después*⁶⁷ —alterna amb *després*, *après*—, *dreixura* (*en*)⁶⁸ —juntament amb *a dret fil*—, *entrambes*⁶⁹ —amb *les dos*—, *fiel de fechos* (documentat en els nostres textos l'any 1783), *hacia*⁷⁰ —juntament amb *envers*, *devers*, *cap a*—, *individuo*⁷¹, *limosna*⁷² —

⁵⁰ *DECat* amb el sentit de 'mena' *Lacav.* Coromines no parla d'origen castellà. *DCVB* no doc. Elx, S., XVII (Cano i Ivorra, 1992).

⁵¹ *DCVB* no doc. A Val. documentat a la segona meitat del S. XVII, (Martí Mestre, 1992). Elx, S. XVII, (Cano i Ivorra, 1992). Peníscola-1701, (Ayza Roca, 1984). Bocairent-1710 (Satorres-1988). Segons J. Veny "Sobre els castellanismes del Rosselló" (citat per J. Solà, 1977), en aquelles terres es documenta l'any 1887.

⁵² *Galmés Flor* 1911 (*DCVB*). No doc. al *DECat*. E. Casanova, 1989 documenta *locura* al S. XVIII.

⁵³ Doc. a Val. en la segona meitat del S. XVII (Martí Mestre, 1992). Vall d'Albaida, S. XVIII, (Casanova, 1989) *luego*, adv. Bocairent-1771 (Satorres, 1988) *luego*. Catalunya S. XVIII (Vidal Colell). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:120) *llevò / luego*, *luego de* 1906 (*DCVB*).

⁵⁴ Amb el sentit de 'encarregat d'anunciar una cosa' es troba en les *Ordinacions de la Universitat d'Elvissa* de l'any 1663 (Marià Torres i Torres, 1991) i és una accepció que Joan Coromines documenta en les llengües romàniques des del segle XVI. (Martí Mestre, 1992:3003).

⁵⁵ Elx, S. XVII, (Cano i Ivorra, 1992). Peníscola-1701, (Ayza Roca, 1984). Vall d'Albaida, S. XVIII, (Casanova, 1989). Bocairent-1752 (Satorres, 1988). *Galiana Rond.* 1767 (Pellicer Borràs, 1986). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:121). S. XIX (*DCVB*).

⁵⁶ En el llibre *Antig Val* apareix el mot amb el sentit de 'cambra, habitació' l'any 1632 (Martí Mestre, 1992). el *DCVB* el documenta l'any 1814. amb altres accepcions des del segle XVII. Vall d'Albaida. S. XVIII, (Casanova, 1989). *Galiana Rond.* 1767 (Pellicer Borràs, 1986). Cat. S. XVIII (Vidal Colell, 1988).

⁵⁷ *Sóller* doc. a. 1665 (*DCVB*).

⁵⁸ Traiguera-1683 (Sanz i Arnau, 1991) *remendos*. *Ignor.* 1885 (*DCVB*).

⁵⁹ Doc. a. 1667. Segura *HSC* (*DCVB*). *DECat* no reg.

⁶⁰ No documentat al *DCVB* ni *DECat*.

⁶¹ No registrat al *DCVB*. En documents d'Elx del S. XVII es troba escrit *semexant* (Cano i Ivorra, 1992). en *Rond de R* (28,3) es troba *semejant* adj. (Pellicer Borràs, 1986:117). A la Vall d'Albaida, S. XVIII *semejant* i *semenyant*.

⁶² En català *tabaco* 1647. *Tabac* consta el 1766 i és la forma de sempre a les Illes. En espanyol a. 1535. Bocairent-1784 (Satorres, 1988).

⁶³ Vall d'Albaida-S. XVIII (Casanova, 1989) *ambas* (adj).

⁶⁴ La forma acastellanada *ausència* i *ausent* s'havia generalitzat molt, ja abans de primers de segle passat (B. de Maldà) (*DECat*). Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989:26).

⁶⁵ 1780 (*DCVB*).

⁶⁶ No reg. al *DCVB*. E. Casanova, 1989, documenta *linde* al S. XVIII.

⁶⁷ Peníscola-1701 (Ayza Roca, 1984). Vall d'Albaida-1735 (Casanova, 1989). Bocairent-1730 (Satorres, 1988). Cat. S. XVIII (Vidal Colell, 1988). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:121) *après / després / después* 1720 al *DCVB*. No es troba en documents del S. XVII d'Elx estudiats per Cano i Ivorra, 1992.

⁶⁸ No reg. al *DCVB* que documenta *dreitura* l'any 1762. Vall d'Albaida S. XVIII (Casanova, 1989).

⁶⁹ No reg. al *DCVB*.

⁷⁰ Vall d'Albaida S., XVIII, (Casanova, 1989).

⁷¹ 'persona solta' 1803 (*DECat*).

⁷² No doc. al *DCVB* ni al *DECat*. Vall d'Albaida S. XVIII, (Casanova, 1989). Bocairent-1715 (Satorres, 1988). *Galiana Rond.* 1767 (Pellicer Borràs, 1986).

també apareix *almoïna* amb sentit especial—, *mediar*⁷³—coexisteix amb *tenir de ample*—, *ojo*(interj.)⁷⁴ (documentat en els nostres textos l'any 1731 potser posteriorment, ja que es troba al marge), *qualquier*—amb *qualsevol*—, *quartel* 'contribució'⁷⁵, *rato*⁷⁶—amb *temps*—, *reine*⁷⁷, *roya*—amb el predominant *roja*—, *ruedo*⁷⁸ (doc. en els nostres textos l'any 1749; coexisteix amb *rodada*), *surco*⁷⁹ (doc. en els nostres textos l'any 1723. Predomina *solc*), *tio*⁸⁰ (documentat en els nostres textos l'any 1723), *venta*⁸¹—amb *venda*—i *villa*⁸²—amb *vila*.

⁷³ No reg. en la nostra accepció de 'medir'; amb el sentit de 'dividir' cultisme 1400 StVicent F. (DECat). Marian Vayreda *La Panyalada* 1904 (DCVB).

⁷⁴ No reg. al DCVB.

⁷⁵ No reg. al DCVB.

⁷⁶ Hist. Sòller 1704 (DCVB). Vall d'Albaida S. XVIII, (Casanova, 1989). Mall. S. XVIII (Martí i Oliver, 1989:121)

⁷⁷ 1885 (DCVB)

⁷⁸ No reg. al DCVB.

⁷⁹ No reg. al DCVB.

⁸⁰ Carles Ros 1764 (DECat). 1879 (DCVB). Vall d'Albaida, S. XVIII, (Casanova, 1989)

⁸¹ No documentat en el *DECat* amb el significat de 'venda'.

⁸² No reg. al DCVB.

III.3.2. Caracterització dialectal del lèxic

A. Grieria (1929:270) recollí un seguit d'observacions lexicals procedents d'un qüestionari que va preguntar a Benassal. La major part de les paraules són al *Vocabulari* de Garcia Girona i les qualificava de típiques del Maestrat. L'autor posava de relleu el caràcter arcaic del lèxic d'aquesta contrada.

G. Colon (1952:362) esmentà l'extraordinària diferenciació lèxica que es presenta en les terres de l'antiga diòcesi de Tortosa dins del País Valencià. Observà que molts conceptes hi són representats per tres, quatre o més tipus lèxics diferents. Els exemples citats donen per a un mateix concepte, termes representatius de la tradició llatina de l'àrea ibero-romànica, d'origen aràbic, i també de creació romànica, comuna a la resta de terres catalanes. Notà la convivència de mots que són producte de la superposició de capes lèxiques: termes que han fet recular territorialment altres de més antics a la zona per una mena d'invasió, en algun cas d'origen castellà. Segons el filòleg, les localitats frontereres presenten sovint creuaments de paraules castellanes amb les pròpies catalanes. Un altre aspecte del vocabulari de les comarques castellonenques que remarcà Colon és la particularitat dels significats i matisos que hi prenen alguns mots propis de tot el domini català, així com el caràcter arcaic en alguns casos i innovador en d'altres del lèxic que va d'acord amb la resta de les terres valencianes i amb el català nord-occidental. Algunes paraules citades reflecteixen la individualitat de la zona (*semar* 'marcir', *llavar* 'rentar'). L'autor comenta la possibilitat d'un estudi exhaustiu del lèxic indicant les coincidències i discrepàncies amb la resta de dialectes, entre les quals destaca l'acord d'algunes paraules amb la modalitat balear front al català de Barcelona que interpreta com casos d'arcaisme.

E. Casanova (1982:73) en les conclusions de l'anàlisi d'un corpus d'obres de dret local de les comarques castellonenques que abraça del segle XIV al XVII comprovà la unitat lèxica entre els parlars castellonencs: el septentrional i el general o de la Plana.

J. Veny (1984:170) en parlar del lèxic del valencià septentrional féu referència als estudis de Germà Colon i afegí que la peculiaritat subdialectal es fa palesa en mots atribuïbles a les petges mossaràbigues (*colomello*, *fleitera*), en arabismes propis, en arabismes poc coneguts fora d'aquesta àrea; o en alguna variant formal o semàntica.

E. Casanova (1985) parlà de nou de lèxic ric i variat, de transició en el subdialecte valencià septentrional o tortosí. Repetí el fet de presentar gran quantitat d'onomes per al mateix concepte i el caràcter conservador de lexemes abans generals del valencià.

Lluís Gimeno (1994:241) per traçar les isoglosses que determinen la frontera meridional del dialecte tortosí, a nivell lèxic presenta la localització de catorze lexemes significatius de la tendència lèxica de la zona. El mateix autor (1991:187) indicava la manca un estudi profund del lèxic del dialecte tortosí des del punt de vista onomasiològic, històric, geogràfic, documental i etimològic per definir la tipologia lèxica d'aquestes terres.

III.3.2.1. Lèxic característic de la zona

En aquest apartat incloem els mots, variants semàntiques i formals, que segons les referències del *DCVB* i el *DECat*, *PVocBenas* (C. Salvador, 1943) i *VocMaest* (Garcia Girona, 1922) actualment es localitzen en la nostra zona, únicament o junt a territoris reduïts del domini lingüístic. Incorporarem també les paraules no registrades en les esmentades obres.

En cada entrada apareix la definició, el context documental, la localització actual segons les obres lexicogràfiques i altres comentaris referits a la documentació dels mots.

Aguiló m. 'Cadascuna de les teules que es posen amb la part còncaua cap amunt i formen el riu de la teulada': "a A. M. y J.M. de F. per pugan un dia aguillons en sos parells per acabar lo crusero"[JG, 16]; "pagí al teuler de Culla, per 3500 aguillons, a 7 lliures: 24 lliures, 10 sous"[JG, 16]

Loc.: *DCVB*: Morella, Tortosa.

Doc: 1730 Benassal; *DCVB* 1934 (Moreira Folkl). *DECat* no reg

Alcejar v.intr. 'destacar per l'alçada': "en una riscla de roca que alsega més que no les altres riscles de la dita roca feren una creu"[VBII, 21]

DECat, *DCVB*: no reg.

Aldea f. 'lloc, llogaret': "una sentència arbitral donada entre parts: de la vila de Morella y aldees de aquella de una, y les viles y llocs de la Tinença de Culla de altra"[de 1337][EstT, 5v]

DCVB El mot *aldea* apareix ja en les nostres Cròniques dels segles XIII i XIV, en *Tirant lo Blanch* i en lo *Spill* de Jaume Roig. Ofereix la particularitat que sempre és aplicat a pobles no catalans, sinó aragonesos o de terra de moros, la qual cosa demostra que és un mot exòtic entre nosaltres. En la toponímia catalana nom d'un poble situat a 12 Km de Tortosa.

Alera f. 'Llosa (pedra grossa i plana) que juntament amb d'altres, es col·loquen de cantell damunt d'una paret o bardissa per a que no salte el bestiar.' Sin: *capterrera*: "acabe de adobar la paret que baixa lo camí de herbatge de modo que tinga la paret quantre pams y les aleres franques"[JB, 169, a. 1634]; "de modo que tinga la paret, quatre pams y les aleres franques"[JHV, 3, a. 1615]

Loc.: *DCVB*: Benassal, Maestrat, Castelló; *VocMaest*: Maestrat, Plana de Castelló.

Doc.: *DCVB*: no doc. Amb el sentit relacionat de 'costum de deixar péixer el bestiar en les terres veïnes de sol a sol' és documentat a Aladern *Dicc.* (1904-1906). Encara és viu a Atzeneta del Maestrat amb elisió de la vocal inicial: *leres*.

Amalladar v.tr. 'fer estatge, albergar (en un lloc)': "statuïren y ordenaren que ninguna persona siga gosada de amalladar bestiar en la redonda del terme si no és en los puestos sigüiens:..."[EstT, 30]

DECat: doc. 1385 Tortosa. (Vegeu *mallada*).

Antigorat adj. 'senyalat': "prengueren camí per a eixir a la senda que va al mas d'En Gradull en lo mateix barranquet segons està antigorat posaren dos fites"[TM, 2].

DCVB, *DECat*: no reg.

Antuixà, m.; **antuixada** f. 'territori erm per a pasturar, romandre o passar el bestiar': "Et semblant pena pach aquella persona qui laurarà camins del Erbatge ni antuxans de coves e de mallades" [Cap Herb, 1387; p. 482]; "la fita designa envés la singla llaurada y la contrafitia, lo antuixà del Consell, y per haver-lo llaurat dit J.F., li assentaren la pena" [TM, 3, 5, 8]; "lo assagador que va al antuixà de Consell que està damunt la cova Roya" [VBIII, 3]; "y al altra part fins al riu sia antuixada de Consell" [TM, 2].

Loc.: DCVB: Maestrat. DECat: comarques de Castelló.

Doc.: DECat: 1290 (doc. de Castelló); 1344-46 amb el sentit de 'lloc de pas a la vora d'una propietat, construcció, etc.'; 1443, referit als voltants d'un abeurador; 1386 (Tinença de Culla). Actualment desconegut a Benassal.

Atrossar 'embolicar, embolcallar; arromangar, en sentit figurat': "a despartir als dits V. N. a J. B. y P. B., fills de dit P.B. major, que estaven los dits Beltrans atrosats ab dit V.N." [VBI, 19].

Loc.: DCVB amb el sentit de 'arromangar': Rosselló, Plana de Vic, Empordà, València, Mallorca. El sentit figurat amb què el trobem al nostre text es relaciona més amb *trossar* 'empaquetar, embolcallar'. Podem relacionar-lo amb el sentit figurat d'*arromangar*: 'disposar-se a obrar enèrgicament o violenta' (DECat *atrossar* 'arremangar').

Bàssia f. 'Gaveta que empren els mestres d'obres per pastar-hi el guix o mescla': "per ii bàssies: 5 sous" [Gastos de pugar cals, arena...] [JG, 14, a. 1727].

Loc.: DCVB: Tortosa, Vinaròs; VocMaest.: Morella Maestrat, Ports, Tortosa.

Doc.: DCVB no doc.

Actualment viu a Benassal amb el significat del VocMaest: "recipient de taules de fusta per al menjar dels porcs i altres usos com lo de pastar morter per a les obres".

Bovalar m. 'pasturatge de bous': "bovalar" [VM, 6].

Doc.: DECat: Fou terme de gran extensió i antiguitat en terres del nord valencià i aragonés, que ja es troba documentat des del S. XIII a Fredes Ulledecona; J. Roig Spill. VocMaest: Maestrat amb el significat "cerrada o camp tancat a on pasturen los bous".

Loc. act.: DECat: a Ares, Benafigos, etc., i continua pel Matarranya Maella i tot al llarg de l'Alt Aragó.

Cabriu adj 'cabrum': "sempre y quant seran atrobats ganados alguns, de llanar o cabriu de forastés pasturant en lo terme" [EstT, 33].

Loc.: DCVB: Priorat, Ribera d'Ebre, Maestrat.

Doc.: a. 1360 Ord Cast.

Calç m. 'peu o part més baixa d'un arbre o un altra cosa':

"e passa per calç de unes roquetes" [GS, 2]; "no y sien entesos brotins que sien exits al calç dels dits arbres si ja no seran grans y alts" [EstCulla, fol. 30r p.23]; "tot bestiar que asestarà a calç de arbres d'altri los quals seran fora dels dits horts e vinyes mentre fruyt y aurà pach." [EstCulla, 23]; "Y més avall, al calç de la paret de la cerrada trobaren altra fita obturant tostemps la via del abeurador" [JHV, 7]; "a la calç de un ginebre trobaren una fita vella" [JHV, 28]; "al calç de unes roquetes trobaren una fita vella y una creu que renovaren" [VBIII, 4]; "al calç de una roqueta en trobaren altra molt vella" [VBII, 20]; "al calç de un cantal migà trobaren altra fita vella" [VBIII, 5]; "al calç de una savina trobaren fita y contrafitia" [VBIII, 10]; "al calç de la paret trobaren una fita vella" [VBIII,

21]; "Y al cals de la dita pugada, lo possehidor de la dita heretat que posseheix lo dit J.M., té obligació de haver de fer y mantenir una gran calçada" [VBIII, 22]; "al cals de la paret posaren altra fita nova" [TM, 43]; "y la posaren nova al cals de la paret" [LM, 1]; "se encontró la hita que expresa dicha visura al calz de la roquisa y en ella una cruz" [VM, 11].

Coromines (DECat, II:414) indica que el mot *calç* és l'equivalent arcaic de 'soca o peu d'una planta', del llatí CALX, -CIS 'taló'; d'ací, la locució prepositiva *a calç de* 'al peu de', fou aplicada inicialment a un arbre, segons documenta en els *Sermons* de St. Vicent Ferrer, i també usada per indicar altres coses situades en un determinat lloc. Destaca l'ús d'aquesta locució en documents locals del Maestrat, per marcar una fita o aportació, i esmenta exemples dels *Privilegis de Catí* (1345) i d'altres de 1402 i 1403, tots ells sense article i introduïts per la preposició *a* excepte un cas: *en cals de una paredeta*. Cap a la fi de l'edat mitjana, segons l'autor, va perdent-se això en català. Certament, als textos del segle XIX de Tírig ja no trobem mai la locució. No obstant això, a les visures de Benassal de la primera meitat del XVIII, els escriptors continuen emprant —o copiant— la construcció abundantment, sempre amb l'article i la preposició *a*. El context en què més surt la locució, des dels textos del segle XVII, és acompanyant 'paret', així mateix trobem també l'ús arcaic per senyalar la soca d'una savina, i d'altres com ara: roca, cantal.

Canal m. 'espai de terreny estret i llarguer entre dues elevacions': "y puchan per la vora de dita tancada encontraren una fita antiga en lo cap del tosalet en un planet, antes de travesar lo canal que va a la roca del Bosquet de N'Abril" [JA, 63]

Loc.: DECat "baixar per uns canals" (Boixar i Bellestar) "si fessen una canal" (Culla, 1961).

A Benassal trobem el topònim *La Canaleta* font que hi havia a la vora d'un barranc.

Carròs m. 'Reunió o conjunt': "des de lo alt véu que en dites saleres y havia un carròs de gent y que estaven replicant" [VBI, 7]

Loc.: El *VocMaest.* situa *carròs* (de sucre, de raïm, de terra i de gent) al Maestrat; en l'expressió "més dolç de que una figa de carròs" a Castelló, afegint que també s'usa a Benicarló i Peníscola; que a Onda l'empren únicament amb el sentit de *terròs*. El DCVB el fa sinònim de *terròs* al Maestrat, Lluçena; i amb el significat de 'bolic d'avellanes reunides a un mateix brot' el localitza al Priorat. A Benassal continua viu avui dia, aplicat a la terra, el sucre, la gent. El *VocMaest.* relaciona aquest mot amb *carrasset*, *ecarràs*, *escarrassar*, *carroll*. Al DECat, Coromines explica el mot *carròs* per encontre de *carràs* amb *terròs* 'gleva'; recull les informacions del *VocMaest.* i afegint *carròs de neu* usat per Garcia Girona en el llibre *Seidia*. Aporta més exemples: de Sant Mateu, amb el sentit 'pinyoc de gent i animals'; a la Serratella *carròs de carrasques*; a Ares *carròs de cases*. Localitza aquesta mateixa variant de *carràs*, en el nom d'un peix de cap botat i boca ampla al Bacarès al NE de la llengua. Referit a la terra i adaptat (*carroz*) és viu en la parla xurra de Ludiente (Alt Millars) (Alba Besalduch, 1986).

Caulall m. 'motlle, objecte per sostenir': "per 40 dodsenes de taules[...] per 40 parelles serradisos[...] per 40 files[...] per les dos files llargues [...] per los 4 caulalls [...] per 6 taulons [...] per serrar" [JG, 12] (gastos de fusta).

DCVB, DECat: no reg.

El DCVB recull els mots: *cauler*, documentat en l'inventari d'un colteller de Vic 1405; *calger* (dicc Aguiló) 'recipient per a guardar les perdes d'esmolat'; *cauleades* són formatges fets amb brossada (Perpinyà) possiblement es fa referència a un motlle de fusta. Potser del llatí CAULICULU 'tronquet' o CAULIS 'col, tronc'. El DECat: registra *escaldall* 1783, 1803 Belv.

Ceder m. 'encarregat de les cedes': "*Rúbrica del peyter, de manifestar y en quin temps poden cobrar los seders*" [EstT, 27]

DECat; VocMaest: no reg.

Claperal m. 'munt de clapers': "*pasan per avan, dret als claperals, a les 54 pases trobaren una fita trencada*" [JA, 51]

El DCVB recull *claperar* 'multitud de clapers' a Menorca.

Clapissós, -a adj. 'ple de roques': "*a la vora del bancal del dit G. N., y a la part d'amunt no n'i posaren fins davant del dit mas de Nabàs com sia terra inculta y clapiçosa*" [JHV, 23]

DCVB, DECat: no reg.

Collut, uda adj. 'no castrat': "*que ninguna persona siga gozada de embiar a pasturar arriats o machos colluts, encara que siga en lo Comú que no vagen travats a contrapàs en pena de 10 sous... y que paguen lo dañy que causaran en burres o egues*" [EstT, 36r]; "*Y si la burra o egua va a la heretat del amo del arriat o macho collut, cometrà el amo de la burra per cada vegada la dita pena de 10 sous*" [EstT, 36r]

Doc.: DCVB: Mostass Agual; doc. 1434 (BABL, XI) *Viudes donz* (en sentit figurat)

Consellat m. 'comú de vila': "*designant dita fita lo comú de herbatge y la contrafitia com tot lo de allí amunt és concellat y terra de herbatge*" [JHV, 5]; "*de les sobredites fites y creus en hamunt fins al terme de Vilafranca és tot consellat*" [TM, 3]; "*la fita designa lo consellat o comú de vila y la contrafitia la girada cap amunt envés la Pinella*" [TM, 43].

DCVB; DECat: no reg.

Eixorejar 'varejar' (potser de manera semblant a la roba quan s'aireja o a la llana): "*que nenguna persona sia gosada de abatre, collir, esmonyir, eixorrejar ni apedregar les carrasques en dits puestos senyalats des del dia de Tots Sans fins el dia de Cap de any [...] y sols se puga eixorrejar les carrasques y roures tan solament des del dia de Sant Andreu en avant, no enans [...] que nengú puga eixorrejar ni esmonyir les carrasques e bellotes de aquelles ni de roures per nengun temps*" [CapHerb, 543, a. 1682, 1685]

Loc.: DCVB: 'orejar, aixorejar' documentat en expressions orals amb el sentit de 'posar a l'oratge' a Vinaròs, Tortosa i Massalcoreig; i amb el significat de 'deixondir, avivar les potències' a Tortosa.

Doc.: DCVB: Moreira Folk. DECat doc, 1916 en tortosí amb els mateixos significats.

Ermís, -sa adj. 'no conreat'

"*és tot terra hermiça y antuxà de Concell*" [JHV, 15]; "*y a la altra part no n'i posaren com sia terra hermiça*" [JHV, 20]; "*tot és terra hermissa y roquer*" [JHV, 4], [JB, 170, a. 1634]; "*pretén una sort hermissa ser pròpia de la masada*" [VBIII, 2]. (Tomàs Molés en la còpia de la visura de VBIII canvia *sort, hermissa* per *heretat herma* [TM, 15]); "*havent vist la visura de 13 de abril de 1551 ha hon se*

troba que la dita sort hermissa de dita part de hombria és pròpia de la present vila"[VBIII, 2]; "un bancal hermís "[VBIII, 35]; "com sia terra hermissa, la que no es cultiva"[BM, 44] Els escriptors usen preferentment *erm*.

DCVB; DECat: no reg.

Ermalissa adj. 'que no es pot conrear': "com era terra ermàlica y roques y no-s pot llaurar"[GS, 1555: 3]

DCVB; DECat: no reg.

El DECat recull l'adjectiu *ermal* que és propi de l'Alt Pallars i Andorra (Vall Ferrera) doc. 1600 (Castellarnau), i *hermeriça* 'terres desertes' StVicent F.

Fitada f. 'conjunt de fites': "deixaren la dita fitada per ser hora de dinar"[VBIII, 18]; "deixaren la dita fitada y se'n tornaren a la llometa del Puchol a visurar la part de la masada del Comanador"[TM, 31]

DCVB; DECat: No reg.

Fogueral m. 'lloc destinat a fer foc en el camp': "Y damunt dita mallada en un cantal lo qual està a deu passes del fogueral feren una creu"[JHV, 4] [mallada del Cervo, Pla de vilar de Canes]; "fogueral del cocó"[JB, 170r, a.1634, 1658, 1687]; "Y de allí anaren dits proms als Foguerals del Castell de Corbó los quals són de herbatje, y trobaren en lo més amunt VI sous en tres carrasques, y en lo més baix en huyt carrasques XVI sous"[JHV, 25]; "y pasan cap a la cova de la Figuera, antes de arribar a la cova, en lo cap del morralet feren una creu propet de una clocha que y a un siré bort. Y anan roca avan per damun del fogueral, en lo cap de la roca feren una creu davan de una hedreria que y a gran en lo portell"[JA, 67]; "y en ser a la edreria prengueren aquella seguida de roca que està lo fogueral " "trobaren una creu en una lluisa davan del fogueral "[JA, 68][Mallada de les roques d'En Valls]; "la creu de la tancada que està a la vora del fogueral, a tretse pases del fogueral "; la primera creu de la mallada endret del puntal de la roca a on s'acaben les clapis. Y a sen cincuenta pases, boltan per la esquerra y pasan per avall, a la vora de una clocha y unes palmeres y a una creu antiga. Y allí al fogueral "[JA, 97]

DCVB; DECat: no reg. amb el sentit dels textos. El context en què apareix als nostres documents, prop de una mallada, cova, fa que el sentit haja d'anar relacionat amb el lloc per a fer foc i per tant derivat de *foguer* o *foguera*; Potser llocs per fer carbó de fusta. Altres significats possibles, encara que menys segurs estarien relacionats amb *falguera* > *foguera*, amb *foguera* 'pedra de foc' o *fogueral* 'habitable'.

Fondet m. 'clotet, petita concavitat': "enmig del fondet, en la heretat de la viuda de A.M"[VBIII, 23]

Loc.: DCVB Tortosa. VocMaest. fondo 'allò que està més baix que la superfície colindant' Maestrat, Ports, València, Tortosa.

Doc.: El DECat documenta *fondet* a Tortosa al segle XVII Diccionari Aguiló.

Forroll / ferroll m. 'senyal o pal emprat com a fita': "trobaren un forroll a la otra parte a los dose pasos hisieron otro ferroll abocandose al Chimenet"[JA, 26]; "encontraron un forrol de la heredad de A.F."[JA, 26]; ysieron un forroll"[JA, 26]; "feren una creu a modo de forroll"[JA, 62]; "a la vora del camí del mas d'En Torres feren una creu en forroll, que és de la dita heretat, y asta la paret del tancat de Matamoros y a trenta pases."[JA, 81]; "feren una creu o forroll a la esquerra y a la dreta posaren una fita"[JA, 95].

DECat: del llatí VERUCULUM diminutiu de VERU 'ast, dard'. Possiblement siga una fletxa que indica direcció marcada en una roca. *PetVocBenas:* *forroll:* barra de ferro o de fusta amb un colze en un dels extrems, usat per a picar l'abeurall que hom dóna als bacons, gallines, etc. A Ares i a Vilar de Canes es coneix com a 'pala del foc'. El mot només apareix en les visures de Tírig 1812 usat juntament amb *fita*, *creu* i *molló*. En les citacions apareix sempre amb el verb "fer": *fer un forroll*. Sembla un signe, com les creus, amb la forma de "L" invertida. Pel Maestrat s'usen actualment els forrolls de ferro (de remenar el foc o l'abeurall) com a fites.

Focino top. m. 'foç estreta del riu de Montlló al molí del Pas' (Benassal) (*VocMaest.*)

Més amunt en vista del *Fosino* "; " al Mal pas del *Fosino* "[TM, 4][LM, 3]

DCVB, DECat: no reg

Forcallat adj. 'amb forma de forca?': "Y junt a un cantal *forcallat* trobaren una fita vella"[JHV, 20]

DECat, DCVB: no reg.

Foscar m. 'indret on fa fosca': "Y pugant amunt posaren dos fites antes de la que està al foscar tallant la heretat"TM, 5, 1740]; "E més amunt, a 100 passes, en un foscar, en vista de la cova posaren una fita per no trobar la que dóna el llibre"[TM, 5]; "anant al foscar trobaren la fita dóna la dita visura. Y en drechura damunt del foscar y en vista de la cova..."[LM, 5][segueix la visura de TM]

DECat, DCVB: no reg.

Gessobossar v. tr. 'cobrir amb guix morter o ciment per tapar els clots i falles' (d'una paret): "Última semana de païmentar, gesobosar los pañys de fora y dar menobra ab lo gasto..."[JG, 19]

DECat No reg. *rebossar:* 'cobrir d'una capa de material entre fluid i dens': "ja no manca sinó que rebosem la cisterna" Marian Vayreda *Punyalada* 1904. En pallarés 'cobrir de calç o matèria semblant les parets d'una casa' (Tor de Vall Ferrera). La forma *ges* 'guix' es constata en un territori basant vast, comprenent la majoria del domini occidental: Matarranya, Baix Urgell, Segrià, Noguera, Llitera, Ribagorça, Conca de Tremp i fins la major part del Pallars propi. *DCVB* *arrebossar* (o *rebossar*) 'cobrir una paret amb guix, moter o ciment i allisar-la tampant els clots i falles'. doc a 1639. Actualment a Benassal es manté *rebossar els panys*.

Grasa / grada f. 'graó': "té obligació de haver de mantenir dos grases que travessen lo camí y guien la aygua barranch avall de forma que la aygua que ix de la dita heretat de la dita viuda de E. no puga anar gota per lo camí y com les dites dos grades les trobaren rompudes de forma que no trauen gota de aygua fora de dit camí, per ço li assentaren la pena a la dita viuda de E. de les dites dos grades "[VBIII, 22]; "que fassen grades o traves per a que se iguale el camí"[TM, 40].

DECat: *Grasa:* documentat en *Vides R* fi S XIII, en una inscripció de Barcelona del S. XIV, en un document segarrenç de 1396; al *Curial*; en Francesc de la Via S. XV. fins avui en el Maestrat: es conserva com a topònim a Morella *Les Grases tros de camí* vora la carretera de Saragossa; a Càlig (Borras Jarque) *BSCC* XIV, 499. *Grada* 'esglaó' doc. 1725. *VocMaest:* 'escaló'.

Grasada f. 'grasa, grada': "haja de fer una grasada competent ab bones lloses per a que tota la aygua que ix de la sua heretat y va per lo dit camí, que la dita grada,

la haja de llansar a la séquia"[VBIII, 24]; "la grasada està derruhida que no pren la dita aygua"[VBIII, 25]; "té obligació de haver de fer y mantenir una gran grasada per a que esta trage tota la aygua que ve per lo dit camí de les Berolles y Corbó [...] y per quant la dita grasada la trobaren plana que no trau gota de aygua fora del camí asentaren la pena de la dita grada a dit J.M."[VBIII, 22]; "trobaren quatre grasades que servixen de aygüeres per a desviar la aygua"[VBIII, 29].

DCVB: Camí empedrat (Vall d'Àneu) cast. *calzada*.

DECat: 'grasa' Maestrat, Plana de Castelló, i "brancal de la porta del carrer" Maestrat.

Impercurable adj. 'no apte per al conreu': "y hasta dites viñes no trobaren fites ni menys n'i posaren per ser tot terra impercurable y roques"[VBII, 1715: 8]

DECat; DCVB: no reg.

Improcurable adj. 'no apte per al conreu': "fins a les viñes no y a fites per ser tot terra improcurable y roques"[MNT, 1658: 18r]

DECat; DCVB: no reg.

Lluïssa f. 'pedra plana i llisa': "en unes saleres toparen una creu antiga y en la mateixa seguida de les saleres, a mà esquerra en trobaren un'altra en una lluisa, en 66 pases de amplària"[JA, 63]; "antes de arribar a la feicha Blanca trobaren una creu en una lluisa plana, que y a una clocha y unes palmeres al rededor"[JA, 63]; "baisan bais al barranquet, que y a unes llüises entravesades en lo barranquet trobaren una creu"[JA, 68]; "a la vora de les saleres feren una creu en una llüiseta "[JA, 92].

DCVB: llüissa: Benassal, Morella. Lluïsa: 'la superfície superior d'una roca' (Benassal).

DECat: llüissa < losissa: Maestrat 'extensió de roca llisa a flor de terra (codina en el Vallès) "aquell tossalet li diuen la Pota'l Cavall perquè hi ha una llüissa que s'hi veu una marca de ferradura" (Culla 1961), també a Morella i a la Salzadella; GaGirona (VocMaest) a propòsit de *clapissa* "rodal de roques planes remogudes" afegeix "quan dites roques formes superfície unida se diuen llüisses" i en el glossari de *Seidia* defineix "superfície esvarenta de roca de camí (p. 281); "damunt de la lluenta roca, llüissa esmolada per l'aigua...vaig dir qu'els claus de les sabates lliscaven en l'estreta llüissa" Carles Salvador (Acció Valenciana, 20-1-1931). En l'aragonés de Bielsa *losizó* significa 'teulada de llicorella'.

Lluissar m. 'territori on abunden les llüisses': "y puchan amun, al cap del collet dels Espletés encontraren una creu prop de un llüissar en una lluisa plana"[JA, 63]; "Tornaren al cab del canalís dels barranquets de l'Ayguia per la seguida de la Costa Michana com qui va al Lluissar "[JA, 93].

DCVB; DECat: no reg.

Manobrer m. 'manobre': "doní al menobrer de Vilafranca en Sen Christòfol, 10 sous"[JG, 4]; "doní als menobrers de Vilafranca..."[JG, 4].

DECat: Manobre avui és d'ús general més o menys en tot el domini lingüístic. En zones septentrionals del País Valencià s'ha format el derivat *manobrer* per a l'(obrer) manobre, cosa que ja figura al llibre de Traver *Antigs Cast Plana*, 1435 p. 236 i és viu almenys en teres morellanes (manobré) 1961.

Pati a) 'espai vacant': "E com algunes persones dins la tinença, per lo discurs del temps se prenguen ayxí pati dels dits camins del herbatge com encara antuxans e

mallades de herbatge e terra comuna"[JÇ, 49r, 1597]; "E ans de aplegar al cap del banqual d'En Pere Joan trobaren un pati o colse que feya en dit camí. Determinaren de pendre'l-se, y que paguè al amo a olo que valdrà que serà judicat si-s mostra ésser de aquella, per la gran necessitat que de aquell y ha per a les raberes"[JÇ, 51r]; "lo qual pati de hera fitaren en esta forma: ab tres fites y una creu a la part d'amunt junt a la paret, lo qual pati té de amplària des de la porta de la pallisa de dit Fabregat fin a la fita que està enfront de dita porta vint pases y de rodada huytanta pases, totes medides"[MNT, 17r, 1658]; "E com algunes persones, per lo discurs del temps se prenguen axí patis dels Comuns de dit herbatge com encara antuxans e terra de herbatge"[JHV, 2]; "La fita designa lo cantó de la pallisa y la contrafit a lo derredor del pati de la hera"[JHV, 28]; "junt al antigor de llaurat posaren altra fita nova designent lo pati del abeurador [...] trobaren altra fita vella designant lo pati y antuxà de abeurador"[JHV, 30]; "E lo pati de la font restà ab son bon ampriu"[JÇ, 51r],[JHV, 3]; "y de dita creu se segueix lo pati de dita font del Estaràs fent colse y volta per los antigors de paret que hallí es troben"[VBIII, 2]; "sobre lo pati del pou de la Penarroja, rebut per M.T., notari, en 19 del mes de octubre any 1624"[EstT, 8]

DECat: Amb l'accepció 'terreny vacant, propi per a pastura' (la més generalitzada en llengua d'oc) es troba *pati* des dels orígens: en la carta de població de Bellestar 1278 (BSCC XIV, 434), en la carta de població de Vistabella i en doc de Tort. 1382 (BSCC XIV, 462) de 1385. I Eiximenis parlant de l'Horta de València i també en un document conflentí de 1308. El sentit que dona *Alc-Moll* de 'espai buit en qualsevol lloc' resta avui limitat a l'alta Ribagorçana (Vilaller, Bonansa Sopeira i el Pont de Suert). Coromines diu que allí i tot es tracta també d'espai de pastura.

b) Amb el sentit de 'solar sense edificar': "pasan avan del cantó del corral de Mateo Montull y del pati del costad feren una creu"[JA, 88]. "més me donà a este cónter en lo Pati de la Yglésia dumenge de Pasió del any 1732"[JG, 6]

DECat: aplicat dins les poblacions per a la toponímia a la pobla de Benifassà, la Serratella, Carlet, la Vila Joiosa, Valls, a totes les comarques tarragoneses i de l'Ebre, en els vessants de Lleida, des del Vendrell a Tortosa, Borges Blanques, Maldà i Oliana, Benassal i Benasc.

Perxe m. 'petit edifici rústic isolat': "passsa per la serra del Cervo avall y baixa per lo perchet d'En Ortí, antigament e ara és..."[GS, 2, a. 1555]; "lo perchet d'En Ortí"[JHV, 3, a. 1615];[JB, 170, a. 1634]; "dit camí que pasa per la serra del Servo avall y per o porchet d'En Ortí avall és tot terra y antuixà de erbatge"[MNT, 18, a. 1658].

DECat: *perxe* en el nord del País Valencià el trobem a cada pas (Baix i Alt Maestrat) també a l'Alcalatén i per la part SO de la Plana de Castelló. A Culla i Vilafranca. En el Principat i Marques d'Aragó, és cosa sobretot del SO, si bé per la franja més occidental l'àrea s'allargassa, més esclarissada fins als Pirineus. Mot de provenença mossàrab.

Pinpoll m. 'branca jove, pi jove': "per tallar y conpondre 12 pinpolls al ferrer de Culla" "per 2 cantes de vi y una cabra que doní als hòmens que anaren a traure los pinpolls del riu de Monlló asta el mas del Homs"[JG, 12]

Loc.: DCVB Tortosa.

Doc.: DCVB no doc. DECat Cost Manc. 'Pinet' compost format amb PULLUS 'animal jove'. Tortosí.

Portera f. 'Portell, obertura en una serrada o paret de tanca', 'Porta de barrons de fusta': "en lo endret de la portera de la viuda de Gaspar Nabàs" [VBIII, 12]; "al cantó de la portera, a la mà esquerra trobaren una fita vella" [VBIII, 20]; "ans de aplegar a la portera del mas d'En Vicent, al cals de la paret trobaren una fita vella" [VBIII, 21]; "entraren en la portera de la font de la dita viuda de Agostí Moliner" [VBIII, 24]; "per quant y a feta una paret en lo pas del assagador deixant una portera que és la divisió de dites dos musades" [TM, 36]; "y a la portera de la foyeta del Bale trobaren les dos fites" [TM, 37]; "al costat de la portera de Melchor Badal [VBII, 5]; "baisan tota vora de la paret del cam de Na Fals avall, a les vin pases, antes de arribar a la portera del cam de Na Fals encontraren una fita antiga" [JA, 61]; "y de allí a la partició o a la portera de Pere Albalad y a vint-i-sis pases." [JA, 88]; "feren una creu a la portera de la caseta dels ereus de Miguel Albalad" [JA, 95].

Loc.: DECat l'accepció 'portella en una serrada, o paret de tanca, cleda' és particular del Nord valencià, sentit a totes les denes del terme de Morella, Portell, des d'on continua per Aragó fins a la punta NO (a Aragiús (Sobrarb) *porteras* 'portes de travesses de fusta en una tanca de pedra'). DCVB Pobla de Benifassà, Cabanes.

Doc.: DECat S. XV.

Quadró m. 'rajola quadrada': "pagí al teixero per 4 mil quadrons per a paimentar y dos mil dels mal cuits y 4 mil regoles de les mal cuites per a scala y bòvedes" [JA, 16].

Loc.: Valljunquera (Matarranya), Maestrat, Morella. A Tortosa es diu especialment de la rajola quadrada gran de què se solen enrajolar les cuines de pagès.

Doc.: DCVB no doc.

DECat cairó 'rajola de forma quadrada' avui ben vivaç en la plana del Rosselló i s'estengué també a una gran porció del N del Principat. El diminutiu *quadronet* 'rajola' apareix al *Diccionari Aguiló* a Onda. En el sentit 'porció de terra' documentat molt antic.

Redonda f. 'extensió de terra dedicada a la ramaderia d'ús comunal': "la fita designa lo camí que va a la cova Roja com a la part alta sia de B. M., y la contrafitas designa lo assagador de la Redonda que puja lo collet de la caseta d'En Fuster amunt" [JHV, 23]; "que ninguna persona siga gosada de fer dañy en carrasques ni roures de la redonda y comú de este present lloch" [EstT, 25]; "que ninguna persona siga gosada de amalladar bestiar en la redonda del terme si no en los puestos sigüens:" [EstT, 30]; "de ninguna manera cullir ni fer caure billotes de roure ni carrasca en lo comú, redonda de la Villa, que la villa o oficials no done llicència" [EstT, 31]; "un acte rebut per A.S., notari en 25 del mes de mars del any 1528 ha hon se conté la redonda de Benafigos" [EstT, 10r]; "un llibret ha hon estan continuades y expressades les redondes de les viles y llochs de la Tinensa de Culla, les quals se visuraren en 31 del mes de mars del any 1535." [EstT, 10r]; "puchan al cap de la redonda y toparen una dita a cada part en vin pases de ampària" [JA, 34]; "al cantó de les Cavalleries trobaren fita y contrafitas. Y de allí a la Redonda feren una creu a trenta pases de amplària" [JA, 39]; "escomensan al Lloysà, a la vora de la Redonda, damun lo camí del mas d'En Torres feren dos

creus en trenta pases de amplària"[JA, 81]; *"hasta el molló de la redonda"*[JA, 93].

Tenim notícia de l'existència de *redonda* en totes les viles i llocs de la Tinença de Culla i també a Tírig. DECat En el Maestrat hi ha molts noms de lloc *La Redonda* que són segons J. Coromines "certament romanalles toponímiques de mossarabisme". Nosaltres ens decantem més aviat per un origen aragonés.

Refrescar v. 'renovar (un pagament)': *"Y en lo endret de aquella, en la part hombria refrescaren un molló."*[JB, 170r, 1634]; *"al obrer, lo dia se concluí la obra li doní per a refrescar: 3 lliures"*[JG, 19, 1730]

DECat 'auxiliar' Etim. del germànic occidental *frisk* 'nou, jove, viu, àgil, atrevit'. L'exemple de 1730 també es podria referir a la celebració amb refresc.

Retenguda f. 'espai per poder-se detenir el ramat': *"baixant camí del mas a la vora de la retirada del assagador[...]"* y *de hallí se segueix la retenguda del pou*"[VBIII, 18]; *"té lo assagador 28 passes de ample per ser retenguda de altre assagador que baixi rambleta avall"*, *"y hi ha retenguda per a el ganado per encontrar-se hallí los assagadors"*[VBIII, 35]; *"les fites de la retenguda de la dita font, possades per la Tinença"*[TM, 29]; *"y de allí se seguix la retenguda del pou, y a la mà esquerra, a la devallada del prat, endret del pou trobaren una fita vella dóna la visura passada y a la mà dreta antes de arribar al pou tres passes trobaren altra fita vella que denota la retenguda del pou. Y pugant amunt, a la vora de la retirada del assagador trobaren dos fites velles"*[VBIII, 12][TM, 37].

DECat: *tinguda* 'cabuda, àmbit, extensió' d'un territori. *retinguda* no reg.

Retirada f. 'lloc ample en un camí, on es pot detenir el ramat': *"y baixant camí del mas, a la vora de la retirada del assagador trobaren dos fites, una a cada mà. Y de hallí se segueix la retenguda del pou"*[VBIII, 12].

DECat: Lacavalleria. DAG. No registrat en aquest ús.

Retirar tr, intr. 'fer retrocedir (una línia)': *"que retire lo dit ribàs al thenor de les dos soques dels homes que hallí estan"*[VBIII, 14]; *"Y sentint-se ferit, dit Jaume Nabàs tractà de retirar-se"*[VBI, 4]; *"J.N., menor, fill de Pere, es retirà de dit puesto y se encaminà al seu mas"*[VB, 8].

DECat: DTo 1647. No registrat en aquest ús.

Ribassal top. m. 'lloc amb ribassos': *"Prosiguiendo a los Ribasals a lo quatrocientos y veinte pasos"*[JA, 26]

DECat no reg.

Riscla f. 'cingle': *"y de allí al cap de la riscla que y a un morralet"*[JHV, 5]; *"riscla de roca"*[JHV, 19]; *"a la punta de les riscles de roca trobaren dos fites velles"*[JHV, 18]; *"en una riscla de roca que alsega més que no les altres riscles de la dita roca feren una creu"*[VBII, 22]; *"damunt de una riscla de roques trobaren una fita"*; *"l'assagador passe er la riscla més alta de roca"*[VBIII, 8], [TM, 21]; *"riscla de les roques"*[VBIII, 14], [TM, 7], [LM, 2]; *"davall de una riscla, en la baixada trobaren dos fites"*[VBIII, 19], [TM, 30]; *"en una riscla de roca trobaren una creu"*[VBIII, 20], [TM, 31]; *"a una riscleta de roca"*[VBIII, 27]; *"y proseguint socsta avant per davall de una riscla de roques que segueix en lo dit socosta"*; *"en la vora de la clapissa, en un riscla plana de clapissa feren dos creus"*[VBIII, 40]; *"damunt de una riscleta de terra trobaren altra fita y molló"*[VBIII, 27]; *"al cab del tosalet de la riscla de les Ferritgetes posaren una*

fito roya"[TM, 8]; "*al sòl de la riscla ne posaren altres*"[TM, 8]; "*una riscla de peña*"[VM, 15].

DECat: "el mot que dóna *risco* en casellà va existir en el mossàrab de les terres catalanes: la toponímia ens el serva arrelat en el mossàrab del Baix Ebre, com sigui que el seu derivat *Rasquera* és un poble al peu de les grans cingleres de la Serra de Cardó. A l'altra banda de l'Ebre va persistir com a apel·latiu. Només és que allà, havent estat transmés per l'àrab, que no té més que una vocal (i=e), el mossàrab *resco apareix convertit en *riscla* i amb addició de líquida per repercussió. El mot hi apareix estés al llarg de les muntanyes, des de les serres morellanes encara veïnes de l'Ebre, fins a la Serra Calderona, i àdhuc a les muntanyes d'Alcoi. *Riscla* a Portell, Culla, Artana, i encara més enllà, ja dominant l'Horta de València (Nàquera, l'Alcoià). Hi ha també la variant en -a (femenina o neutra) com a la Serra de Cardó, arran del cim de Penyalgosa hi ha una gran cinglera que a Xodos anomenen la *riscla roja*. I en aquesta forma entra també en aquella latitud, en domini aragonés, car a Olocau del Rei, per designar un 'cingle' deien adés una *riscla*, adés un *riscla*. Així doncs, el mossàrab tenia *resco i el castellà *risco* és reducció de *riesco* exactament com *avispa* de *aviespa*.

Roquissa f. 'conjunt de roques petites': "*en una roquissa feren una chreu y a ls mà esquerra en la viña del dit Forés posaren una fita*"[MNT, 18r, a.1658]; "*Continuando ombria adelante se encontró la cruz que cita dicha visura de la roquissa en vista de la sort nombrada d'en Molés*"[VM, 11]; "*la hita siguiente citada en dicha visura al calz de la roquissa y en ella una cruz*"[VM, 11].

DCVB: 'Terreny rocós de terra molt prima' (Eivissa) no doc.

DECat: *roquissa* 'conjunt de roques' S XIV "a calç d'una roquissa que s'i fa una sobalma xica, ha altra fita" Privilegis de Catí BSCC XV, 88.

Sargallar m. 'munt d'arena i pedres petites arrossegades per les pluges violentes': "*E més avant, al sargallar, per no trobar la fita dóna la visura passada feren una creu antes de arribar al sargallar en la seguida de les roques*"[TM, 5][LM, 5]. En la visura escrita en castellà trobem: "*más arriba en una clapissa o peñita firme del sargallar, de la qual travezando el barranquito de la Talaya va la hita y contrahita que está a la otra parte del expresado barranquito*"[VM, 11]; "*En lo cantó de la clapisa de la mateixa segida en trobaren un-atra. Y en ser a la edrera prengueren aquella seguida de roca que està lo fogueral. Y allà més avan, en lo cantó de la roca trobaren una creu endret de lo eysargall*"[JA, 68].

Loc.: Maestrat i Lluçena (amb variants per tot el català)

Doc.: DCVB Atlàntida, Massó Croq 1896 Rosselló Many.

Es conegut encara avui a Vilar de Canes i Ares. **VocMaest:** *eixargallar* 'escarnar la pluja les terres' Catalunya. Poc o gens usat al Maestrat on s'usa el substantiu *sargall* i *saragall* i també *sargallar* 'lloc de sargalls'. El **PVocBenas:** a banda de 'conjunt de sargalls' afegeix el significat de 'reguerons que fa en els bancals l'aigua de pluja violenta'. La pronunciació amb *ex-* és pròpia de l'oriental. El valencià fa *sargall*. **DECat:** dissimilació de *xaragall* > *sa-* és el que degué produir-se en el Maestrat, on tenim sempre la variant sense vocal medial, i molt marcadament i sempre l'accepció 'barranc d'erosió' sense aigua. Cita el **VocMaest.** i confirma que a la Serra d'En Galceran deien *sergall*; a Cabanes la *sargalla(da)* del Retó; molt més al sud en les vessants de l'Espadà a Beo, la partida dels *Sargallars*. De la forma dissimilada hi ha algun altre clap dispers en el Continent: es deu tractar de zones

molt limitades, però aquest mateix disseminat i esporàdic sembla comprovació de la gènesi merament fonètica, a base de *xaragall*, per dissimilació. En definitiva, doncs, sembla clar que totes les formes modernes en *x-* i en *s-* resulten d'una generalització d'*eixaragall*, derivat postverbal del verb *eixargallar*, que ha vingut a refondre's i superposar-se al medieval *aragall*, única forma primitiva.

Serrada f. 'terra de pastura (o de conreu) voltada de parets': "*paret de la cerrada de Benaçal [...] baxa la vora de la paret avall*"[GS, 2r, a. 1555]; "*un camí de herbatge que passa per lo cap de la paret de la cerrada de Concell y baxa vora la dita paret per lo camí que va de Culla a Benaçal*"[JHV, 7]; "*Y més avall, al calç de la paret de la cerrada trobaren altra fita*"[JHV, 7]; "*seguex la paret antiga de dita cerrada*"[JHV, 7]; "*voltant a la serrada de Na Simona*"[VBIII, 8]; "*de les fites en havall hasta les parets dels parrals y serrada és tot comú y antuixà de consell*"[VBIII, 40]; "*passada dita barraca va roques, roques hasta la serrada que li fità la vila als assendents de dit Fabregat [...] Que la dita serrada de Fabregat afronta: en la de Na Simona que està davall les roques de la barraca del Mañà; en la roca grossa que allí es troba; en la viñeta de Thomàs Andreu, Visent Selma y terres de la masada de dit Fabregat. Y al extra de lo sobredit tot són comuns de Vila hasta la font del Estaràs*"[TM, 23]; "*entre la serrada de Monfort y la heretat dels hereus de Juan Batiste Sent Martí*"[TM, 39]; en la visura escrita en castellà trobem: "*los vestigios de la paret de la serrada que según otra visura se llamava antiguamente de Jaume Vives y ahora propia de dicho Felipe Vives y de su hermano Joseph Vives del Algar*"[VM, 6]; "*la serrada de Jaume Fabregat de la Foya*"[VBII, 15] "*la serrada dels hereus de Pere Garcia*"[VBII, 16]; "*al salir de la serrada que es de Serapio Matamoros*"[JA, 24, 50, 85].

Loc.: DCVB A Vilafranca hi ha la *la serrada del Convent* que és un lloc tancat amb parets no conreat.

Doc.: 1444, 1555 (Tinença de Culla); 1591 (Culla); S.XIV-XV (el Boixar). En els *Establiments de Culla* trobem legislació sobre la serrada de Consell i les serrades particulars. En tots els casos es tracta de llocs tancats de paret (de quatre pams d'alçada) o de roca, on no es permet l'entrada al bestiar llanar, cabrum ni porcí. es dediquen als bous de llaurança i a les bèsties d'albarda. en la serrada de consell es permet als veïns l'extracció de branques de carrasca i de roure per a l'ús propi o per a menjar d'ovelles i corders. Adaptat a la parla xurra de Ludent trobem actualment *cerrada* "*huerta cercada junto al pueblo*" (Alba Besalduch, 1986).

Serradís m. 'cabiró esquadrat a serra': "*per 21 serradís que M.F. passà de Sen Roch a Sen Christòfol a 1 sou lo serradís* "; "*a A.G. y son germà per fer 96 serradisos y posar-los al mas d'En Badenes, doní:* "; "*als dids per 40 parelles serradisos a 6 sous 6 dinés la parella, posads a dit mas*" [JG, 12]

DCVB: Benassal. Es coneix actualment a Lluçena. No doc. Agafa la definició del PVocBenas.

DECat Maestrat (Miscel Fabra) Tret de C. Salvador

Socosta m. 'vessant de muntanya': "*Y més amunt, a cosa de més de la mitat del socosta, al cab de un bancal herm trobaren altra de fita vella, Y girant lo socosta de la hombria avant*"[VBIII, 3]; "*Y seguint dita hombria avant de pla, a cosa de 100 passes, en lo socosta posaren una fita y contrafita de voluntat del dit A.F., denotant: la fita, la seguida de la damunt dita creu, y la contrafita, lo socosta amunt de dita hombria a una altra fita que es troba a 60 passes*"[VBIII, 4]; "*la*

altra fita que està en lo socosta avant, damunt lo maset del Mañà y davall lo morral de la Edra. Y renovaren la dita creu. Y de hallí, baixant tot socosta avall, a unes 216 passes a la part d'amunt de la vora del camí trobaren una creu" [VBIII, 5]; "Y passant tot socosta avant, a 80 passes, en lo endret de la casa del maset del Mañà trobaren una fita vella, que per estar derrohada la renovaren. Y anant tot socosta avant a 90 passes, en lo endret de la basseta del dit maset, a la part d'amunt de dita basseta trobaren una fita vella. Y seguint tot socosta, a 80 passes més avant trobaren altra fita antes de aplegar al barranch de la Gallega." [VBIII, 7]; "Y voltant la lloma per lo socosta, a 180 passes trobaren una fita vella. Y anant voltant dit socosta, a 200 pases y antes de aplegar a un barranquet" [VBIII, 7]; "y a la vora del camí de Morella, a la mà dreta en lo socosta de la llometa del Puchol trobaren una fita vella" [VBIII, 20]; "pegaren camí de la serra del Servo y en lo socosta a mintant pugada trobaren una fita vella" [VBIII, 31]; "anan de pla socosta avan cab a Mort-de-Set toparen un forroll de la sort de Jayme Roda y l varen abonar, dan-li de amplària asta les roques de dalt. Anan de pla socosta avan, davan del malladar de Mort-de-Set, antes de arribar al barranquet feren una creu" [JA, 77].

DCVB; DECat: no reg.

Al DCVB trobem *socost*: m. 'pujada, costeta, tossalet' (Sant Joan de les Abadesses, àpud Aguiló Dicc.) i també *socoster* 'part més alta d'un vessant' (Tortosa).

DECat *Secost* (format amb SUB- i dissimilat) freqüent en Desclos, avui antiquat però no pertot. a Mallorca J. Coromines registrà *sacost* a Llubí; *socostons* a Llívia 1399.

Socostat m. 'vessant': "y pasan de pla per lo socostad, davan del corral trobaren una parella de creus en vin pams de amplària y les tingueren per bones. Y pasan per avan tot socostad avan, dret a Catí, a les cen y vin pases trobaren dos creus antigues" [JA, 58]; "Y este dia comensen per amun, per lo socostad amun de la mà esquerra. Y puchan les dosentes trenta pases per lo socostad feren una creu a cada costad [...] puchan socostad amun, dal del collet a la mà esquerra trobaren una creu" [JA, 65].

DCVB; DECat: no reg.

Solerar v. tr. 'construir la solera': "A J.N. per 21 dias en solerar lo cor, tribunes, fer banchs y demés esensial" [JG, 18]

Teixero m. 'teuler' 'constructor de sotres': "al teixero per picar un dia granses" ["gastos de algebs"]; "dia 24 de abril de 1730 pasí contes en lo teixero y de 3500 aguillons, sis mil regoles, 600 atoves..."; "pagí al teixero per 4 mil quadrons per a paimentar y dos mil dels mal cuits" [JG]

DECat: A Atzeneta del Maestrat *texinat* 'coberta de la casa construïda de canyes i també de teula, en les poblacions més riques es construeix de rajoles i guix, antigament es construïa amb branques de ginebre posades entre els cabirons (BDC xx, 111). El PVocBenas registra *tigell* m. cada una de les taules o ascles que hom posa de cabiró a cabiró per tal de cobrir un edifici. Sobre els tigells descansen les teules. A Eivissa hi ha *teixell* considerat per J. Coromines com un testimoni de la confusió formal entre els mots *tegell* i *teixell*. A l'Alt Pallars-Ribagorça es localitza *tixell* amb pronúncia apitxada normal en la Ribagorça, allà ja no és sols el "teulat" o empostissat que forma el sòl d'un pis, sinó el pis mateix.

Tormassal top. m. 'tossal': "Y més amunt en la punta del tormaçal posaren una fita y junt ad aquella posaren una creu en un cantal"[JHV, 18]; "Y de allí dits proms anaren a regonéxer los tormaçals, los quals són de herbatje"[JHV, 21]

DCVB: registra *tormàs* = *turmàs* 'pedreny vermell que fa fulls (Manacor). 'Pedra closa i seguida que no fa llivanyes' (Manacor, Son Servera, segons nota de Mossen Alcover) Top. *Turmàs Major des Cosconar* puig molt alt, de penya tallada, devora Cala Mitjana (al nord de Lluch, Mallorca) Etim. derivat augmentatiu del radical *torm* o *turm*. (*Turmeda* llinatge existent a València. *Turmell* muntanya situada prop de Morella. *Turm*, puig de 1620 m d'altària situat a la vora esquerra del Segre entre Figols i Oliana (Labèrnia-S dicc.).

DECat: col·lectiu derivat de *tormo*. Els *Tormassals* partida de Rossell, Palanques. Lo *tormassal* a Xert, a Albocàsser (serrat rocós de gran vista) i Alcalà de Xivert, i pronunciat *tormazal* en el llogaret d'Albareda prop de Portell de Morella ja de parla aragonesa.

Torna f. 'la resta' allò que es torna, el restant d'allò que s'ha deixat i no s'ha gastat: "per la torna del any 23 del majoral de dit any: 19 lliures 3 sous, 8 dinés" [JG, Ir]. En el mateix context, l'escrivà escriu: "per lo que fonch tornador" [JG, 2].

DECat: **DCVB**: No reg.

Destaquem l'ús adverbial de *tornar* que es fa a Benassal, coincidint amb el rossellonés (Conflent i Rosselló) amb el sentit 'de nou, 'altra vegada' «que esta (v)esprà(da) ha vingut tornà, l'auela?» «ja plou tornà».

Xiquel m 'xiquet'⁸³: "per quant en lo bovalar se fan abusos en portar-i los animals bovins axí de la vila com de les massades no dixer fer erbes per a pasturar lo ganado de la carneceria de dita vila y per no poder pasturar, ha de pagar dita vila als pastors quels "[EstXert, 14, 447, a.1689]; "se trobà ell testimoni, y un chiquel, son critat, guardant lo ganado"[VBI, 8]

DECat; **DCVB**: no reg.

La forma *xiquelo* és molt freqüent en la zona. A Benassal predomina *sagal* i actualment *xiquet* que compta amb més prestigi, almenys més que la primera forma.

⁸³ *Galiana en Rondalla de Rondalles* (14,23) escriu *giqiela* (xiquela) (Pellicer Borràs, 1986:116)

III.3.2.2. Lèxic mantigut en àrees laterals del domini lingüístic

Incloem els mots, variants formals [var. form] i accepcions [acc loc], localitzades actualment en la nostra zona i en altres àrees laterals del domini lingüístic i desaparegudes en general dels parlars valencians de més al sud.

Cal ressaltar les referències als parlars nord-occidentals ribagorçans, pallaresos, i als orientals: rossellonesos i balears.

Antigor m. 'vestigi, rastre, senyal que resta d'abans'⁸⁴ a Benassal: "Lo qual camí del dit coll de Na Rigualda fins a la dita font trobaren l'antigor ab sa bona amplària e fites velles e ben fitat"[GS, 2, a. 1555]; "E a l'altra part resta d'antigor de parets"[GS, 3, a. 1555]; "y a la altra part a y parets dels orts e antigor"[GS, 4v, a. 1555]; "lo qual trobaren sufficientment tractat ab ses antigós y parets a la una part y a l'altra"[GS, 5, a. 1555]; "declararen que lo dit assagador va per los antigors de paret per la una y altra mà"; "y tot lo antuxà devés Benaçal és de herbatge y a la altra part resta antigor de paret"[JHV, 3, a. 1615]; "y a la part de Pere Fabregat no n'i posaren per anar pla antigor de la paret de dit camí de herbatge"[JHV, 3, a. 1615]; "Y més avant, a la part baxa trobaren quatre fites, unes al thenor de les altres, y a la part d'amunt va per lo antigor de la riba."[JHV, 14, a. 1615]; "Y més avall, a mà dreta trobaren una fita roja en cap de un ribàs, y a la part de Bonet va per lo antigor avall"[JHV, 14, a. 1615]; "Y trobaren que entre lo camí de herbatge fins al dit mas del Comanador no y trobaren fita alguna, per ço que és tot antigors"[JHV, 16, a. 1615]; "y a la altra part com sia antigor de paret antiga"[JHV, 19, a. 1615]; "y a la part d'amunt, endret de la font junt al antigor de llaurat posaren altra fita"[JHV, 30, a. 1615]; "y a la mà dreta a la girada del hort trobaren altra fita vella y de hallí avant se segueix per los antigors de parets"[VBIII, 24]; "y declararen que lo dit assagador va de paret a paret per sos antigors y per les fites que es troben a la una mà y altra"[VBIII, 25]; "y de dita creu que seguix lo pati de dita forn del Estaràs fent colse y volta per los antigors de paret que hallí es troben"[VBIII, 2]; "trobaren una fita vella a la mà dreta y a la mà esquerra no n'i trobaren ni n'i posaren per haver-i paret antiga que los antigors de ella designen lo dit assagador"[VBIII, 12]; "y pujant amunt pasat lo casal en una antigor de paret a un cantal gran en la roca envés la cova de Mingo Esteve feren una creu"[TM, 3]; "davall dites roques que y a antigors y paret que baixa per lo costat de la serrada de na Simona"[TM, 23]; "Y seguint rectament a altres 200 pases trobaren, arimat a una antiguor de paret que dividix lo percur la fita dóna la repetida visura"[LM, 9]; "posaren una fita nova en una antigor de carbonera"[LM, 9]. A Tírig: "y a sinc pases de paret a paret. Y pasan avan, a les cent y denou pases, al cantó de la serradeta de Chusef Calduch de antigor a-ntigor del de Maria Francisca Prats y a set pases.[JA, 84]; "y pasan al cantó de Christóval Roda, a les sen pases posaren una fita y a la mà dreta se tingueren a l'antigor del tancadet de Chuan Segarra"[JA, 89]; "Comensan per l'antigor de la heretad dels dos MIGUELS Sales baixan per lo mateis antigor de Chaume Adell y a la vora de la heretad de Vicent Prats de Pau feren una creu en

⁸⁴ [acc. loc.] En tot el nord del País Valencià almenys fins al Tíria en el sentit de 'camí o sèrie de llocs seguits' (DECat). El sentit que dóna Coromines al mot no es correspon exactament amb els nostres contextos: 'terra habitada o conreada des de molt antic' fins a 'indret amb restes arqueològiques'. El DCVB registra *antigó* 'ruïnes d'edificacions antigues' (val, mall) i 'tros de terra erna des de molt antic' (Vendrell); 'tros no gaire gran de malesa dins la terra treballada' (Freginals).

una roqueta"[JA, 90]; "Y el empriu per la mà dreta va per l'antigor de la serrada de Serapio Matamoros." [JA, 90]; "Y de aquella fita a l'antigor de la paret del bovalar y a vint-i-quatre pases de amplària"[JA, 94]. En castellà, la traducció que trobem és *vestigios*: "y va de llano aça los vestigios de la paret de la serrada"[VM, 6]; "arrimado a los expresados vestigios de paret"[VM, 6]

"la delineación del dicho bovalar no hiva por el vestigio de paret que a arriba se nota"[VM, 7].

Arrapar-se v. intr. 'aferrar-se': a Tírig: "y travesaren lo camí de Catí y arrapan-se al molló y pasan lo camí, a trenta pases feren una altra fita en una roca que y a dos creus"[JA, 100].

Arriat 'ase o mul no castrat'⁸⁵: a Xert: "Establiment dels arriats destravats. ...moltes persones que tenen someres les volen donar per al rosi y altres avien arriats solters y prenen dites someres en gran perguí per a la gent"[EstXert, 11, 446, a.1689]; "que ninguna persona gose aviar los arriats, colluts destravats del peu de darrere al de davant". A la Torre d'En Besora: "embiar a pasturar arriats o machos colluts, encara que siga en lo Comú, que no vagen travats a contrapàs"[EstT, 36r]; "Y si la burra o egua va a la heretad del amo del arriat o macho collut"[EstT, 36r].

Assocar tr. 'tallar (arbres)': a Benassal: "qualsevol que assocarà qualsevol gènere de carrasca o robarà, o serrarà aquelles, que per cada carrasca cometa pena de XX sous y la esmena"[EstCulla, fol 43v, a.1593]; "prearen en una carrasca de dit assagadorassocada, de pam de corona, en la esmena de ella 4 sous y li asentaren la pena"[VBIII, 19].

Bassi m. 'construcció per a retenir l'aigua amb un orifici d'entrada i un d'eixida perquè els animals beguen'⁸⁶ a la Tinença de Culla: "que no sia neguna persona stranya o privada que gos lavar lana, draps ni fer neguna altra sutzesa en legura en los abeuradors dels erbatges [...], e serà regall e aygua corrent sinó en lo toll pus avall, o en lo loch que no ensutza l'aygua de dits abeuradors, e si seran basis, en un loch apartat o en lo baci pus avall; ne gosen ensutziar l'ayga de dits abeuradors e baxis ni tallar, picotejar ni asollar aquells ne l'aygua de aquells [...], ne porchs no's banyen ne beguen en los dits baxis sinó en lo pus avall eo loch a part de aquells" "que no sia neguna persona stranya ni privada que gos buydar baxis ne piques que altri age humplides ni baces ni altres abeuradors"[CapHerb 1438; p. j]; "lo abeurador de dita font de na Çaguda junt a dita font que fassen un basi "[JÇ, 51, a.1597].

⁸⁵ [acc. doc. loc. etim.] Es documenta *arriat* m. com a 'peça de l'espasa'; *arriata* o *riata* f. referit a l'animal davanter dels qui estira un carro (Cat.) (cast. *reata*); *Arriot* 'asc', 1923 Girbal Estr. (DCVB). *Arriat* 'excitat, atiat' adj. impulsiu, impetuós, gen. *arriat* se sent molt des de Barcelona fins al Maresme. *Arriar* 'incitar una bèstia a caminar, tirar, arrossegar un vehicle' (1803, Beiv. i ja corrent en els escrits Renaix. de llenguatge més pur. En castellà es documenta des de la fi del S. XV (diferència cronològica explicable pel caràcter més complet de la lexicologia castellana i la naturalesa humil de l'expressió, que la fa poc apta per aparèixer en la literatura seriosa). (DECat). En els nostres textos s'identifica amb *maxo collut* és a dir 'mul no castrat', relacionat amb el significat recollit per Coromines en el català central.

[loc. acc.] Tallar ran de la soca (Cat.) (DCVB). Construït transitivament en un doc del Maestrat, del S. XVI Culla a. 1593. F. Casanova *Rev de Ll i Dret II*, 78).

[etim.] De la forma mossàrab *axoca*, degué venir *axoca* 'ls pins' tallar-los' localitzat en pobles limítrofs Garrigues-Priorat (Magalet, Pòbia de Gualadella, 1855) (DECat).

⁸⁶ [loc.] Amb un significat semblant 'recipient de pedra o d'una soca buidada per una cara que serveix per a posar el menjar o abeurar dels animals domèstics, principalment dels porcs i l'aviram' el DCVB localitza el mot al Cat. Oriental (Olot, Empordà, Girona, Collsacabra (Osuna-Ripollès) i Rojals (Conca de Barberà). Usada actualment a Benassal amb el sinònim "abeurador". En la parla xerra de Lluçanet és viva l'adaptació *bocio*. (Alba Besalduch, 1986)

Batà m. 'obrador on es neteja o consolida la tela teixida, per mitjà de pressió de grans martells o de dos cilindres quasi tangents.⁸⁷: a Benassal: "*passat lo batà de dit molí, en les terres de dit molí, la una al costat de la solleta envés lo molí*" [TM, 1].

Botera f. '⁸⁸ forat en una paret per on passa l'aigua': a Benassal: "*fassa una séquia desde la botera que ix la aygua del dit pouet hasta elsaltador del barranquet*" [VBIII, 23]; "*la dita aygua la porte guiada baix, a la altra sua hereat, fent botera en la paret*" [VBIII, 23]; "*manaren que vista a present tape la dita botera de forma que no puga eixir la aygua al camí*" [VBIII, 25]; "*fassa dita grasada que sia competent per a rebre tota la aygua del camí per la botera y que la tinga uberta*" [VBIII, 25]

Claper m. 'munt de pedres en el camp'⁸⁹: a Benassal: "*A quatre passes de un claperet, entre dos carrasques y més avant en una llastra ne trobaren altra*" [JHV, 9, a. 1615]

Coberta f. 'trespol'⁹⁰: a Benassal: "*claus per a clavar les files de la cuberta*" [JG, 13]; "*per sedse dodsenes y miga de taules per a taular la cuberta a 15 sous la dodsena*" [JG, 12].

Corona f. 'diàmetre d'una soca o d'una branca tallada'⁹¹: a Benassal: "*prearen en una carrasca de dit assagador associada, de pam de corona*" [VBIII, 19]

Empendre/prendre v. 'mampendre': a Benassal: "*baixaren al pla de Vilar de Canes y prengueren a regonéixer un camí de herbatge*" [JB, 170, a. 1634]; "*y prengueren a visurar*" [VBIII, 20]. Tomàs Molés en la còpia de la visura VBIII canvia prengueren a per: "*Y enprengueren a visurar dit assagador que passa per lo dit mas*" [TM, 32]; "*los dits síndichs y mensatgers emprengueren a mirar y regonéixer la llometa del Puchol*" [VBII, 25]; "*oïts los testimonis sobredits emprengueren a fitar la senda*" [TM, 1]

Empriu/ampriu m. 'lloc d'ús comunal'⁹²

⁸⁷ [loc.] La variant *batà* se sent en el cat. occidental a Pont de Suert (Alta Ribagorça), Calasseit (Matarranya), Tortosa, Maestrat i Castelló; en el cat. or. a Esporles (Mallorca). En la resta de Catalunya es registra la variant *batan*. (DCVB) Actualment a Benassal únicament es manté el sentit figurat 'dèser, gran tribulació' que el DCVB localitza també a Calasseit.

En el *VocMaes* trobem també el verb *batanejar*.

[etim] Coromines creu que aquest mot, provinent probablement del l'àrab vulgar magrebí, ja degué usar-se en els segles XV-XVI.

⁸⁸ [loc. acc.] Amb el significat de 'forat que es deixa a la paret d'una finca tocant a camí per fer-hi entrar l'aigua quan plou' es localitza a Ribera de Sió (prop d'Agramunt) (DCVB). S'ha conservat a Pallars (Sorpe), a Borén definit com a 'forat de sortida de l'aigua de la pluja'; en els afores de Lleida; és 'un canal de pedra per on s'escorren les aigües de pluja' en el Bosia, i en el Maestrat 'albelló, forat en els carrers i canyo o sequiol per baix terra per on s'escorren les aigües de pluja o brutes (Ga Girona). Tot plegat això indica una ampla dispersió del mot en català occidental, si bé en forma segons sembla, discontinua.

[etim] Variant de *botàs*. (DECat)

⁸⁹ [loc. acc.] El DCVB localitza la paraula en tot el català excepte el valencià. El *VocMaes* localitza el mot amb aquest significat a Tortosa únicament. Mot generalment usat en cat. or. i a les Balears, més vivaç com més cap al Nord, cap a Girona, potser més encara a l'Empordà. (DECat).

⁹⁰ [loc.] El *VocMaes* localitza el mot al Maestrat i Ports; el sinònim *trespol* el situa a Tortosa i Catalunya. El DCVB al Maestrat, Castelló, Ribera d'Ebre i Fraga. El DECAt dona *cubierta* a Bielsa (Sobrarb).

[doc] En O Pou ThPue, 1575 "lo sostre o primera cuberta: tristega" "lo traginat o cuberta o sostra de alt"; casa de tres cubertes o sostres: *tribus constans contignationibus* " (DECat)

⁹¹ [loc.] Pirineus. (DCVB).

⁹² [loc. acc.] La zona on s'ha usat *empriu* per als pasturatges comunals i coses anàlogues ha estat molt àmplia generalment cristallitzat com a substantiu, abundant més que enlloc a la zona de la Garrotxa, Ripollès i Cerdanya, però estenent-se, d'una banda fins a la part pirenenca de l'Empordà, Vallespir i Conflent, per l'altra fins a Andorra, Cardener, Pallars Jussà i Sobirà. Esclarissant-se progressivament es troba *ampriu* en el Baix Segrià, enllaçant amb l'ús observat antigament en el Maestrat, en temps passat fou ben usual en el Matarranya. També a Mallorca ha estat popular en sentit genèric i abstracte d'ús lliure d'una cosa. Resten topònims a Morella, Ares. Al Boixar *exampriu* (forma derivada amb EX-) i això degué allargassar-se incomparablement més cap a Migjorn, fins al vessant sud del Benicadell (Alcalà de la Jovada) (DECat). El *VocMaes* defineix com 'dret deprofitar-se'n d'una terra abandonada, sense conreu, baix l'emparo del senyor principal, que per fi quedava comunal' qualifica el nom d'antic i el documenta a les *Rúbriques i Establiments* de Benassal.

a Benassal: "e lo pati de la font restà ab son molt bon ampriu" [JÇ, 51v]; "E lo pati de la font restà ab son bon ampriu" [JHV, 3, a.1615]; "terres e amprius del Comú de la dita tinensa y encara en pasos e mallades" [MNT, 17, 1658]; "Attés que queda sufficient pas y ampriu per als nodriments per ser tot de erbatge" [MNT, 17v]; "y queden totes les llometes terra de herbatge y ampriu y pati del dit abeurador" [VBII, 27]; a Tírig: "a la vora del enpriu de la basa del mas Roych toparen fites y contrafites. el enpriu de la basa en trenta pases de amplària, y les varen abonar" [JA, 73]; "a setanta pases del enpriu de la basa" [JA, 74]; "damun del pou, a la dreta encontraren una fita, y a la esquerra a sicuanta pases posaren un-atra per empriu del pou" [JA, 42]; De vesprada señalaren el empriu y lloch de la abeurada de la basa del Colomer. [JA, 90]; "Y el empriu per la mà dreta va per l'antigor de la serrada de Seràpio Matamoros" [JA, 90]; "y de-llí en avall ya o disaren per Cumú ampriu per a els veïns" [JA, 86]; "Y de allí asta els corrals quede empriu de aquells corrals" [JA, 100].

Fil m. 'línia de carena'⁹³; a Benassal: "arriba lo camú de Consell hasta dita paret y tota paret amunt per lo fil del collet o llometa hasta embocar en lo assagador" [VBIII, 27] [TM, 32]

A dret fil loc. adv. 'en línia recta':⁹⁴ a Benassal: "baixant tota hombira avall a dret fil" [VBIII, 30]; "de esta fita tira a dret fil a la primera fita que se ha posat" [VBIII, 33]; "trobaren altra fita ab molló y baixant per avall a dret fil, hans de arribar a dos carrasques, damunt de una riscleta de tera trobaren altra fita y molló" [VBIII, 27].

Fila f. 'biga de fusta'⁹⁵; a Benassal: "per les dos files llargues" "per posar les files al Riu" "per serrar les 40 files" "per dur les 46 files de la Fos" "per pugar 76 files de la vila al Sant" [JG, 12]

"per claus per a clavar les files de la cuberta" [JG, 13]; a Traiguera: [a.1683] (Sanz i Arnau, 1991:68).

Garriga f. 'terreny no conrat, poblat de mates i arbusts i arbres no gaire grossos'⁹⁶; a Xert: "y a establiment de les cremades en garrigues" [EstXert, 9, 446, a. 1689]; a Tírig: "feren una creu a on s'acabe el tros de garriga de Fideli Roda." [JA, 83, a. 1817].

Gavell m. 'feix de llenya, erbes... per cremar'⁹⁷; a Benassal: "a Thomàs Miralles y son fill, per 51 gornals en carregar, fer gavells y coure el forn, a 4 sous lo gornal" [JG, 11, a.1730]; a la Torre d'en Besora: "Rúbrica de furtar fem, lleña cals, gavells, cremar-los, fer forns de cals" [EstT, 35]; "que ninguna persona siga gosada de furtar fem, cals, lleña arreplegada ni gavells, de ningun vehí del

⁹³ [loc.] Sembla a bastants llocs, però sobretot cap als Pirineus centrals (Esterri de Cardós, Sorpe); si bé també als Monts Ibèrics "dal al fil de la serra" a Bellestar. (DECat)

⁹⁴ [loc.] En algun document rossellonès medieval, Lacavalleria Gazof. Pous i Pagés i Narcís Oller. (DECat, DCVB)

⁹⁵ [loc.] Pallars. Conca de Tremp, Maestrat, Mallorca amb significats semblants. (DCVB). Vall de Cardós (Pallars Sobirà), Rosselló, Menorca. (DECat). A Traiguera actualment en desús.

⁹⁶ [loc. acc.] Rosselló, Conflent, Guissona, Tremp, Costa de Ponent, Camp de Tarragona, Priorat, Penyarroja, Tortosa, Maestrat, Val Vall de Gallinera, Mall. Men. Eiv. (DCVB). Segons Coromines en el domini català, garriga-garric no ha passat de l'Ebre (el límit habitual dels celticismes, que ja des d'allà topen amb l'obstacle ibèric ja insuperable) (DECat)

⁹⁷ [loc. acc.] A Solsona, Urgell, Segarra, Castelló i Lluçena (DCVB). El VocMaes. dona el significat especial de Benassal "forneguer, munt de males i herbes seques que es fan als sembrats que coberts de terra es cremen per adobar la terra". A Vilatorrada es manté el significat primer i matisen que és més gran que una braçada, se sol dur al muscle i es prepara per als forns. Segons el DECat, el mot gavell és molt usual a tots els parlars comarcals del Principat i almenys gran part del País Valencià, on el Diccioniari Aguiló l'assimila fins a Onda ("feix de llenya per als forns de terrissa i de pa" Reproduït el VocMaes i parla del significat de Menorca i Ulldecona "clap de sembrat" "el sembrat que fa clapes millors gavelleja, fa gavells"

present poble"[EstT, 35]; "qui cremarà gavells de altri o llena en lo Comú, cometa de pena, per cada vegada 10 sous"[EstT, 35,a.1738].

Llosar m. 'terreny abundant de lloses o pedres planes'⁹⁸: a Benassal: "quant foren passat lo llosar "[VBIII, 15];

Morral m. 'roca tallada verticalment'⁹⁹, 'tossal, roca prominent': "y de allí al cap de la riscla que y ha un morralet "[JHV, 5]; "E seguint dit camí, endret de la punta del morral trobaren dos fites"[JHV, 8]; "en lo barranquet de la Cadolla trobaren altra fita en lo morral del sabinar junt a dos carrasques"[JHV, 10]; "en la foyeta del morral de Na Trulla"[JHV, 20]; "Y com qui va al morral d'En Blasco, envés la font"[JHV, 28]; "la paret del dit Falcó que tira al morral Blanch y trobaren al colse de la paret, més avall del pou..."[JHV, 29]; "Y més avant, al collet trobaren una fita vella ferma a un morral blanch, prop lo terme de Vilafranca"[JHV, 29]; "E més havant, endret del puntal eo morral trobaren altra fita vella a la mà dreta"[VBII, 17]; "y passant com devés de dita cova, a cosa de unes setanta passes de dita fita y contrafit, en un morralet de roca feren una creu"[VBII, 22]; "al cab del primer baranquet del morralet del savinar, antes de aplegar a la foyeta del mas de la viuda"[VBII, 23]; "antes de arribar al morralet de la Talaya, en un cantal gros que està molt prop del assagador de herbatge trobaren una creu la qual renovaren"[VBIII, 3][TM, 16]; "Y seguint la dita hombria avant, acosa de 60 passes, en un morralet de roquetes trobaren una creu la qual renovaren"[VBIII, 4][TM, 17]; "una altra fita que es troba a 60 passes, que està davall lo morral de Na Fresca, davall de un cantal gros"[VBIII, 5][TM, 18]; "la fita que està davall del cantal gros, endret del morral del pou"[VBIII, 5][TM, 18]; "la altra fita que està en lo socosta avant, damunt lo maset del Mañà y davall lo morral de la edra"[VBIII, 5]; "en la vora del camí, en lo endret del morral, passada la cova Roga, trobaren altra fita vella"[VBIII, 6][TM, 19]; "Denotant la fita y contrafit los comuns de la vila y dels morrals "[VBIII,7][TM, 24]; "al morralet de la Clocha damunt de un cantal gros trobaren una creu y la renovaren"[VBIII, 37]; "Més amunt, a 200 passes, al morralet més alt està en la roca migera, passada la segon edrera està en la roca, en lo puntalet damunt de una carrasca, en la roca feren una creu"[TM, 5]; "feren una creu en un morralet de roca"[TM, 7]; "daría al Común un pedazo de revago que hay en las expresada penúltimas cruz e hita del cantal llerguerudo hasta el morralet "[VM, 12]; "y a la barraca y Comunes de herbaje dels Morrals o calzadas más altas"[VM, 17]; "Y pasan cap a la cova de la Figuera, antes de arribar a la cova, en lo cap del morralet feren una creu propet de una clocha que y a un siré bort"[JA, 67].

Obaga f. 'ombria'¹⁰⁰ (propietat situada en la partida de l'Obaga o les Obagues): a Tírig: "Comensaren al cantó de la obaga de los herederos de Vicente Roda"[JA,

⁹⁸ [loc.] Mall i Men. (DCVB). A l'Alta Cerdanya les plaques d'una mena de pedra granítica les arrenquen d'un lloser (DECat)

⁹⁹ DCVB: Castelló.

DECat: Té vasta extensió, des de Collsacabra i Vallès fins a Ribagorça i a la Plana de Castelló almenys. Registrat en part com a apel·latiu (Aguilar de Bassella, Xodos) i sobretot com a genèric i nom de lloc, entre altres llocs a Besora de St. Quirze, Capçanes, Alsamora, Castissent, l'Estall, Cornudella de Valira; P. València: Bel, Vallibona, Serratella, Ares (almenys tres de diferents), Benassal (dos), Catí, Benafigs, Xodos.

¹⁰⁰ [loc] En el territori val., des de la Tinença i ribera de La Sénia cap al sud predomina aclaparadorament la denominació l'ombria, però en la toponímia del Maestrat apareixen alguns casos d'obaga. J. Coromines (1961) va registrar les Aubagues com a nom d'una partideta al SO o S del poble de Tírig, cap a la dreta del barranc Fondo (on efectivament hi ha un serrat orientat cap al N.) que deu correspondre al nostre exemple-. L'Albaga en el terme de Traiguera és una partida obaga, i l'Aubaga n'és una altra en el terme de Xert, a la part NE davant del Solanet. (DECat).

27]; "Y baisen per avall, cap a la vila y cap a el Torrentill y a noranta y sis pass, a la part de la obaga trobaren una fita vella"[JA, 29]; "pasan cap a la vila a vint-i-sis passes antes de arribar al cantó de la obaga de Valentín Roda"[JA, 30].

Pas m. 'via de bestiar'¹⁰¹; a Benassal: "y més avant, al passet ne trobaren dos, la una deçà y l'altra dellà"[JB, 170, a.1634]; "se fan alguns grans danys e abusos en moltes maneres en les terres del comú de dita tinensa y encara en passos e mallades"[MNT, 17, a.1658];[VBII, 1]

Peiró m. 'creu de terme posada sobre un pedestal de pedra'¹⁰²; a la Torre d'en Besora: "la mateixa pena de 10 sous cometa el que tindrà calcs en la carrera del Peyró "[EstT, 28, 36]; a Benassal: "Los sobredits proms accediren al peyró de Sent Roch, que Juan Garcés està fabricant una caseta"[TM, 14]; "el bancal del peyrón "[CM, 31r]; a Tírig: "Y pasan lo Torrentill y pasaren a posar una fita al cantó de les figueres de la viuda de B. T. a on se embocave antigamen l'aygua al camí, la del barranquet del Peyró "[JA, 29].

Saldonar m. 'saulonar'¹⁰³: "pase de la basa dret al saldonar "[JA, 94]; "y pasan per avan, dret al saldonar "[JA, 95].

Selletà f. 'collada'¹⁰⁴: a Benassal: "un camí d'erbatge lo qual va del coll de Na Rigualda, e passa pel calcs de unes roquetes e hix a la selleta de davall Sent Christòfol"[GS, 2, a.1555]; "dit camí travesa per la selleta del mas de N'Amill"[GS, 3v]; "lo dit camí de herbatge que passa per la serra del Servo avall y per lo porchet d'En Ortí havall y per la selleta del mas de N'Amill"[VBII, 7].

Serretó m. 'serrat petit, muntanyola planera | Serreta'¹⁰⁵: "Y pugant més amunt, a 110 passes, dalt, al serritonet, damunt de les carrasques trobaren una fita

¹⁰¹ Lloc per on es passa' aplicat en particular a menes de vies de bestiar transhumant, a manera de 'carreçada', tant a l'extrem nord com cap al Migdia (el Lluçanès, Santa Eulàlia); molts en el Maestrat: de vegades precisant com a *pas real pas de ganado* (Vilanova d'Alcolea, les Useres) sovint en concurrència amb *assegador* (secutorium), Vistabella, Xodos i sovint abreujat com a *pas de Becu* (Vall d'Alba, a Torreblanca un passet. (DECat).

¹⁰² [loc] Maestrat (DCVB). Actualment a Benassal es pronuncia [perjó]. A la Vanera i a Prada de Conflent. Tirant cap a Pallars se'n conserven més: a la Vall d'Assua. Des de la Terra Alta de l'Ebre fins a la part interna de la Plana de Castelló. Parlars de l'extrem nord i tot al llarg del català occidental fins al Maestrat (DECat) [var form.] La forma primitiva *peiró* és manté entorn de Morella, La Todolella, Portell i la Mata. També es conserva a Xodos, Lluçena i L'Alcora (*peirón* a Argelita). La transposició en *perió* pronunciat bisil·làbic a Calig, trisil·làbic a La Fatarella, Castellfort, Ares, Vistabella, Serra d'en Galceran, Vilafranca, Cabanes; en alguns punts Coromines va sentir alhora *perió* i *peiró* (Serra d'en Galceran i Sant Mateu. Des de *perió* es passà amb consonant antihlàtica a *perigó* i sincopat *prigó* així a tota la Tinença: Coratxà Castell de Cabres, Herbés i Vallibona, després de nou a Catí i Alcalà de Xivert. (DECat). Es manté amb la forma *peirón* a Lluçenya (Alba Besalduch, 1986).

[etim] Fóra lícita la sospita que el mossàrab d'entorn Penyalogosa tingués normalment -TR- > -ir-, un focus així ajudaria a concebre millor la gran expansió moderna del sufix -aire (en el qual llavors haurien confluit -ATOR amb -ARIUS) coincidint l'acció d'aquest focus amb el nòrdic (Ross. Cerd.-And) de -ATOR > -aire, entendriem millor la gran proliferació de -aire en cat. modern, terminació insòlita en la nostra llengua medieval. (DECat)

¹⁰³ DCVB: No reg. *Saldó*: 'sauló' (Camp de Tarragona, Conca de Barberà, Priorat, Ribera d'Ebre)

DECat: En una llarga zona del centre del Principat, des del Pirineu i allargant-se fins a les terres de l'Ebre, i fins al sud del Principat, hi coexisteix o predomina una forma fonètica força divergent de *sauló*: *saldó*. Beuifalset, Tortosa i Xerta *saldó*. A Francolí *saldó*. Si a les muntanyes del Maestrat hem trobat *sauló*, més cap a la costa predomina sense vacil·lacions la forma amb *d*. A Benlloc i a Tírig s'engles indrets dits *el Saldonà(r)* (-às). A Vilanova feien *saldó* en un paratge de la Serra del desert de Sabarà que ara en diuen els *saldonets*; a Alcalà de Xivert, a Vinaròs apareix la forma de compromís *Saldonà* però empen *sauló* i *saldonà*.

¹⁰⁴ [loc. acc.] Una curiosa metàfora ha fet que el mot s'apliqui, sobretot a les nostres regions meridionals, a un pas de muntanyes entre dues parts més altes de la carena, aproximadament a una collada, el mot en aquest sentit té densa representació en el Maestrat i comarques veïnes: a Vallibona, *selleta del Turmell*. El que ara ha quedat viu és el diminutiu *selleta*, en part encara en ús apel·latiu, mot sovint genèric de nom de lloc, de vegades topònim. A Santa Magdalena de Polpís, a Vilar de Canes, a Peníscola, a Benafegós, Vistabella, Costur, Atzeneta, Bellesgar, Alcalà, en tota aquesta regió enlluc es troba en ús el primitiu *sella* si no és ja combinat en un veritable topònim *Sellablanca* a Peníscola; tals noms semblen estroncar-se dels de Castelló al Sud, encara que hi ha alguns casos esparsos de *sella* en les muntanyes deçà i dellà del Xúquer com a 'collada' a Catadau i a Llíber. Reapareix si bé menys dens a les illes i no degué ser estrany a la península empordanesa (viu a Roses). (DECat)

¹⁰⁵ DCVB: Gandesa, Freginals, Eivissa

DECat: *Serretó* no reg. *Serretó* grafia errònia per *serrató*. *Serret* és peculiar del Camp de Tarragona i Muntanyes de Prades.

vella"[VBIII, 10]; "y de hallí se'n puja dalt en lo serritó damunt de unes roques trobaren altra fita vella"[VBIII, 31]; Y anant per amunt a la cova d'En Julià, al sòl de la serreta de dita cova trobaren una fita junt a una carrasca"[TM, 34].

Soler, -a adj. 'destinat a cobrir un sostre i formar un pis'¹⁰⁶: a Benassal: "taules per a taular la cuberta a 15 sous la dodsena"; "als dids, per dos dodsenes de taules soleres a 15 sous la dodsena"[JG, 12r].

Soll f. 'lloc tancat de paret per a engreixar porcs'¹⁰⁷ a Benassal: "Y entre lo pou y la creu trobaren que Antoni Moliner havia fet una solleta en la terra de herbatge y la y derrocaren"[JHV, 24, a 1615]; "en les terres de dit molí, la una al costat de la solleta envés lo molí"[TM, 1].

Tormo m. 'penyal isolat, pedra solta i grossa'¹⁰⁸: a Benassal:

"trobaren una creu en lo costat de un tormo gros que mira tota hombria avant"[VBIII, 4]; [TM, 17]; "en un tormo gros feren una creu nova, denotant que de hallí en amunt són antuixans de la vila."[VBIII, 4]; [TM, 18]; a Tírig: "y baisan tod barranquet avall, cap als bancals que y a un tormo tan gran com un trull feren una creu"[JA, 67].

Torrentill m. 'barranquet'¹⁰⁹: a Tírig: "cap a la vila y cap a el Torrentill y a noranta y sis pases a la part de la obaga trobaren una fita vella"[JA, 29]; "y pasan lo Torrentill y pasaren a posar una fita al cantó de les figueres de la viuda de B.T."[JA, 29].

¹⁰⁶ [acc. loc. doc.] **Soler** m. havia tingut gran ús antic en sentits com 'pis (d'un edifici)' (Cerdanya Vic, Rosselló) i 'plataforma' *Cost Tort*. Viu encara a bona part del cat. occidental (Graça d'Escarp, Tor de V. Ferrera amb els significats 'sol, pis d'un habitatge', el terra d'una habitació. Segueix viu per l'Alt Aragó però en diferents sentits 'golfs, pis,...' (DECat). *Solera* és la part inferior del pis d'un terrat o edifici a Andorra; la llanura del balcó a Morella; el replà de l'escala fet d'obra a la Cerdanya; el llindar o peu de la porta d'entrada a Alcúdia de Beo; la biga horitzontal que clou per dalt un portal o finestra (val) (DCVB). En la parla xurra de Lluçenç *solera* té el sentit valencià de biga quadrada (Alba Besalduch, 1986).

¹⁰⁷ [loc] Penedès, Segarra, Conca de Barberà, Camp de Tarragona, Priorat, Maestrat, Morella i Balears. (DCVB) El mot apareix en una àrea que comprén la part S. del cat. or., tota la meitat sud de l'occidental, les dues Balears i el N. del País Valencià fins a la Plana de Castelló inclusivament, pel sud fins a St Mateu, Benassal, Atzeneta, Lluçena, amb el diminutiu *solleta* a Vila-real. També a Castell de Cabres i a Herbés. (DECat)

¹⁰⁸ [loc] La forma *torm* és la de més al sud en el Pallars Jussà i Baixa Ribagorçana, sovint en ús plenament viu. No sembla que hagi hagut cap interrupció des del Montsec fins al S. de Lleida. Una altra zona intesa del mot és en el Priorat i entorn de l'Ebre; però des d'aquí cap al sud ja ho trobarem, almenys avui, en la forma mossàrab *torma*. La *formatormo* abunda en tot el Priorat en ple ús apel·latiu, a Tortosa, i continua pel País Valencià fins al Palància. Allà abunden més els derivats i hi ha algun augment en el predomini de l'ús toponímic, però també s'hi troba el primitiu, i els senyals d'haver tingut caràcter apel·latiu en tots els temps, en algun lloc avui i tot. Coratxà, Morella Xiva, Cervera, la Salzedella i el darrer a Onda. D'allà cap al sud ja ha quedat petrificat en topònims (Dénia, Tavernes de Valldigna, Carcaixent, Albaida. Sembla que manca del tot a les Illes.

¹⁰⁹ [loc.] El derivat de *torrent* mallorquí *torrentell*, en el continent és *torrentill* (-ICULU), usual des del Maestrat (Carles Salvador, 1943) fins al cat. occidental i Cerdanya (Bellver). (DECat). A Benassal, actualment, nom d'un carrer que discorre per un antic llit fluvial.

III.3.2.3. Valencianismes

Reunim ací alguns mots, accepcions o variants fonètiques, en molts casos primitivament de la llengua comuna, que amb el temps han anat restringint el seu ús al territori valencià, encara que no sempre de manera exclusiva. Per això hem destriat dos grans conjunts.

En el primer es recullen els mots vius al País Valencià i a la zona al voltant de l'Ebre, repartits en tres apartats que destrien: primer, els mots que són compartits per altres dialectes extrems del català occidental (pallares i ribagorça) juntament amb algun indret de les Balears; seguidament, paraules d'ús més restringit, que simultàniament l'ús únicament en dialectes extrems del català occidental, i finalment el grup d'ús exclusiu valencià i tortosí.

El segon gran conjunt conté paraules usades en el territori valencià, i no en el tortosí, les quals són presentades en altres tres apartats, que responen, en el primer cas, a les paraules compartides per dialectes extrems orientals i occidentals; en el segon, les usades també en dialectes extrems de la zona occidental únicament, i en el darrer situem les que es restringeixen al País Valencià i no cap altre lloc.

A) Lèxic valencià-tortosí

- Paraules que actualment es mantenen vives en part del territori valencià, en les comarques al voltant de l'Ebre, en les Illes, i també en altres zones extremes del domini lingüístic (Pallars i Ribagorça)

Alteró m. 'petita elevació del terreny': "*Y més avant, seguint dit bancal y antigor de paret, arrimada a la dita paret trobaren una fita vella. Y en lo endret de aquella, baix, a mà esquerra trobaren altra fita vella en un alteronet. Y més avant, a cosa de quinze passes trobaren altres dos fites velles, una a cada mà y la una en lo endret de la altra*"[VBII, 6].

Carrasca f. 'alzina': "prop de les carrasques grosses trobaren una fita vella"[JHV, 30]; "entre unes carrasques trobaren altra fita vella"[VBIII, 7]; "billotes de roure ni carrasca"[EstT, 31]

Carrascal m. 'lloc poblat de carrasques': "*y al entrant en lo carrascal*"[VBIII, 26]; "*pretenia dita vila poder tallar carrascal en la terra de herbatge*"[EstT, 9]; "*prear los carrascals axí en la tera del herbatge, selves, camins, comuns y heretats*"[EstT, 11]; "*la dita vila de Benaçal podia vedar per si a soles inter suos los carrascals en la terra del herbatge de son terme*"[EstT, 12]; "*la heretad dels Carrascalets*"[JA, 83].

En la visura escrita en castellà trobem: "*carrascal*" [VM, 3].

Clapissa f. 'paratge de roques': "*Y més avant ne trobaren dos fites, una a cada part, ans de aplegar a la clapissa. Y més avant de la primera clapissa trobaren dos fites velles una a cada part*"[JHV, 14]; "*tot lo collet és antuixà de herbatge fins al stret de la heretat del dit Molés y Falquó, y allí entra en la clapissa de la Travina. Y ans de entrar en la clapissa trobaren dos fites velles[...] y de allí entra en la clapissa que entra al pou Nou*"[JHV, 26]; "*declararen que tota la clapissa de paret a paret, de la una part a la altra seria antuixà y comú del dit assagador*"[VBIII, 14]; "*davall la clapissa, prop dels bancals de Jaume Vives*"[VBIII, 37]; "*al cantó del tercer bancal herm en la vora de la clapissa en*

una riscla plana de la clapissa feren dos creus"[VBIII, 40]; "pugant una clapissa amunt"[TM, 29]; "dos creus en trenta y sis passes de amplària en lo ribàs de clapises "[JA, 37]; "confrontan al asagador del camí de Albocàser feren dos creus, una a cada costad, les dos en una seguida de clapises "[JA, 44]; "y de allí se'n pasaren a les roques d'En Valls. Y en lo cap del malladar, en lo cantó de la clapisa més alta trobaren una creu. Y al cap desà de aquella segida en trobaren un-atra. En lo cantó de la clapisa de la mateixa seguida en trobaren un-atra"[JA, 68]; "feren la primera creu de la mallada endret del puntal de la roca a on s'acaben les clapises "[JA, 97]; "comensaren a la clapisa del cap del asagador del Flaó, a la clapisa de la falda de la serra del Molló"[JA, 99]; "pasan y abocanse al barranc que baise del racó de darrere la Morratella prengueren aquella clapisa. Y a la primera feiseta de dal, per la seguida de aquelles primeres roquetes y a la vora del barranc feren una creu a cada part"[JA, 99]

En la visura escrita en castellà trobem: "cruzando el bancal grande de P. M. de Joseph (estando él presente) se gravó una cruz en la clapisa de pasada la barraquita que tiene en el dicho bancal"[VM, 7], "se gravó una cruz a catorce pasos más arriba en una clapisa o peñita firme del sargallar"[VM, 11].

Eixir v intr. 'sortir': "un camí de herbatge que ix de la dita font"[JHV, 30]; "la aygua que ix de la séquia"[VBIII, 23]; "prengueren el camí per a eixir a la senda que va al mas"[TM, 2].

Mamperlà m. 'llostó de fusta que limita cada esglaó d'una escala': "fer mamperlans per a la scala"(Gastos de fusters)[JG, 18, a.1730].

Mitjà m. 'tros de terreny entre dos termes o dos propietaris': "anaren a visurar los mijans de la masada de Pere.Monterde."[TM, 24]; "la fita designa dit camí de Morella y la contrafitas, que no baixen de allí avall la heretat de dits mijans "[TM, 24]; "les fites del dit camí de Morella designen los dits mijans "[TM, 24]; "y per quant y à qui diu que els dits mijans és terra furtada de la Vila i que és Comú [...] en satisfacció del manament que se li féu a P.M., notari, per a que enseñas actes dels mijans en virtud de la visura que en dit paraje se féu, presentà un testament de P. S., rebut per G. S. en lo primer d'octubre 1603 que entre atres deixes se encontre al següent: "Hom done al mateix M.S. una heretat de terra canpa, situada en lo terme de dita vila a la foieta de Na Mancha. afronta ab terra dels hereus de J.N., ab via pública i ab comuns de la Vila".[TM, 25].

En la visura escrita en castellà trobem: "mijans" [VM, 16 17].

Perjuí m. 'perjudici': "Y atenent també a que es fa gran perjuí en fer sendes y camins per heretats y sitis de altre, statuïren.."[EstT, 21r]; "haja de pagar la esmena, dany y perjuí que causarà"[EstT, 38, a. 1738]; "Y que per ço protestava de qualsevol perjuí que a la vila de Culla li-s pugué causar per prestar dit jurament"[JHV, 2]; "y que per quant de la heretat de dit Sent Martí trahuen dos aygüeres al dit camí en notable perjuí de aquell, manaren dits proms que les tapen en continent y que paguen 10 sous per cada aygüera"[TM, 40].

Portell m. 'obertura estreta deixada en una paret o marge per a permetre el pas a homes o a bestiar': "Y ans de aplegar al portell del bassot, entre unes carrasques groces, entre les dos parets trobaren una fita vella"[JHV, 17]; "y de allí tira lo camí dret per lo portell de la cova d'En Gastó"[JHV, 17]; "trobaren que la viuda de G.E. per lo portell de la sua heretat llansa la aygua y de la dita sua heretat la porta guiada al seu portell "[VBIII, 21]; "en lo cap de la roca feren una creu

davan de una hedrera que y a gran en lo portell [de la cova de la Figuera]"[JA, 67].

Rabosa f. 'guineu': "qualsevol persona que matarà raboses en lo present terme"[EstT, 37].

Senda f. 'camí': "es fa gran perjuí en fer sendes y camins per heretats y sitis de altre"[EstT, 21r]; "que ninguna persona siga gosada de entrar ni fer eixir bestiar per carrers ni carreres, camins o sendes del present terme y lloch si no-s per les sigüens:"[EstT, 36]; "entraren a regonéixer la senda que va als collets"[VBIII, 15]; "la senda que dóna lo libre antich, que comensa a dit molí fins lo barranch de la cova de Mingo Esteve.", "té dita senda de àmbit 10 passes"[TM, 1]; "li assentaren la pena a J.F. per haver llaurat la senda "[TM, 4]; "per una senda puga a dita singla llaurada"[TM, 5]; "per lo camí o senda que per allí passa a la Torre de Monfort"[TM, 39]; "y per quant encontraren que J.F. ha llaurat dita senda en catorse puestos, li feren pagar 3 lliures de frau y li manaren que de hui avant deixe les sis pases de àmbit en dita senda "[LM, 4]; "y avén regonegut lo camí y senda veïnal que pase per damun del Bovalar de Bais y per la part de bais de les sorts del bovalar de Dal, y en sis pases de amplària que té"[JA, 70].

Ullal m. 'deu, font natural': "a la part del barranch, passat lo ullalet, baixant al molí trobaren altra fita"[JHV, 21]; "passat lo ullal de la basseta"[VBIII, 40]; "un assagador que antigament y avie, que baixava del Algar al ullalet del camí Real"[TM, 11].

- Paraules localitzades, a més del territori valencià i tortosí, en altres indrets del català occidental extrems (ribagorçà) o que es mantenen en alt aragonés

Edrera f. 'eura': "pasada la segon edrera està en la roca en lo puntalet, damunt de una carrasca, en la roca feren una creu"[TM, 5][LM, 7]; "en lo cap de la roca feren una creu davan de una hedrera que y a gran en lo portell"[JA, 67]; "Y en ser a la edrera prengueren aquella seguida de roca que està lo fogueral"[JA, 68].

Escomençar v. tr. 'començar': "escomensaren a fer regoneyxença de dit terme de dita vila de Benaçal a la font de Na Çaguda"[JÇ, 50r, a.1597]; "des de que escomensa a espigar el ordi o senteno hasta que siga segat lo forment"[EstT, 36]; "y escomensaren al cap del Flaonet cab a la serra del Molló"[JA, 74]; "Primeramente, escomensan al cap de la tancada de la Monserrada, puïchan cab a la serra de la Creu"[JA, 76]; "escomensan al Lloysà, a la vora de la Redonda"[JA, 81].

Començar es registra en contextos semblants: "la senda que dóna lo libre antich, que comensa a dit molí "[TM, 1]; "Y comensaren passat lo camí real de Sent Matheu"[TM, 12]; "comensaren dita visura"[LM, 1]; "per a estar més pròxims a comensar la visura en lo dia següent"[LM, 3]; "Comensaren al cantó de la obaga dels ereus de Vicén Roda a on avien comensat de matí"[JA, 29].

Llavar v.tr. 'rentar': "tota persona que posarà sabó per a llavar roba en bases de la Villa, exceptant la bassa de la Font dels Horts, o llave en elles llana o tintorades cometa de pena per cada vegada 5 sous, y la mateixa cometrà la que llavarà en la pica de abeurar del pou de la Canal, en sabó o sens sabó"[EstT, 29].

• Paraules que es mantenen únicament en l'àmbit valencià i tortosí

Algeps m. 'guix': "per fer conduir 8 cafissos 6 barcelles de algebs per a fer les bòvedes paguí: "[JG, 14r].

Amollonar v. tr. 'senyalar amb mollons': "trobaren dos fites velles una a cada mà y per no estar amollonades li assentaren 20 sous de pena"[VBIII, 12]

Aplegar v. intr. 'arribar'. Taula del nombre de casos en què apareix cada sinònim. a Benassal:

	arribar	aplegar
JHV 1615	9	11
VBIII 1723	15	29
TM 1740-1755	22	10
LM 1763	3	

a Tírig:

JA 1817	13	1

Assut m. 'mur de contenció que atura o desvia l'aigua d'un riu per aprofitar-la': "més avant, baixant endret del asut del molí de Na Calveta trobaren dos fites velles dins de una savina"[TM, 45].

Atoba f. 'maó': "pagí a un biscaí per 4 mil y sent atoves, a 10 lliures lo miller..."[JG, 16]; "pasí contes en lo teixero y de 3500 aguillons, sis mil regoles y 600 atoves asta dit dia li restí a deure"[JG, 16].

Avena f. 'civada': "E de allí anaren dits proms a regonéixer la cova la qual està damunt la foyeta de l'avena, la qual és de herbatje"[JHV, 25].

Calçada f. 1. 'solc o regueró per desviar l'aigua i evita l'erosió'; 2. 'camí'. Accepció 1: "que lo jurat de dita vila de Benasal haja de fer una calçada de argamassa, la que sia menester per a que prenga tota la aygua que mane dita font, y esta que entre en lo bassi ab sa canal"[VBII, 3]; "J.M. té obligació de haver de fer y mantenir una gran calçada per a que esta trague tota la aygua que ve per lo camí de les Beroles y Corbó y que vage barranquet avall; y per quant la dita grasada la trobaren plana que no trau gota de aygua fora del camí assentaren la pena de la dita grada a dit J.M."[VBIII, 22]; "per a evitar que la aygua que ve del camí de les Beroles y Corbó per no dañar lo bancal y heretat [...] se ha permés el deixar fer una calçada que pren tota la aygua que ve per dit camí de les Beroles y Corbó y la trau al cab de la pugadeta"[VBIII, 22].

Com a topònim: Y més avall, al sòl de la roca del Campàs, a la Calçada trobaren una fita vella. Y més devés la trencada ne trobaren altra. y més avant, seguint envés les Calçades de la tancada d'en Gisquerol trobaren una fita vella"[JHV, 21]; "havent salvat o camí de les Calsades "[VBIII, 10]; "y pugant la vora amunt de dit assagador prenent lo camí que va de les Calsades més Altes a la vila de Benasal"[VBIII, 10]; "y crusant lo assagador que ve de les Calsades més Altes "[VBIII, 17]; "assagador que passa de les Calsades a la llometa del Pujol"[TM, 28]; les Calsades d'en Punter "[TM, 26]; "per la seguida de le roques de les Calsades se engrava dita masada en la terra del herbatge"[TM, 31]; "debaxo la varraca de las Calzadas más Altas "[VM, 16]; "un assagador vecinal que sale de las Calzadas por la expresada barraca"[VM, 17]; "a la barraca y comunes de herbaje dels Morralis o Calzadas más Altas "[VM, 18]

Cingla f. 'faixa de terreny', 'cingle': "regonegueren un camí de herbatge que ix de les singletes y va a la font d'En Ceguda"[JHV, 6]; "la fita designe lo camí que va a les singles, y la contrafitas designe la solana avant envés lo dit abeurador"[JHV, 6]; "fins al barranquet primer que ve de la singla llaurada"[TM, 3]; [LM, 3]; "la fita designa envés la singla llaurada y la contrafitas lo antuixà del Consell"[TM, 5]; [LM, 5]; "per una senda puga a dita singla llaurada"[TM, 5]; "y de aquí roca roca va a ferir al altre antuixà de la cova de Mingo Esteve, restant la singla llaurada per a lo hereter"[TM, 6]; "a fi i efecte de averiguar la confusió que y a en les visures antecedents sobre dita singla "[LM, 6]; "y en lo cap del barranquet que puixa a la punta de la singla llaurada posaren una fita y contrafitas noves"[LM, 7]; "va la heretat per la punta de les roques de dita singla, "[LM, 7]; "los dits barranquets que puixen a la singla llaurada"[LM, 7].

Coscollina f. 'herba molt baixa de floreta groga': "per un foradet que tenie li essie una coscollina menudeta"[JA, 69].

Entrador m. 'lloc per on s'entra': "al cantó més alt del entrador del pou dels Vives trobaren una fita"[JB, 171, a. 1634]; "Y esent al entrador de dit pas posaren dos fites"[MNT, 18r, a. 1658]; "quant foren al entrador del povet"[VBIII, 23]; "y entrant en lo dit assagador trobaren que al entrador de aquell, va de paret a paret"[VBIII, 28].

Fondo 'profunditat', 'profund': "fassa una séquia [...] que tinga dos passes de ample y lo mateix de fondo "; "sense fer bolta antes se adrese perquè anave boltan per més fondo en la heretat y tancada"[JA, 37].

Llavadors m. 'safareig': "Rúbrica de abeuradors, piques y bases y la pena que cometen y de llavadors "[EstT, 29].

Malea m. 'arbusts i vegetació espessa, emprada en ocasions per cremar als forn's': "que de vui en avant ninguna paresona siga gosada de furtar ni fer ningun gènere de dañy [...] en vergés, horts, viñes, tancades o en qualquier heretat de altre, contra la voluntad del dueno, en verdures, fruyta, fruits, lleña, herba, malea, parets, bardises, abres, parres o en qualsevol altra cosa, per ningun motiu ni pretexte"[EstT, 21]; "que ningú puga fer forn de cals algú en lo Comú ni en ses heretats si prenen la malea del Comú, sense llicència dels oficials"[EstT, 35]; "provehiren que el dit P. M. netege dit assagador, que per estar en el molta malea no es pot passar en avarios"[TM, 29]; "Los dits proms comensaren al soldavall de la Viñampla de Miguel Roda, y trobaren una fita antiga a la part de M. R. y l'altra part de la malea trobaren un'altra fita a sinc pases de amplària"[JA, 57].

Mallada f. f 'lloc arrecerat on s'aturen a reposar els pastors i llurs ramats': "la cova d'En Girona, la qual, per lo semblant és malada d'erbatge"[GS, 1, a. 1555]; "un camí que diu lo llibre antich partix del dit abeurador anant ves lo mas d'en Vadenes olim d'En Montó e va a una coveta e mallada de Consell"[TM, 6]; "y tirant la via del ullalet, baixant per avall, junt a la malladeta posaren una fita nova"[TM, 11]; "se fan alguns grans dañys e abusos en moltes maneres en les terres e amprius del comú de dita Tinensa y encara en passos e mallades "[VBII, 1].

Malladar m. 'mallada': "puisaren al malladar de la roca de les tre-soques"[JA, 39]; "pel costad del malladar del cap de la roca"[JA, 63].

Mitant adj. 'mitjan': "en lo socosa, a mitant pujada trobaren una fita vella "[VBIII, 31]; "baixant la carrera avall, a prop de mitant carrera trobaren al cals

de la paret una fita vella"[VBIII, 21]; "feren una creu a la mà dreta, en dotse pases de ample asta mitan Rambla"[JA, 96].

Obrer m. 'paleta': "En 31 de octubre año 1728, pasàrem contes en M. C., obrer, de tod lo que té hasta dit dia a cónter de la obra de San Christòfol"[JG, 4]; "a J.F., obrer, per 17 dies treballà en Sen Christòfol"[JG, 5].

Ombria f. 'obaga': "essent a la part de hombria de la dita font del Estaràs"[VBIII, 2]; "y de allí tira hombria avant en cap de una llastra"[JHV, 5]; "a la part solana, al sòl de una parei trobaren altra fita vella y a la part de hombria trobaren un molló"[VBII, 11]; "de allí chiren per detrás per la ombria del tosalet de Na Molinos""pasaren avan per la mateisa seguida per la ombria, a es dosentes y vin pases feren una creu y de allí asta les sorts del carasol"[JA, 100].

En la visura escrita en castellà trobem: "y prosiguiendo ombría adelante..." [VM, 11].

Percur m. 'conreu, camp conreat': "percur"[EstXert, 536]; "Y passat lo mas, seguix la paret de dita senda. Y en lo canaliset trobaren dos fites velles que señalen dita senda. Y més avant, passat lo percur encontraren dos fites velles una a cada mà" [TM, 45].

Prear v. 'determinar la vàlua d'una cosa, posar-li preu': "prearen en les carrasques a mal esmochar tala nova VI sous VI dinés."[JHV, 9]; "prearen en una carrasca de dit assagador, assocada de pam de corona en la esmena de ella 4 sous y li asentaren la pena"[VBIII, 19]; "Y per haver trobat una carrasca cremada y esmochada, prearen en ella 13 sous de frau"[VBIII, 37].

Rabera f. 'ramat': "trobaren un pati o colse que feya en dit camí, determinaren de pendre'l-se y que-s pague al amo a lo que valdrà y que serà judicat si-s mostra ésser de aquella, per la gran necessitat que de aquell y ha per a les raberes" [JÇ, 51r, a. 1597]; "si són bacons de rabera, un sou per cap, y si són bacons de carn, dos sous per cap"[EstT, 33]; "per quant lo assagador de Foyes és estret que les raberes com vagen cavalleries, per dit assagador, no puguen haver pena"[VBIII, 34].

Regall m. 'xaragall': "ans de aplegar a un regallet, a vint passes y a la part d'amunt ne trobaren una gran que se caya y la renovaren"[JHV, 14]; "Y pusan la Rambla y a la mà dreta, pasan lo regall, endret de la fita de la tancada dels hereus de Chuan Roda posaren una fita"[JA, 62].

Solsida f. 'paret derruïda a causa de la pluja': "en la paret del dit J.B. trobaren tres solsides que embarassen lo camí; per lo que provehiren que dins huyt dies lo dit J.B. torne dites solsides en pena de 10 sous"[VBIII, 25].

Solsir v. intr o reflex 'desfer-se i caure una massa de terra, pedres, un mur, un edifici etc.': "que en cas de solcir-se la montañeta del Rivet, que està dins lo mas de la Torre Monfort y no puga pasar el aygua al molino"[CM, 32].

B) Lèxic valencià

- Paraules usades en indrets valencians i també en territori balear, i en alguns casos, en altres punts extrems del domini lingüístic (rossellonès, Pirineus, Empordà)

Agranar v. tr. 'escombrar': "statuïren y ordenaren que qualsevol vehí del present lloch que no tindrà agranat lo carrer, cada un en son contorn tots los dumenjes per a hora de missa major cometa de pena cada vegada 5 sous" [EstT, 28]

Aguardar v. tr. 'Esperar': "per quant se n'havia de anar dit Sorolla a València li era incomoditat aguardar al dia acostumat a posar officials" [LCR, a.1628]

Coscollar m. i adj. 'poblat de coscolls': "arrancaren la fita de la mà dreta, dalt en lo coscollar de la terra de L.M" [VBIII, 18]; "una altra fita que y a damunt de un ribàs coscollar en lo endret de la contrafita" [VBIII, 29].

Escombrar v. tr. 'netejar de destorbs': "que tota persona que haurà orts dins lo terme de dit lloch, que sien tenguts d'escombrar cascú en son enfront una vegada l'any e si no u fahia que paguen lo dit ban" [EstBoixar, XLIII, p.29]; "determinaren que les baces de dites fonts siguen a càrrech dels jurats de Benaçal de fer-les escombrar." [JHV, 22].

Fadri m. 'solter': "J.A., fadri, perayre de la present vila de Benasal habitador, de edad que dix ésser de vint-i-un any més o menys" [VBI, 13]; "qualsevol fadri que rondarà de nit tocases les deu hores, cometa de pena 5 sous per cada vegada" [EstT, 39]; "Cayetano Forés, fadri." [TM, 9].

Frontó m. 'superfície vertical i plana d'una roca': "en un frontó de roquetes trobaren una creu" [VBIII, 4]; "feren una creu nova en lo frontó de la roca que està enmix de a on se dividixen los dos barranquets" [LM, 7]; "feren una creu en lo frontó de un cantal" [TM, 7]; "trobaren una creu en un frontó de roca" [JA, 60]; "en lo cap del frontonet toparen una creu en la mateixa asgida de roca. Y davan, bays de aquella en trobaren un-atra creu en lo frontonet que y a una figuera borda" [JA, 67].

Miller m. 'miler': "per mil y sent atoves, a 10 lliures lo miller" [JG, 16].

Olla f. a) 'clot profund que constitueix la part principal del forn de calç': "a T. S. per dos dies en neteixar la olla del quart forn"; "per huit hòmens llogí 6 dies a fer la olla"; "en carregar y conpondre les olles" ["Gastos que se an fet en los forns de cals"] [JG, 11].

b) 'menjar de carn i llegums': "qualquier persona que trobe en sa casa algun gat menjan-se el olla posada al foch, tinga facultad de matar-lo sens incurrir en pena alguna" [EstT, 37].

Palmera f. 'margalló o palma nana': "y a una clocha y unes palmeres al rededor" [JA, 63]; "a la vora de una clocha y unes palmeres" [JA, 97].

Paréixer v. 'semblar': "per paréixer-los cosa fora de rahó y quasi impossible que pugàs tan alta la heretat" [TM, 18]; "que el majordom tinga acció y facultad de impedir a qualquier persona el tindre fem, lleña o cals en qualquier parts del terme o carrers que li pareixerà és inconvenient" [EstT, 23r]; "los a paregut mol bé per a els ganados" [JA, 37]; "los paregué estret el asagador" [JA, 57]; "Los paregué que per ser tan llarga y no poder boltar tan gran tros, los heretés señalaren un pas" [JA, 93].

Porrada 'cop violent': "començà a pegar porrades en la mà" [VBI, 4, 19].

Rimeta f. 'llenca limítrofa': "al sòl de la rimeta ne trobaren altra" [JHV, 3, a.1615].

- **Paraules usades actualment al País Valencià, compartides per altres dialectes extrems occidentals (ribagorçà, pallarès, alt aragonès)**

Assagador 'carrerada': "en lo assagador de la Talayola, en la costera trobaren una fita vella" [JHV, 20]; "trobaren fita y contrafita, designant la fita, la guia del assagador de Consell y la contrafita, lo assagador de herbatge" [VBIII, 27]; "camí o assagador" [VBIII, 11]; "el camí que pase del asagador que baisse del racó d'En Pastor y chire lo camí" [JA, 99]. Els únics exemples amb -e són almenys de la segona meitat del S. XIX: "asegadorete de la Viñampla" [JA, 57 lletra diferent posterior a 1817]; "va detràs l'asegador" [JA, 99, lletra diferent posterior a 1817]. En la visura escrita en castellà trobem: "asagador, asagadorcito" [VM, 1].

Bellota f. 'aglà': "Rúbrica de abatir billotes" [EstT, 31]; "billotes de roure ni carrasca" [EstT, 31].

Canalís m. 'depressió estreta i llarga entre dues elevacions sense arribar a formar barranc'. "un bras de camí que baxa de la baraca de la Pitja y pasa per lo mas de P.M. y va al Pou Nou, abeurador de herbatge y junt a la barraca, ans de arribar als percurats, trobaren una fita vella [...] y seguint dit camí, passat lo canalís, trobaren dos fites, una al thenor de la altra" [JHV, 27]; "e passat lo mas seguix la paret dita senda; y en lo canaliset trobaren dos fites velles que señalen dita senda" [TM, 45]; "y més avant, a 42 passes, a mà esquerra trobaren una fita vella al canaliset" [TM, 45]. En la visura escrita en castellà trobem: "cultivava tierra del Común en el solanico del canaliso que hay debaxo la varraca de las calzadas más Altas"; "encontraron las hitas que contiene dicha visura, el qual asagador viene a tener unos diez y ocho pasos e ancho y va sobre dicho canalizo. Y a la barraca y comunes de herbaje dels Morralis o calzadas más Altas, en cuyo canalizo está la tierra que se acusó fuera del recinto" [VM, 17]; "va a otra hita que se halló sobre el barranquito o canalicio o en el ondo de él" [VM, 18]; "le parecía haver visto la contrahita en lo ondo del canalizito" [VM, 18]. a Tírig: "y pasan lo canalís, a les cincuenta pases posaren una creu [...] y puchan amun a la vora de l'asagador que va a la carasca del coll y fon del Bosquet de N'Abril" [JA, 90]; y puchan dal la roca més alta, endret del canalís, a les cincuenta pases feren una creu en una roqueta, y està a seixanta-vuit pases de la paret de D. R." [JA, 92]; "Tornaren al cab del canalís dels barranquets de l'Aigua per la seguida de la Costa Michana" [JA, 93].

Canyo m. 'conduïda per a l'aigua': "y com lo gran sequiàs agués fet la vila de Benaçal sens llicència de la Comuna, fonch determinat que Benaçal lo torne, lo canyo a ses costes com convingue; per lo que ells no-l podien descobrir sens llicència de la Comuna, y lo demás fora del canyo, allò que coneguen que sia..." [JC, 51, a.1597]; "Y fonch visurada la font d'En Ceguda, y trobaren que té nescositat de adobar-se lo abeurador fent en aquell dos bacs y ab son caño ben fet perquè la aygua vinga ben conreada y com convé." [JHV, 3].

Ceda f. 'full de paper on s'assenten noms de persones o d'altres coses': "per quan ha contes demanar segon vegada algunes partides de sedes o llibres per no haver

creu en ells y después constar estar pagades"[EstT, 27]; "statuïren y ordenaren que en matèria de sedes y demás llibres de este present lloch, als regidors i seders, pendrà la vila en compte los ítems que faran en blanch dins dos mesos después de contats, y de allí avan, si no cobren les restes de sos llibres y sedes dins lo terme de sis anys que no puguen demanar res a ninguna persona."[EstT, 27].

Faena f. 'feina': "en lo primer dia de faena després del primer dumenge de octubre"[LCR, 139] 1613

Foc f. 'gola de riu': Y al cantó de la pallica, envés La Fos, trobaren una fita y contrafita"[JHV, 28].

Forcallet m. 'entreforc o enforcament de camins o de valls': "en lo forcallet dels dos barranquets el de la Gallega y del que baixa e la Mascarosa"[VBIII, 6]; "prop del forcallet de la rambleta que baixa del Corral Nou posaren una fita nova que emboca al assagador dels forcallets y ya la retenguda per a el ganado per encontrar-se allí los assagadors"[VBIII, 35]; "al cab de la riba de la Ramblella ha hon fa cab lo forcallet dels barranchs del Abeurador de Foies y del Seguer"[VBIII, 38]; "y més avant seguint la riscla de roques de part hombria y arribant al forcallet, baix dos carrasques feren una creu en un a roqueta junt al barranquet. Y passat lo forcallet..."[TM, 3]; "enmix del forcallet, a 200 pases feren una creu en lo frontó de la roca que està enmix de a on se dividixen los dos barranquets que puixen a la singla llaurada"[LM, 7]; "pasan cap als Forcallets, a les dosentes pases feren dos creus, en desat pases de amplària"[JA, 98]; allí a on se aboque al barran dels Forcallets y s'achunte al asagador que baise del racó d'En Pastor"[JA, 98].

• Paraules de domini quasi exclusiu valencià

Acurtar v. tr. 'fer tornar curt': "un assagador[...] que llevaren quant acurtaren lo bobalar del Carniser y ara és terra de dit bovalar"[TM, 11].

Arrapar-se v. 'agafar-se fort a una cosa': "travesaren lo camí de Catí y arrapan-se al molló y pasan lo camí, a trenta pases feren un'altra fita en una roca"[JA, 100]

Cingle m. 'espadat amb forma timba, al cim o en el pendent d'una muntanya': "seguint tot socosta amunt, passat lo ullal de la basseta en un singlet de roca, a 100 passes feren una creu"[VBIII, 40]; "y chiran dret a la Vilavella, a un single de roques a la mà dreta trobaren una creu"[JA, 64]; "y de allí pasaren a la cova paredada. Y a seisanta pases feren una creu en un cantal. Y pasan a mà dreta, en un singlet feren una creu. Y travesan singlet avan, pasan lo barranquet al cap del single que y a una carrasca feren o trobaren una creu y de amplària li donaren asta bais lo barranquet"[JA, 67]; "y de allí pasaren a fitar la mallada del puntalet de la Basola [...] Y pasan per la mà dreta, a les sen pases, damun del single més gros feren una creu"[JA, 68].

Empar (a l'empar de) loc. prep. 'a la ratlla, al nivell': "y baixant avall, al empar de dit corral del aygua trobaren una fita y contrafita"[TM, 43].

Foia f. 'terra de conreu en un coster': "y al soldavall de la foya de D.V."[JÇ, 51, a.1597]; "seguien lo camí de la via de Foyes."[JHV, 3]; "endret del corral al sòl de la foyeta trobaren una fita vella"[JHV, 6]; "la foyeta de Sant Christòfol"[JHV, 6]; "la foyeta de n'Aznar"[JHV, 10]; "anaren al sòl de la foyeta de la Fontanella"[JHV, 10]; la foyeta de la carrasca del Lom"[JHV, 10]; "La fita

salvant la foyeta al dit Semarty"[JHV, 16]; "passant lo colletet, baix al cap de la foyeta "[JHV, 17]; "Y de allí va al sòl de la foyeta de la Mata y va foyeta amunt salvant la foyeta al dit Miquel Nabàs"[JHV, 20]; "la foyeta del morral de Na Trulla"[JHV, 20]; "al sòl de la foya del mas, a un roure trobaren dos fites"[JHV, 20]; "trobaren que la foyeta de Na Gavaldana no estava fitada y determinaren de fitar-la de modo que posaen a la punta del penúltim bancal una fita nova, y a la punta del bancal més amunt ne posaren altra"[JHV, 22]; "la foyeta de la avena, la qual és mallada de herbatje, y trobaren en tres càrrasques esmochades VI sous a dany de persones"[JHV, 25]; "al cantó de la Foya "[JA, 35]; "pasan al cap de les foyetes del herm de F. R."[JA, 39]; "boltan per la dreta totes les foyetes "[JA, 39]. **Furtar** v.tr. 'apoderar-se d'una cosa sense violència': "ninguna persona siga gosada de furta ni fer ningun gènere de dany"[EstT, 21]; "Rúbrica de furta fem, lleña, cal, gavells..."[EstT, 35].

Granses f. 'pedreny menut que no serveix per edificar o ha de barrejar-se amb ciment per ésser utilitzable'. Despulls i rebuig que es treu del guix quan el cernen: "al teixero per picar un dia granses"[gastos de algebs] [JG, 17v].

Llastra f. 'camp estret': "en la heretat del dit Miralles, en una llastra trobaren altra fita"[JHV, 5]; "a quatre passes de un claperet, entre dos carrasques y més avant en una llastra ne trobaren altra." [JHV, 9]; "a la matexa part del mas de Forés, en una llastra, al cap de una riba ne trobaren una nova"[JHV, 12]; "al sòl de una llastra antigua trobaren altra fita"[JHV, 18]; "passa per la llastra de N'Armelles y passa al bancal de les fites"[JHV, 26]; "al cap de una llastra gran trobaren una vita vella roja", "en la costera entre unes llastres ne posaren altra de fita"[JHV, 26]; "y al cap de la llastra nova renovaren una fita"[JB, 170]; "al cab del bancal de la serra, a la mà esquerra trobaren una fita vella, y a la mà dreta, en una llastra roja ne trobaren altra"[VBII, 25]; "Més avant, al cap de la llastra, endret del maset d'En Pagés, que es troba uns corrals derrocats, a la part d'avall de dita llastra, en lo solà de la devallada del barranc de la Vila, trobaren una fita vella"[VBIII, 31]. No apareix a les visures de Tírig.

Lloma f. 'serrat': "voltant la lloma per lo socosta"[VBIII, 7]; "collet o llometa "[VBIII, 27]; "lloma del Puchol"[JHV, 10]; "lo camí que baxa de les llomes de Ares y pasa al Carril"[JHV, 22]; "la lloma Yvol"[JHV, 26]; "pasan per avan per lo serril de la lloma entre la tancada de la Morellana y la Basola"[JA, 31]; En la visura escrita en castellà trobem: "la loma nombrada del Puchol" [VM, 2].

Pa de les ànimes m. 'pa fet amb bocins de la pasta que les dones deixen en el forn i que venut més barat es destina el seu producte a misses o altres sufragis': "dit dia a J.M., se cristà del any 29, miga pensió", "més té pa de les ànimes des de el dia 1 de maig hasta el últim de novembre: 52 arrobes, 26 lliures, que a 6 sous, 10 dinés, val, y tinch pagat a mossén Basilio: 18 lliures, 9 dinés."[JG, 5].

Percurar v. tr. 'conrear': A Xert: "percura ni llaura"[EstXert, 540]

Procurar v. tr. 'cultivar': "Y per quant sempre se ha procurat un tros de terra nomenat la Eretadasa y no se encontra en lo llibre antich ni en los capatrons"[TM, 44]; "lo qual camí fins que foren al corral nou de Vidal no trobaren ninguna fita ni n'i posaren per ço que no's procure, y ho trobaren ben tractat"[JHV, 6].

Percurat m. 'terra conreada': "y tirant dit camí ben avant, vora lo percurat del dit Nabàs a mà esquerra trobaren una fita"[JHV, 23, a.1615]; "junt a la barraca. ans

de arribar als percurats trobaren una fita vella"[JHV, 27, a.1615]; "lo **precurat**"[EstPeníscola, 92, a.1701];

Procurat m. 'terra conrada': "la fita salvant la foyeta al dit Semarty y la contrafita designa lo antuxà per damunt los procurats amunt. Y allí, en aquell endret, en una roqueta trobaren una creu. Anant per dites roquetes avant per damunt lo llaurat en un collet trobaren una fita"[JHV, 16].

Polaina f. 'biga que va de la jàssera a la paret': "per 8 polaines per a travesseres a les portes de les secrísties a 2 sous la polaina"[JG, 12r]; "huit polaines per a dit vestuari i balcon"[JG, 12r]; pagt 8 polaines per a les portes de les sacristies["gastos de fusta"][JG, 12r].

Renyir v. 'barallar-se': "y los que estaven presents y reñyint eren dit P.B. menor y J.B."[VBI, 2]; "a lo que respongué dit J.N. menor que estant reñyint V.N. son jermà ab P.B. y J.B., fills de Pere, ell havie anat a despartir-los"[VBI, 6].

Vesprada f. 'temps que transcorre entre el migdia i la posta de sol': "y enaprés, en la vesprada, a cosa de les cinch o sis hores, es trobà ell, testimoni, en lo sòl del barranch del Castell"[del 9 de maig] [VBI, 9]; "el mismo dia, de vesprada al n° al soldavall del pedaso de tierra que..."[JA, 32]; "Lo mateis dia 27 de vesprada comensarena ala vasa de la Vila dret al pou de la Vila"[JA, 44]; "comensaren en aquesta vesprada un rato del asagador que baise del mas Roig cap al cap del Colomer"[JA, 50]; "y pasaren de vesprada al asagador de lo barran del Puchol"[JA, 64]; "De vesprada señalaren el empriu i lloch de la abeurada de la basa del Colomer"[JA, 90]; "De vesprada comensaren el asagador èr bais lo Bovalar"[JA, 94].

III.3.3. Lèxic específic

Camps semàntics destacats en la documentació

Els materials sobre els quals bastim la nostra investigació, inclouen escrits i documentació d'administracions públiques, civils i religioses i per tant, el registre tècnic de la llengua utilitzat, és el propi dels funcionaris, notaris i escrivans que forma part del llenguatge jurídic-administratiu (III.3.3.1.). El control oficial i registre de les vies pecuàries és un dels aspectes recollits en la documentació i que aporta lèxic que hem replegat en un segon apartat (III.3.3.2.).

Els textos analitzats, per altra banda, tracten temes diversos relacionats amb la societat rural, entre les activitats de la qual destaquen sobretot l'agricultura i la ramaderia. L'evolució social ha provocat nombrosos canvis en els treballs, que han comportat la desaparició de molts termes. En un apartat següent recollim un conjunt de paraules o accepcions poc conegudes o desusades actualment, del món agro-pecuari del vuit-cents (III.3.3.3.). Dediquem un altre apartat a termes relacionats amb la construcció (III.3.3.4.). La zona estudiada, des del punt de vista geogràfic, presenta una orografia accidentada, que és descrita amb detall amb els termes aplegats en un altre capítol (III.3.3.5.). També incloem un petit apartat de lèxic religiós (III.3.3.6.), i un de final on situem altres mots amb interès lexicogràfic (III.3.3.7.).

Presentem l'entrada amb ortografia actual, la referència a la categoria gramatical, la definició corresponent al context en què ha estat localitzat el mot, un conjunt d'exemples originals acompanyats del seu context, referències documentals i alguns comentaris introduïts per les abreviaures següents: [loc] Dades referents a la localització del mot segons el *DCVB* o el *DECat*. només quan es tracta de paraules o accepcions d'ús geogràfic reduït. [acc] Comentaris referents a l'accepció que presenta el mot en la nostra documentació, quan es tracta de significats poc generals. [doc] Mots documentats en una data anterior a la que figura en el *DCVB* o el *DECat*. [etim.] Comentaris sobre l'etimologia del mot extrets del *DECat*, només en alguns casos problemàtics on la nostra aportació podria contribuir a l'esclariment.

III.3.3.1. El lèxic jurídic-administratiu

Amb el nostre estudi voldríem contribuir a establir les característiques del llenguatge jurídic-administratiu valencià en les seues darreres manifestacions, abans de la forçada desaparició, amb l'exposició d'un bon nombre de termes que presentem seguidament. Les paraules marcades amb el signe (+) són recollides per Cano Ivorra (1991) en documentació d'Elx del segle XVII.

Abonar 'acreditar'¹¹⁰: "*que aga de dar fianza abonada per lo reverent clero*"[CM, 32].

Acta: "*un acta de venda*"[TM, 25]; "*un acta de confirmació y donació feta per*"[EstT, 5]; "*un acta eo tresllat authèntich y fefahent de la venda que féu*"[EstT, 5]; "*un acta de lloació, confirmació eo donació feta per*"[EstT, 5r]; "*un acta de remisió feta per*"[EstT, 6r].

+ **Acte**: "*dit justícia requerí a mi, lo notari infrascrit, li'n rebés acte de fuga*"[VBI, 3]; "*presentà altre acte de venda rebut per vicent Badal, notari, en 26 de juliol 1690*"[TM, 26]; "*una còpia de un acte de renunciació y protegi fet per la vila de Adzaneta*"[EstT, 11r]; "*un acte de carregament censal fet y fernet per los particulars de la vila de Benaçal*"[EstT, 11r].

+ **Acusació**: "*denuntia y criminalment acusa al dit Pere Beltran, requerint la present denunciació y criminal acusació ser-li admesa*"[VBI, 20]; "*scriptura de denunciació y criminal acusació posada per Joseph Segarra, notari procurador fiscal y patrimonial per sa Magestat en lo present Maestrat Vell de Montessa y en comandes de aquell del Coll de la Garrofera enzà*"[VBI, 25].

+ **Acusador**: "*Y que en tal cas qualquier persona siga acusador, el qual tinga dos pats de la pena y el ters al señor.*"[EstT, 31].

+ **Acusar**: "*ha estat denunciat y criminalment acusat Pere Bertran, menor, fill de Pere, per los crims y delictes en dita denunciació contenguts y expressats*"[VBI, 25]; "*Joseph Segarra, notari procurador fiscal y parimonial per sa magestad, cort llevant dix que acusava, com ab tot effecte acusa la primera contumàcia de dita crida eo citació de trenta dies vers e contra Pere Bertran*"[VBI, 27]; "*y per quant dit Nicolau llaurava dita senda li acusaren la pena.*"[TM, 1].

Administrador: "*de les quals se'n pagaren 1 cafís, 4 mesures als administradors de la fàbrica de esta Yglécia*"[CM, 33r].

+ **Administrar**: "*si dins dit termini compareixerà, dret li serà fet y justícia administrada*"[VBI, 26].

Ajuntament 'corporació municipal'¹¹¹: "*En 20 de nohembre 1740, present lo ajuntament y proms sobredits*"[TM, 9]; "*En 15 de dehembre de 1746, en presència de tot lo ajuntament, se publicà dita visura*"[TM, 14].

Ajurarmentar¹¹²: "*tinga acció de fer ajurarmentar dos hòmens per a que ab son jurament diguen lo que serà de raó y més ben vist*"[EstT, 23]; "*lo que dos hòmens ajurarmentats judicaran*"[EstT, 28].

¹¹⁰ Mot usat en el registre col·loquial a Benassal en el sentit de 'consentir, aprovar actes d'algu' segons el DCVB.

¹¹¹ DCVB acc. no doc.

¹¹² DCVB no reg. *Jurarmentar* 'comprometre's amb jurament. Documentat al Tirant.

Alcalde m. 'batle': "En lo dia nou de febrer 1763, los sobredits magnífichs señors V. G., lloctinent de alcalde, S.P. y F. V., regidors..."[LM, 9].

Albarà m. 'document acreditatiu d'un fet o ordenador del que cal fer': "Doní orde de la vila a M. C., per conpondre la teulada. Consta al albarà: 4 lliures, 4 sous"[JG, 3].

+ **Apel·lar**: "Y lo que determinarà el majordom en les sobredites coses no es puga apelar, sinó que es passe per lo que ell determinarà"[EstT, 23].

Apellar 'designar amb un nom': "una coveta e mallada de Consell appellada la coveta de la Edra"[TM, 6].

Apercebir 'avisar, amonestar': "apercibín -lo que si fa lo contrari se proseguiria en tot rigor de justícia"[TM, 5]; "apercibín -los a estos al tenor de la sobredita visura"[TM, 14].

Apercibiment: "que la aygua del hortàs la trague per dins sa heretat y que no la deixe anar per la senda, baix dos dits apercibiments "[TM, 5].

+ **Aprehensió**: "sia feta aprensió dels béns mobles"[VBI, 20].

Arbitral: "una altra sentència arbitral donada en 4 dies del mes de juny any MDCLVIII entre parts..."[EstT, 5r].

Arbitri: "tinga acció y facultad de repartir-les entre los que seran condenats en ells a son arbitri, segons la notícia que tindrà de qui ha fet més a meñis dañy"[EstT, 20r].

Arrendador 'qui té arrendada una possessió d'altri'¹¹³: "les fites del camí de Morella designen los dits mijans y per quant G.B., masover y arrendador de dit P.M. a llaurat..."[TM, 24]; "oïts a J.B., arrendador de la Torre de Monfort y a V. y J. S., possehidors de la heretat de son pare com a arrendadors de ella"[TM, 39]; "cònter donat per M.V., còndic del any 1766 en 67 de la venta del molí, sent arrendador C. B. de P."[CM, 31].

+ **Arrendar** 'donar a renda': "En 31 de abril del 1767 se arrendaren les terres y molí a C.P., fuster y comensà el primer de maig de 1767"[CM, 31].

+ **Assentar** v. tr. 'anotar' 'imposar (una pena)'¹¹⁴: "el alcalde per admetre clams o penes: 1 sou; el escrivà per asentar-los: 1 sou "[EstT, 18r]; "per haver trobat uns mollons que dit Antoni Fabregat ha fet en lo comú sens haver-i fites y defrauden lo comú li assentaren la pena dels Establiments."[VBIII, 4]; "que no puga fer asentar la pena ni cobrar esmena si dins quinze dies después que sabrà que està dañada no ho fa prear y dins atres quinze dies sitar al damnificant."[EstT, 22]; "y li asentaren 30 sous de pena perquè treballava en terra del bovalar"[TM, 11]; "provehint dits proms que esta visura es pague de les penes asentades."[TM, 14].

Assertivament adv. 'amb sequeretat': "y no es pot acertivament declarar per a hon va la heretat del maset del Mañà"[TM, 16].

+ **Assessor** m. "funcionari que té per càrrec aconsellar i il·lustrar-ne un altre per ajudar-li a exercir el seu ofici": "Y en cas de venir alguna qüestió entre llitigans de palaura o per escrit el alcalde no pot ab madur consell determinar y provehir, puga en tal cas manar al actor que bestraga per a portar consell del assessor per a provehir"[EstT, 20].

¹¹³ DCVB doc. a. 1696.

¹¹⁴ DCVB "imposar una pena"(Pego).

+ **Atorgar**: "Presentà un acta de venda, rebuda per Miquel Nicolau Tena, notari, en 28 de setembre 1682, otorgada per Pere Pau Folch y Àgueda Prats" [TM, 25]; "los privilegis otorgats als señores mestres dels templaris" [EstT, 5r]; "tots los Furs y Privilegis que per los Molt Alts Reis de Aragó fins a entonces li eren otorgats y después se li otorgarien" [EstT, 5r].

+ **Audiència**: "per a que comparega lo dia de demà davant y en cort de dit justícia en hora de audiència" [VBI, 21]; "unes lletres de ferma de dret de la Real Audiència de la ciutat de València" [EstT, 10r].

Bolleta f. 'Albarà expedit oficialment'¹¹⁵: "dia 18 de setembre, en bolleta li doní 2 lliures" [JG, 4r]; "dia 20 de agost, doní a son gendre Juseph en bolleta 1 cafi blat, val 5 lliures" [JG, 4r]; "li doní bolleta per a 15 cànters de vi de Adseneta" [JG, 4]; "Donà T.M. dia 11 de juny en bolleta al criat de Vilafranca 3 lliures" "dia 24 de juny 1729, al menobrer de Vilafranca en bolleta doní 3 lliures" [JG, 4].

+ **Calendari** ¹¹⁶ 'data': "Calandaris de tots los privilegis, concòrdies y demás actes que estan en lo Archiu de la Comuna de la Vila de Culla" [EstT, 5]; "rebut per Jaume Bertran, notari en lo sobredit calendari" [EstT, 8].

+ **Capítol** 'ordenació dictada per una autoritat': "Capítols e ordinacions, les quals se an de guardar per los confreres del número de Nostra Señora del Roser en lo loch de Cincorres, fets en lo any 1613" [LCR, 139]; "pretenia no poder tenir ajust les dites viles ni fer capítols sens llicència sua" [EstT, 7]; "un tresllat de la carta de nova població de la vila de Vistabella y los capítols y pactes fets" [EstT, 11].

"capítols matrimonials rebuts per Rafael Penarroja en tres de maig 1699" [TM, 27]; "Y trobaren que Miquel Nabàs llaurava la terra de herbatje, per ço li acusaren la pena segons capítols (xxx sous)." [JHV, 17]; "y li acusaren la pena de les carrasques conforme capítols." [JHV, 18].

+ **Caplleuta** 'fiança': "acte de caplleuta, el escrivà: 2 sous" [EstT, 18].

Cappatró 'llibre registre': "vist lo llibre antich de visures, los capatrons de la vila, actes de dit molí y encara oïts los testimonis sobredits, emprengueren a fitar la senda" [TM, 1]; "vists los capatrons de la vila y actes de dita heretat de la Planeta y encara dites les parts y testimonis sobredits emprengueren a fitar dita heretat" [TM, 10]; "en el quarto y último repartimiento de dicha arca se encuentran los capatrones de pecha antiguas, borradores de Pechas, sédulas y demás papeles respectantes a cosas de pechas." [EstT, 3r]; "encontraren un troset de terra en fites que en lo llibre patró no se encuentre que tingue amo" [JA, 44].

+ **Capturar**: "lo dit Pere Bertran sia capturat y confessat sobre la present denunciació" [VBI, 1]; "y si capturat no serà, sia prosuït contra aquell per legítim procés de absència" [VBI, 20]; "haver acudit a la masada [...] a fi y effecte de capturar al dit Pere Bertran, menor, fill de Pere." [VBI, 21].

+ **Causa** 'procés': "sia lo dit Beltran condemnat en los gastos de la present causa" [VBI, 20]; "Juan Selades, justícia en les causes civils y criminals de la present vila de Benasal y jutge hordinari de aquella" [VBI, 25]; "per a que no es retarde la coneixensa de les causes se tractaran" [EstT, 20].

¹¹⁵ DCVB doc. Penya Poes 1892 mall. Actualment, a l'alt Maestrat, almenys, es manté la paraula en l'expressió *fer bolletes* 'realitzar un sorteig'.

¹¹⁶ La variant en -e- és atribuïda per J. Coromines al valencià popular i la documenta en *MGadea T de Xè*. En el Privilegis de Cati (1345) aquell autor descobreix una altra "forma mig-popular alterada per metàtesi" *canalaris*.

Citar a ratlles: "e com dit delat ha estat sitat a ralles fetes a les portes de la casa y masada de P.B. major pare de aquell"[VBI, 25].

+ **Civil:** "justícia en les causes civils y criminals"[VBI, 25].

Clamar: 'queixar-se, posar clam d'algú': "sens pena alguna que se'ns puga clamar lo señor del dit mas d'en Vadenes"[TM, 9].

+ **Clavari**¹¹⁷: "las cuentas de pecheros y clavarios y regidores deste lugar"[EstT, 3]; "tocarà lo càrrech de solemnizar dita festa al prior y clavari, de béns de dita confraria"[LCR, 139].

+ **Comanador:** "Confesse lo davall firmant com a Procurador General Thenent de Comanador del Il·lustre Señor Marqués de las Minas, comanador de la Encomenda de Benasal y de este lloch de la Torre d'Embesora"[EstT, 40]; "Fray Anrich de Bañuelos, comanador de la Encomenda de Culla"[EstT, 7].

Comissari 'delegat per a certes funcions temporànies': "Lloys Vallterra D.D. canonge y capellà comensal de Sa Santetat, comissari apostòlich de Benedito Papa"[EstT, 5r]; "Julià Gil Polo comissari real per sa magestad"[EstT, 10r].

Comissió 'encàrrec': "tenint orde y verbal comissió de dit justícia haver acudit a la masada de Pere Bertran"[VBI, 20], "comisió: 4 sous"[EstT, 18r].

+ **Compel·lir** 'obligar per força': "Tinga obligació també de cuydar de totes les treballades de vila, compelir als vehins a elles"[EstT, 23].

Comptants adj. 'que compten (tants dies del mes)': "acusada lo dia de dumenge, contants setze dies dels presents mes e any"[VBI, 28].

Compte m. 'estat de les sumes a rebre o a pagar': "cònter donat per mossén M.V., còndic del any 1766 en 67 de la renta del molí"[CM, 31]; "doní a C.F., ferrer, per son cònter 1 lliura 13 sous"[JG, 4].

Passar comptes 'ajustar els comptes i consignar-los'¹¹⁸: "pasàrem contes en M.C. dia 1 de noembre de 1729 y contats tots los ítems antesedents com compresos tots los resibos en este,..."[JG, 1]; "pasí contes en lo teixero"[JG, 16].

Prendre en compte 'posar en compte': "es fassen netegar los dels abeuradors y basses y si no que no se'ls prenga en conte los salaris als contes "[VBII, 16]; "prenguí en cònter a J.G. que Miquel li aviua de dar 2 lliures 6 sous"[JG, 4].

Tenir a compte : "contats tots los ítems antesedents com compresos tots resibos en este, asta dit dia té a cònter de dita obra mil coranta-tres lliures"[JG, 4].

Concanvi m. 'bescanvi': "que per ço faria concanvi donaria en lloch del dit assagador un tros de terra de la sua masada"[VBIII, 39]; "concordaren ab lo dit concanvi el ros de terra següent:... "[VBIII, 39].

+ **Condemnació:** "En lo qual llibre y a una condemnació feta per lo jurat contra de Francés Salvador"[EstT, 11].

Condemnar: "ser condemnat en totes les penes així corporals com pecuniàries contra semblants delinqüents estatuhides y hordenades"[VBI, 20].

+ **Confessar:** "Confesse lo davall firmant [...] que conforme y aprobe los retroscrits establiments per ser conforme a rahó y lley"[EstT, 40]; "lo dit Pere Bertran sia capturat y confessat sobre la present denunciació"[VBI, 20].

+ **Consell:** "Tenint orde paticular del Consell de esta present vila per a fer Visura General y la regoneixensa infrascrita"[VBIII, 1]; "Y havent passat veus los dits

¹¹⁷ DCVB A Mallorca y al País Valencià es dona nom de clavari al president d'una junta encarregada de regir una confraria o d'organitzar la festa del sant patró, documentat en Llorente Versos.

¹¹⁸ DCVB *passar comptes* doc. a 1629; *prendre en compte* no reg.

officials y prohoms, tenint especial facultat del Consell de esta vila, concordaren ab lo dit concanvi"[VBIII, 39]; *"estant en la Sala del Consell de este lloch de la Torre d'en Besora"*[EstT, 1]; *"en cas de ser fora algun dels quatre dits oficials o que estant en lo terme y avisat no acudirà al consell, puguen entonces los tres tindre junta y determinar lo que els serà ben vist"*[EstT, 19]

+ **Contrafer** 'fer el contrari': *"y qui contrafarà, cometa de pena per cada vegada:..."*[Est, 24]; *"y qui contrafarà a este stabliment, pague la esmena"*[EstT, 24].

+ **Contravenir**: *"y qui farà o contravindrà a lo sobredit, si és persona que personalment fa el dañy cometa de pena per cada vegada que serà vista o atrobada, de dia 20 sous..."*[EstT, 21]; *"y qui contravindrà o farà, cometa de pena per cada vegada 5 sous"*[EstT, 29].

+ **Contumàcia** 'incomparescència': *"acusa la primera contumàcia de ralles vers e contra lo dit Pere Bertran, menor, fill d'en pere, delat y denunciat qui dessús."*[VBI, 21]; *"les contumàcies de dites ralles li són estades acusades y admeses per dit justícia"*[VBI, 25]; *"acusa la quarta contumàcia més de gràcia que de dret de dita crida e citació de trenta dies"*[VBI, 27].

Còpia 'notícia, senyal'¹¹⁹: *"des de entonces ensà no ha paregut més ni donat còpia de s'i ausentar-se de la present vila per la referida puñyalada y per haver ferit al dit Nabàs"*[VBI, 11].

+ **Cort** 'tribunal': *"Tarifa de la cort "*[EstT, 18]; *"Rúbrica de la cort "*; *"ordenaren que el alcalde de dit lloch de la Torre d'en Besora tinga obligació de tindre cort o juhi un dia cada semana, que serà lo dijous si no és feriat y sen feriat lo primer dia no feriat, de les set hores del matí hasta les deu hores"*[EstT, 20]; *"que el alcalde puga citar a cort "*[EstT, 20]; *"se hallan las manos judiciares de la corte muy antiguos y de antes de las nuevas leyes de Castilla."*[EstT, 3]; *"comparega lo dia de demà davant y en cort de dit justícia en hora de audiència"*[VBI, 2]; *"comparent en cort y en hora de audiència eldit Josep Selades, notari, procurador fiscal y patrimonial cort llevant dix:..."*[VBI, 2].

+ **Crida**: *"publicada la present pública crida y citació de trenta dies"*[VBI, 25]; *repetí la segona contumàcia de la propdita crida del cartell"*[VBI, 27]; *"Havent primerament procehit les crides y pregons acostumats per tres dumenges y dies festius, manant a tots los vehins y habitants y terratinents de esta vila que..."*[VBIII, 1].

+ **Crim**: *"los crims y delictes en dita denunciació contenguts y expressats"*[VBI, 25]; *"la acusació criminal contra dit señor y altres posada per les viles y llochs de la Tinensa de Culla"*[EstT, 11].

+ **Criminal**: *"denuntia y criminalment acusa al dit Pere Beltran, requerint la present denunciació y criminal acusació ser-li admesa"*[VBI, 20]; *"justícia en les causes civils y criminals de la present vila de Benasal"*[VBI, 25].

Curador m. 'persona nomenada per tenir cura dels béns o interessos d'un menor o del qui no està en estat d'administrar-los': *"A., F. de B., tudor y curador de J.F. son nebor"*[VBIII, 2].

+ **Dany**: *"que el alcalde, en matèria de preades y dañis tinga acció y facultad de repartir-les entre los que seran condenats en ells a son arbitri"*[EstT, 20r];

¹¹⁹ DCVB no reg.

"ademés de les penes statuïdes en los stablimens de tot este llibre, haja de pagar la esmena, dany y perjuf que causarà."[EstT, 38]; "y trobaren en tres carrasques esmochades VI sous a dany de persones"[JHV, 25]; "y suposat que animals facen dany en lo forment"[JB, 169r]1634; "el dit dañy el causa estar enrunada la séquia"[VBIII, 23].

+ **Declaració**: "y per a major declaració de dita partició de heretat ab lo Comú, en una pedra ferma [...] feren una creu"[VBIII, 2]; "per declaració de testimonis posaren una fita a on declaren que antes ne avie una y no estave"[JA, 87].

+ **Declarar**: "atés que declaren y prenen dita terra per al Comú de herbatje, per quant se presumeix que és del Comú"[JHV, 15]; "segons que així es declara en la referida visura"[LM, 9]; "a motiu de no declarar perfectament per com deu deixar les roques dita fitada"[LM, 6]; "y el dit Garcés los digué que no ho havie fet de malícia, lo que declaren segons deu y ses consiènsies."[TM, 14]; "y declaren y statuïren que la fruita o fruits que dels abres de les heretats cauran fora..."[EstT, 21r].

+ **Decret**: "segons decret de su Il·lustríssima que féu aplicació a dita fàbrica de la almoyna de Na Gomara"[CM, 33r].

Defraudar v.tr.: "uns mollons que dit A.F. ha fet en lo Comú sens haver-i fites, y defrauden lo Comú"[VBIII, 4]

Delat 'acusar': "lo dit Pere Bertran, menor, fill de Pere, delat y denunciati qui dessus"[VBI, 21]; "reo delat y denunciati"[VBI, 28].

+ **Delicte**: "al temps de la perpetració del delict per lo qual és estat denunciati"[VBI, 21]; "ha estat denunciati y criminalment acusat Pere Bertran, menor, fill de Pere, per los crims y delictes en esta denunciació contenguts y expressats"[VBI, 25].

+ **Delinqüent**: "les penes així corporals com pecuniàries contra semblants delinqüents estatuhides y hordenades"[VBI, 20].

+ **Deliberació**: "ab madur consell y plena deliberació mediant la divina gràcia y unànimes y conformes..."[EstT, 17]; "de sa plena siència y deliberació, unànimes y conformes, statuïren y ordenaren per a tarifa de la Cort lo sigüent:"[EstT, 18]; "que per entonçes remitia dit cas a major delliberació y altres coses"[EstT, 11].

Deliberar: "Y allí delliberaren que s'i fes un baci nou en dita font"[JHV, 5].

+ **Demandar** 'preguntar': "demanat a Pasquala Bertran, donzella, que estava en dita masada, dix y respost que ..." [VBI, 3].

+ **Denunciació**: "denuntia y criminalment acusa al dit Pere Beltran, requerint la present denunciació y criminal acusació ser-li admesa."[VBI, 19]

+ **Deposició** 'declaració que fa un testimoni': "E com no sabera de escriure, de sa pròpia mà en señyal de sa deposició, en presència dels testimonis infrascrits, forma següent:"[VBI, 2]

Dessusdit, -a adj.: "que senyala lo desusdit assagador"[MNT, 19, a.1658]

+ **Dret**: "no perda ningun dret la Vila ni nenos lo adquerixque dit Monterde"[TM, 24]; "que lo forment que huy ha en dita terra sia y estiga a dret de la Comuna"[JHV, 15]; "Los quals prometeren y juraren a Nostre Señyor Déu haver-se bé y llealment en tot lo tocant a dita visura que sia a dret del Comú del herbatje y de dita tinensa"[MNT, 17 a.1658]; "que a dita visura se li atribuïxca tota fee, com si fora roborada en totes aquelles clàusules y circumstàncies en dret necesàries."[LM, 8]; "Y assò pagaran per tot dret de peyta que deguen des de el

dia que entraran..."[EstT, 33]; "una ferma de dret possada sobre lo dret de lleuda e peatge possada per los síndichs"[EstT, 7].

+ **Elegir**: "foren elets per proms e misatgers"[JHV, 2]; "Tots misatgés, elets per cascuns llocs consiliarment"[GS, 1r, a.1555]; "foren elets per proms e mensagers"[MNT, 17, a.1658]; "foren elets per síndichs, prohoms y mensatgers"[VBII, 1]; "fonch elet"[LCR, a.1647]; "fonch elegit"[LCR, a.1642].

Emplaçar 'citar a judici'¹²⁰: "per haver-se emplatat en este dia al síndich del reverent clero de la vila de Villafranca"[LM, 6].

Encant m. 'venta en què es cedeix la mercaderia al més dicte'¹²¹: "se ha venut este assagador en públic encant a B.V. de Foyes"[TM, acte a. 1742].

+ **Encomanda** 'jurisdicció pertanyent al comanador d'una orde religiosa': "la encomanda de Culla"[EstT, 7]; "la encomanda de Benasal y de este lloch de la Torre d'Embesora"[EstT, 40]; "notari procurador fiscal y patrimonial per sa magestat en lo present Maestrat Vell de Montessa y encomandes de aquell del Coll de la Garrofera ençà"[VBI, 18].

+ **Encórrer**: "y contrafarà, encórrega en la pena asignadora y declaradora per los oficials del present lloch"[EstT, 33].

+ **Entregar** 'posar en poder d'algu'¹²²: "ordenaren que al peyter se li aja de entregar el llibre ans del dia de Sen Juan; y no entregan -se-li ans, que en tal cas..."[EstT, 27]; "per a poder dir que ha entregat lo llibre al peyter"[EstT, 27]; "y sols pagà 7 cafissos, dels quals entregà a Luis Monterde 1 cafís de la almoyna de Na Gomara"[CM, 31].

Escorcoll m. 'examen minuciós': "y havent fet lo degut escorcoll en dita casa y masada, no estant atrobat"[VBI, 21].

+ **Escriptura**: "no posaren ninguna fita per ço que a la una part y a l'altra és antigor de parets velles segons narra la scriptura antiga"[GS, 3, a.1555]; "a fer dret y respondre sobre lo contingut en dita escriptura de denunciació contra de aquell posada per lo dit Joseph Segarra, notari..."[VBI, 23]; "en 24 de abril de 1768, es escriptura rebuda per C.M., notari, se reté el acte fiança son pare V.P."[CM, 31r].

+ **Escrivà**: "lo escrivà per escriure lo manament: 4 dinés"[EstT, 18, a. 1738]; "per cada fita tinga lo escrivà 2 dinés"[EstT, 42, a.1783]; "Thomàs Molés notari escrivà de dita vila"[TM, 1]; "lloctinent de comanador, oficials y prohoms y escrivà"[TM, 22].

Esmena 'compensació per un dany': "prearen en una carrasca de dit assagador, associada de pam de corona en la esmena de ella, 4 sous y li asentaren la pena"[VBIII, 19]; "haver ban ni esmena"[JB, 169, a. 1634].

+ **Estatut**: "les ordinacions y statuts de la vila"[EstT, 23].

+ **Estatuir**: "totes les penes així corporals com pecuniàries contra semblants delinqüents estatuhides y hordenades"[VBI, 20]; "statuïren y ordenaren que el alcalde puga citar a cort..."[EstT, 20].

¹²⁰ DCVB: pocs del castellà, documentat a Spill.

¹²¹ DCVB: doc. a 1475. *VochMaest* (ant.) lloc de subhasta o almoneda.

¹²² DCVB: documentat ja en el segle XIV per tant paraula catalana. *DECat*: Neguen que siga castellanisme Anna Moll i Germà Colom. J. Corominas diu que no és un mot condemnable incondicionalment, sinó pertanyent a aquell crepuscle lingüístic on s'incloïen mots com *renar*, *alabar*, *il·luminar*...

+ **Estranger**: "y en respecte dels estrangers en vehins, qualsevol dia no feriat que haja escrivà"[EstT, 20]; "lo camí de herbatge dels Estrangers que passa per Benasal y va al pla de Vilar de Canes"[VBII, 10].

+ **Executar**¹²³: "portava puñyal, tracià de desembainar-lo-y y llansar-lo com ab tot effecte, e eixecutà així"[VBI, 4]; "lo que eixecutaren Chirstòfol Monterde y Roch Tenesa en 14 de juny 1741.[TM, 2 marge]; "fent guardar en estes y totes les demás dites coses en este stabliment, les ordinacions y statuts de la vila, eixecutar les penes en ell imposades"[EstT, 23].

Executiu: "manament executiu: 3 sous"[EstT, 18r]; .

Executori: "pagí a V.F. del any 1728 una pensió y manament executori, que tot fa 2 lliures 9 sous, 10 dinés"[JG, 5].

+ **Fals**: "la cita de Gracian Salvador falsa "[TM, 44].

+ **Fefahent** 'que és digne de fe': "un acta eo tresllat authèntich y fefahent de la venda"[EstT, 5]; "un tresllat authèntich y fefahent de la procura"[EstT, 9].

+ **Feriat** 'que no es treballa': "dia del sant dumenge y per consegüent feriat "[VBI, 22]; "serà lo dijous si no és feriat, y sen feriat, serà lo primer dia no feriat "[EstT, 20]; "que el alcalde puga citar a cort, feriat o no feriat "[EstT, 20].

+ **Fermar** v. tr. 'signar'¹²⁴: "E com sabera de escriure, de sa pròpia mà fermà sa deposició forma següent: "[VBI, 13]; "un acte de venda fet y fermat per lo Molt Illustre Señor Mestre de Montesa"[EstT, 5]; "una ferma de dret passada sobre lo dret de lleuda e peatge"[EstT, 7], "un acte de concòrdia fermat entre les viles y llocs de la Tinença de Culla, fet en lo any 1593"[EstT, 1]; "y per a que conste, lo fermo en dit dia y añ (1728)"[LCR, 46v]; Confesse lo davall firmant com a Procurador General y Thenent de Comanador del Illustre Señor Marqués de las Minas"[EstT, 40].

Festiu¹²⁵: "havent primerament procehit crides y pregons acostumats per tres dies festius "[TM, 15]; "havent primerament procehit les crides y pregons acostumats per tres dumenges y dies festius "[VBIII, 1]; "per tres dumenges y dies de festa "[VBIII, 39].

+ **For**: "aver entrat o vist en mal for a tals persones o sos animals"[EstT, 21r].

+ **Foraster**: "Asò entés vehins entre vehins; que vehins en forastés, sen damnificat lo vehí en qualsevol dañy tindrà de temps un any y dia per a prear, sitar y asentar-li la pena."[EstT, 22].

+ **Franc**: "pagar lleuda dels ganados en la Tinença de Culla y en tot lo demás ésser franchs així la una part com la altra"[EstT, 5r]; "Y consta com la tinença és franca de questa e peyta"[EstT, 9r]; "sobre los passatges dels bestiaros grosos e menuts, los quals poden passar francament per tota la Tinença de Culla"[EstT, 5r]; "que tinga la paret quatre pams y les aleres franques "[JHV, 3][JB, 169, a. 1634].

Gent del rei 'oficials, autoritats'¹²⁶: "dient-li ell, testimoni: "pués home, què hau tengut que anat la gent del rei a la masada? a lo que li respongué dit B.B. que havien tengut una riña ab J.N."[VBI, 9].

¹²³ DCVB *eixecutar* és la realització en valencià vulgar.

¹²⁴ El sinònim *signar* no apareix en cap document.

¹²⁵ DCVB doc Pons Aua a. 1893.

¹²⁶ DCVB no reg. *De rei*: es diu de coses molt legals, ajustades a la llei, a les ordres de l'autoritat.

+ **Habitador**: "a tots los vehins, habitants y terratinents de esta vila"[TM, 15]; "Joseph Vilalta d'en march, perayre y March Pitarch, teixidor de llana, de la present vila de Benasal habitants "

Habitar: "la masada del Pobill de Joseph Fabregat de Berola ha hon habita al present Antoni Fabregat, son tio y tudor"[VBIII, 6]; "en la qual casa y masada solia viure, revenir y habitar Pere Bertran"[VBI, 20].

Heretat 'propietat rústica encara que no haja estat adquirida per successió': "la heretat dels hereus de V.G."[VBIII, 3].

Hereter m. 'propietari rústic': "restant la singla llaurada per a lo hereter "[TM, 6]; "provehiren que derroquen la paret que tapa dit assagador, y que paguen el hereter de la masada de la Berola"[TM, 37]; "posaren sis fites unes davant altres departint lo antuixà ab lo hereter, en esta forma"[TM, 8].

Hereu m. 'successor d'algú com a propietari': "la heretat dels hereus de V.G."[JB, 169, a. 1634]; [VBIII, 3]; "antes de aplegar al mas dels hereus de G.M."[VBIII, 30]; "attenent a la súplica que dita viuda y hereus se ha posat del dit assagador"-[VBIII, 39].

Inclusive adv. 'inclusivament': "y quedà pagat asta el any 1733 inclusive y asta el any 1738 inclusive "[JG, 6].

Inferir 'traure (una conseqüència)': "trobaren una fita vella y a la mà dreta no n'i trobaren, per lo que se inferix que lo dit assagador va de paret a paret per sos antigors"[VBIII, 13].

+ **Informació**: "Informacions ex offitio rebudes per Joan Selades, justícia de Benasal, in facto de Pere Bertran, menor"[VBI, 3].

Infrasegüent adj. 'que segueix a baix': "foren elets conciliarment...és a saber los misatgers infrasegüents "[JÇ, 49, a. 1597].

Instar: "ésser feta y publicada la present pública crida i situació de trenta dies per thenor de la qual, instant y requerint lo dit Joseph Segarra, notari procurador fiscal per Sa Magestat, cita, crida y fa çaber"[VBI, 26]; "los dueños de dites heretats insten que desigen saber per a hon van los llímits de dites heretats, camins y antuixans de dita vila en dita partida"[TM, 10].

Interim m. 'temps intermedi'¹²⁷: "se li manà per lo dit jurat, dins deu dies busque los actes y justificació dels dits mijans com són de la masada, y en lo interim, que ho justifique, no se li admètrà ban ni esmena de dita heretat dels mijans"[TM, 28].

+ **Interrogar**: "Et primo fonch interrogat. E dix que no que sab y pot dir ell, testimoni, sobre lo que és estat interrogat és..."[VBI, 3].

+ **Intimar** 'fer saber': "y per la admissió de les franques y les últimes com se han intimat y notificat en moltes parts y per ninguna se ha contradit"[EstT, 10r].

Judicar: "lo que dos hòmens ajuramentats judicaran "[EstT, 28].

Junta: "A 31 de agost 1738, los sobredits alcalde, regidors y procurador general, en la sala de la junta del lloch de la Torre d'en Besora"[EstT, 19]; "tonguen obligació de tindre junta alomenos dos vegades cada mes, per tractar de les dependències de la Vila"[EstT, 19].

+ **Jurament**: "y encontinent prestaren jurament en mà e poder de Jaume Joan, jurat major"[JHV, 2].

¹²⁷ DCVB doc. 1596.

- + **Jurar:** "juraren en mà e poder de Pere Riello, urt de dita vila a Nostre Señor Déu, haver-se bé." [JHV, 8]; "Los quals prometeren y juraren a Nostre Señor Déu haver-se bé y llealment en tot lo tocant a dita visura" [VBII, 17].
- + **Jurat:** "que el alcalde tinga de salari cada any 2 lliures; el jurat major, 3 lliures, y el menor, 1 lliura." [EstT, 19]; "Joseph Miralles y Thomàs Ortí, jurats" [VBIII, 1]; "Y esta relació ha fet dits proms davant lo jurat, majordom y escrivà" [TM, 41]; "prestaren jurament en poder de Melchior Vilalta, jurat en cap de dita vila" [JB, 169, a. 1634].
- + **Jurisdicció:** "per a pendre pocessió de la jurisdicció alta y baixa del Castell y Tinensa de Culla" [EstT, 9].
- + **Justícia m.:** "Christòfol Forés, lloctinent de justícia de la present vila de Benasal" [VBI, 1]; "dit justícia requerí a mi, lo notari infrascrit li'n rebés acte de fuga" [VBI, 3]; "Joan Selades, justícia en les causes civils y criminals de la present vila de Benasal y jutge hordinari de aquella" [VBI, 25].
- + **Justícia f.:** "dret li serà fet y justícia administrada" [VBI, 26].
- + **Jutge:** "pretenia no estava ben feta y que los jurats no podien ser jutges ni coneixedors de això" [EstT, 9r].
- + **Legítim:** "serà prosehit contra aquell per legítim procés de absència" [VBI, 26].
- + **Lletra:** "Per la còpia de les lletres que vénen de fora si és manamant, primera o segona venda: 3 sous" [EstT, 18r]; "Unes lletres patents de ferma de dret en poder del governador de la ciutat y regne de València" [EstT, 9].
- Llevar cort:** "comparent en cort y en hora de audiència, lo dit J. S., notari procurador fiscal, cort llevant dix que..." [VBI, 27].
- + **Llibertat:** "puguén los bovers tallar per a els bous de llaurada una rama que altra. Y la mateixa llibertad tindran los pastors per a el bestiar" [EstT, 25].
- + **Llibre:** "al peyter se li aja de entregar el llibre ans del dia de sen Juan" [EstT, 27]; "un llibre de quàrt al full ha hon està continuada una visura general" [EstT, 11]; "un llibre en foleo" [EstT, 12r].
- + **Llicència:** "fonch determinat que Benaçal lo torne, lo canyo a ses costes com convingue, per lo que ells no-l podies descobrir sens llicència de la Comuna." [JÇ, 51] a. 1597; "que ninguna persona siga gosada de pasar per teres de altri sense llicència del dueño" [EstT, 21r]; "però si el amo o altre de llicència de ell los ha fet caure, seran del dueño del abres" [EstT, 21r]; "que no puga tallar ningun albre sense llicència del clero" [CM, 31r].
- Lloctinent:** "lloctinent del Senyor comanador de esta vila de Benasal" [TM, 14]; "lloctinent de justícia" [VBIII, 38]; "lloctinent de alcalde" [LM, 8, a. 1763].
- + **Llogar:** "que el majordom tinga acció de llogar en treballades del Comú y de vila, a costes del que no voldrà anar a treballar o serà remis en treballar" [EstT, 23r].
- Major de dies 'major d'edat':** "J.N., major de dies, llaurador de la present vila de Benasal habitador, de edad que dix ésser de seixanta anys poch més o meñys" [VBI, 5]; "J.N., major de dies, llaurador de la present vila de Benasal habitador de edad que dix ésser de quoranta-huyt anys..." [VBI, 7].
- + **Majordom:** "Thomàs Lecha, majordom, també en sos proms Telip Fabregat y Casimiro Boix" [TM, 39, a. 1755]; "de vui en avan el regidor menor servisca y tinga el empleo de majordom, cuydant en tota rectitud de totes coses tocans a pesos, mesures y vares." [EstT, 23, a. 1738].

+ **Manament:** "En satisfacció del manament que se li féu a Pere Monterde, notari, per a que enseñas actes..."[TM, 25]; "provehiren que B.J.V. acabe de adobar la paret [...] Lo qual manament fonch fet personalment a dit V."[JB, 169r; a. 1634]; "Primo, que el alcalde o ministre, per fer un manament en la vila tinga 4 sous. Per fer un manament en les masades 1 sou 6 dinés. Lo escrivà per escriure lo manament 4 dinés."[EstT, 18,a. 1738]; "Per traure manament simple. 1 sou. manament executiu: 3 sous"[EstT, 18r]; "dia 22 de jener de 1730 pagí a visent Forés, secrista del any 1728, una pensió y manament executori que tot fa: 2 lliures, 9 sous, 10 dinés"[JG, 5].

+ **Manifestar:** "y que per a peytar, tinga obligació qualquier vahi de manifestar ab juramen, tot lo nudrimén que tindrà o haurà tengut del dia de San Juan Batiste en avan."[EstT, 27].

Mencionar v. tr. 'esmentar': "trobaren altra que també es menciona en dita visura"[TM, 33]

Menor de dies 'menor d'edat' ? "J.N., menor de dies, llaurador de la present vila de Benasal habitador, de edad que dix ésser de trenta y cinch any poch més o meñys"[VBI, 1].

+ **Ministre:** "lo alcalde o ministre, per fer un manament en la vila tinga..."[EstT, 18]; "el alcalde o ministre per citar preades..."[EstT, 18r]; "el alcalde tinga obligació de avisar als demás oficials quan se haja de tindre junta, y fer nomenaments als vehins sempre que siga menester no havent ministre per a fer-o"[EstT, 20]; "per quant en lo present lloch no y a ministre asistent per a portar-se'n averios dels dits forastés..."[EstT, 33r]; "Joseph Serrania, ministre del justícia de la present vila de Benasal, ell huy, tenint orde y verbal comissió de dit justícia haver acudit a la masada"[VBI, 20]; "Joseph Serania, núncio ministre del justícia de la present vila"[VBI, 21].

+ **Mostassaf:** "J.V., major de dies, mustasaph; F.V. y J.P., prohoms del justícia; T.M., I.M. de G y L.V., prohoms dels jurats; j.V. de M. y B.M., prohoms del mustasaph de esta mateixa vila"[VBIII, 1; a. 1723].

+ **Nomenar:** 'assignar un càrrec': "escrivà per a dit efecte en lo present any 1738, nomenat per dits alcalde, regidors y procurador general"[EstT, 16]; "tots los desús dits nomenats, juntament ab T.A. y J.M."[TM, 12];

'anomenar': "la masada de J.G., nomenada la Berola"[TM, 28]; "a la punt adel bancal nomenat del Senteno trobaren una fita vella"[BM, 15r].

Nomenament: "fer nomenaments als vehins sempre que siga menester no havent ministre per a fer-o"[EstT, 20].

+ **Notari:** "statuïren que el alcalde absent, el scrivà puga rebre condemnacions, obligacions y cancellacions d'elles, ab dos testimonis, y que después, ab relació seua les allargue y reguistre el notari "[EstT, 20]; "Recepit: Vincentibus Badal, notari et scriba"[VBI, 1]

+ **Obligació:** "la paret de dita hera està segons la obligació se li posà en la Visura General de l'any 1658."[VBII, 4].

+ **Obtemperar:** "Y obtemperant dit Joseph Fabregat a tal manament se fixen, portà una còpia de una visura de dit paraje feta en 14 y 19 del mes de maig del any 1625"[TM, 16 nota].

+ **Oficial:** "los dits oficials y prohoms juntament ab los dits escrivans partiren de la present vila y anaren a la masada"[VBIII, 8]; "los dits oficials y

prohoms, tenint especial facultat del Consell de esta vila concordaren ab lo dit concanvi del tros de terra següent:"[VBIII, 35].

+ **Oir**: "*Ara hojats que us fan a çaber*"[VBI, 25]; "*vost lo llibre antich de visures, los capatrons de la vila, actes de dit molí y encara oïts los testimonis sobredits, emprengueren a fitar la senda*"[TM, 1]; "*Y vista dita solcida y territori y oïts a Joseph Bertran, arrendador de la Torre de Monfort y a Visent y Joseph Sent Martí, possehidors de la heretat de son pare com a arrendadors de ella, provehiren...*"[TM, 39]; "*Y havent hoït los crits...*"[VBI, 19].

+ **Orde**: "*tenint orde y vebal comissió de dit justícia*"[VBI, 20]; "*tneint orde particular del Consell de esta present vila per a fer Visura General*"[VBIII, 1]; "*de orde del Consell li han dat...*"[TM, 5 marge]; "*accediren, de orde de tot lo Consell de esta vila de Benasal a la singla llaurada del mas d'en Gradull*"[LM, 6]; "*de orden de dicho regidor lo noto yo, el escrivano*"[VM, 1].

+ **Ordenar**: "*unànimes y conformes de sa certa sciència y plena deliberació statuïren y ordenaren que ...*"[EstT, 19]; "*també determinaren y ordenaren que...*"[EstT, 21]; "*les penes així corporals com pecuniàries contra semblants delinqüents estatuhides y hordenades*"[VBI, 20].

Patrimonial: "*Joseph Segarra, notari procurador fiscal y patrimonial per sa magestat en lo present Maestrat Vell de Montesa y encomandes de aquell del Coll de la Garrofera ençà*"[VBI, 18].

+ **Pena**: "*li assentaren la pena dels Establiments.*"[VBIII, 4]; "*li assentaren 30 sous de pena*"[VBIII, 12]; "*sens que el amo els puga clamar pena alguna.*"[LM, 9]; "*Y per trobar-la arrencada acusaren la pena a Joan Fabregat, amo de dita heretat*"[JHV, 3].

Penyorada: "*un procés a cerca de una peñorada que féu en lo terme de Culla del ganado*"[EstT, 9].

Perpetració: "*en la qual casa y masada solia viure, revenir y habitar Pere Bertran, menor fill de Pere al temps de la perpetració del delict*"[VBI, 21].

+ **Plet**: "*Per a evitar discòrdies y plets, de voluntat de entrambes parts...*"[LM, 7]; "*sobre certs plets y qüestions que es portaven sobre si la dita vila de Benaçal podia vedar per si a soles*"[EstT, 12].

Posseïdor m.: "*manaren al dit A.F. de Berola, possehidor del maset nomenat del Mañà*"[VBIII, 3]; "*li assentaren 30 sous de pena al dit J.V., possehidor de la masada de la Viuda de A.C. de Sen Matheu*"[VBIII, 16]; "*lo possehidor del dit mas de Na Boneta*"[VBIII, 29].

+ **Pragmàtica**: "*segons Furs y Pragmàtiques del present Reyne de València.*"[VBI, 20].

Precedir: "*y después de haver presehit poques paraules se afferà dit Pere Bertran, menor, ab lo testimoni*"[VBI, 3].

+ **Preconitzar**: "*en lo dia de huy haver publicat y preconizat la dessús dita crida y citació de trenta dies ab veu alta intelegible y ab so de trompeta a les portes de la casa y masada*"[VBI, 26].

Pretendre v. tr. 'al·legar': "*ha hon lo dit A.F. pretén una sort hermissa ser pròpia de la masada de la dita tutela del dit son nebot*"[VBIII, 2]; "*per part de T. S., síndich de esta vila se pretén que los llibres antichs declaren que el dit assagador davalla...*"[VBIII, 32].

Pretext ¹²⁸ 'raó, motiu': "per ningun motiu ni pretexte." [EstT, 21]

+ **Privilegi**: "Calendars de tots los privilegis, concòrdies y demás actes que estan en lo Archiu de la Comuna de la Vila de Culla" [EstT, 5].

+ **Procedir**: "procehit ésser feta y publicada la present pública crida y sitació de trenta dies" [VBI, 25]; "y serà procehit contra aquell per legítim procés de absència" [VBI, 26]; "Havent primerament procehit les crides y pregons acostumats per tres dumenges y dies festius" [VBIII, 1].

+ **Procés**: "procés de absència" [VBI, 26].

+ **Procurador**: "Juseph Monfort de Ysidoro, síndich y procurador general" [LM, 1, a. 1763].

Prohom 'persona constituïda en autoritat': "los sobredits pròmens partiren del terme..." [GS, 1, a. 1555]; "foren elets conciliarment per promps per cascuna vila" [JÇ, 49, a. 1597]; "tots prohoms y misatgers" [JÇ, 50, a. 1597]; "A.M., prom y misatger per la vila de Benafigos" [GS, 50, a. 1597]; "los dits prohòmens" [MNT, 18, a. 1658].

En la visura escrita en castellà trobem: *prohombres* [VM, 1].

Propdit,-a adj. 'dit abans, fa poc': "la segona contumàcia de la propdita crida del cartell" [VBI, 28].

Proposar: "Joseph Segarra, notari procurador fiscal y patrimonial... ,proposant, com millor pot diu que..." [VBI, 18].

Proppassat adj. 'passat darrerament': "lo dimats proppassat que contàvem nou dies ..." [VBI, 3].

+ **Proveir** 'procurar que una cosa s'execute': "y provehiren dits proms que no y puguen fer garbera en aquella" [JHV, 3]; "per o que provehiren dits prohoms, unànimes et concordés, que la heretat..." [VBIII, 2]; "y provehiren que se li manàs en pena doble de que dins huyt dites les tinga mantengudes" [VBIII, 22]; "per lo que provehiren que la dita viuda fassa una séquia" [VBIII, 23]; "provehiren y manaren" [VBIII, 29]; "Provehint dits proms que esta visura es pague de les penes asentades" [TM, 13]; "provehiren y manaren a B.V....que dins un mes" [VBIII, 29].

En la visura escrita en castellà trobem *providenciaron* [VM, 19].

+ **Provisió**: "una còpia de procés y contradicció...y la provisió y sentència va a part" [EstT, 10].

Questar 'demanar, buscar': "es trobà ell, testimoni, en lo sòl del barranch del Castell ha hon li vingué a questar dit Pere Bertran, menor de dies...dient-li ell, testimoni." [VBI, 9]

Raó: "per paréixer-los cosa fora de rahó y quasi imposible que pugàs tan alta la heretat, acordaren..." [TM, 18]; "confirme y aprobe los retroscrits Establiments per ser conforme a rahó y lley." [EstT, 40].

Ratlla f. 'senyal d'una citació i contumàcia'¹²⁹: "fent senyal de dita primera citació de ralles una y primera a les portes de dita casa y masada" [VBI, 21]; "acusava com e fet acusa la primera contumàcia de ralles vers e contra dit P.B." [VBI, 21]; "les contumàcies de dites ralles li són estades acusades y admeses per dit justícia" [VBI, 25].

¹²⁸ DCVB i DECat variant formal de pretext documentada en *Lacavalleria Gazoph.*

¹²⁹ DCVB no reg.

Reformació: "venint a la líquida, clara, distincta y breu recopilació y reformació dels Establiments y Ordinacions del present lloch" [EstT, 17].

Regidor m. 'membre d'un consistori municipal': "en lo dia 13 de octubre de 1746 M.F., alcalde, B.V. de P., regidor major, C.G., síndich, J.B. de T, B.M., mañà y J.R., proms de dit jurat" [TM, 9]. En la visura escrita en castellà trobem: *regidor mayor, regidor primero* [VM, 1].

Regoneixença: "escomensaren a fer regoneyxença de dit terme" [JC, 50, a.1597]; "Tenint orde particular del Consell de esta present vila per a fer Visura General y la regoneixensa infrascrita per a que es tinga plena notícia per a hon van los límits de les masades..." [VBIII, 1].

Regoneiximent: "un acte de regoneiximent" [EstT, 9r]

+ **Regonéixer:** "entraren en lo terme de Benaçal pe a regonéixer, veure y examinar los camins..." [GS, I, a.1555]; "entraren a regonéixer la senda" [VBIII, 15]; "Y havent vist y regonegut lo dit assagador" [VBIII, 32].

+ **Relació:** "per relació de testimonis" [JA, 57]; "posaren una fita a on feren relació tres testimonis que declararen que..." [JA, 87].

+ **Relant:** "E dix que lo que sab y pot dir ell, relant y testimoni" [VBI, 1].

+ **Remediar:** "y li digué a ell, testimoni, que "que el voleu passar, lo ganado; mos fills ho remediaren" [VBI, 7].

Reo¹³⁰: "Pere Bertran, menor de dies, reo delat y denunciat qui dessús" [VBI, 28].

Reputar: "si bestiar, 2 dinés per cap hasta 20 y de allí en avan, 10 sous y si es reputarà per ramat: si en gosos, en viñes, parrals o sembrats, 1 sou" [EstT, 21]; "si no apareixerà, serà tengut, hagut y rreputat per [...] y convençut dels crims y delictes" [VBI, 26].

Requ coastar: "que el alcalde tinga obligació y qualquiera que serà requestat, a pendre de dits averios la cantidad que serà nesesària per a fer-se pago de penes y esmenes" [EstT, 33r].

+ **Respit:** "En 24 de abril de 1768, en escriptura rebuda per Casimiro Miralles, notari se rebé acte, finansà son pare Vicent Porcar, per preu de 7 cafissos, 7 barcelles en cada un any, per terme de 8 anys, asò és: 6 forsats y 2 de respit, a contento de les parts, y se féu tot en los capítols següens:..." [CM, 31r].

+ **Restituir:** "y com fos ya tart se restituïren a la vila." [LM, 6]; "qualquier dueño de sembrats puga dins de ells matar les gallines que en ell entraran, ab obligació de restituir -les mortes al dueño" [EstT, 21]; "tenint obligació el que matarà dits animals de ploma el restituir -los morts al amo" [EstT, 24].

Roborar: "volent que a dita viura se li atribuíxca tota fee, com si fora roborada en totes aquelles clàusules y circumstàncies en dret necessàries" [LM, 8].

+ **Sala:** "la sala del Consell de este lloch de la Torre d'en Besora" [EstT, 17]; "la sala de la Junta del lloch de la Torre d'en Besora" [EstT, 19]; "la sala de la Vila" [EstT, 34].

Salari m. 'retribució': "provehiren que es fassen netegar los dels abeuradors y basses; y si no que no se'ls prenga en conte los salaris als contes" [VBII, 16]; "que aga de pagar lo salari de la present escriptura" [CM, 31].

Salvo:

¹³⁰ DCVB s.v. *reu* 'que ha comés o es diu que ha comés una culpa' (Castellanisme) documentat a. 1392.

a salvo : "per quant y a qui diu que els dits mijans és terra furtada de la Vila y que és Comú, protestà una, dos, y tres voltes lo dit sòndich a salvo los drets de la Vila, que per esta regoneixensa no perda nungun dret la vila ni menos lo adquerixque dit Monterde"[TM, 28]; "per quant estava en confús per a hon anava el dit assagador del Ullalet que llevaren, reservaren a salvo tots sos drets a les parts, per so apareix res que justifique lo contrari"[TM, 11].

+ **Sentència:** "una altra sentència arbitral"[EstT, 5r]; "una sentència real dada en favor del señor de Vilar de Canes"[EstT, 11].

+ **Síndic:** "y per part de Tomàs Sent Joan, síndich de esta vila, se pretén que ..."[VBIII, 32]; "Visent Bertran, síndich y este en nom y bon del Señor Jaume Grau, lloctinent de comanador de la villa de Benasal que per a el fi infrascrit li té donat tot son poder"[TM, 1]; "F.M., alcalde; J.M. de I., regidor major, M. F. síndich, ..."[TM, 24]; "protestà una, dos y tres voltes lo dit síndich a salvo los drets de la Vila"[TM, 28]; "J.M de Y., síndich y procurador general "[LM, 1, a 1763].

+ **Sospita:** "sempre y quant un terratinent serà damnificat en ses heretats no puga pendre talant de vista o sospita poden-lo pendre foraster a ningun vehí del present poble."[EstT, 34r]; "que no es puga pendre talant de sospita quan n'i haurà de vista."[EstT, 38]; "que no tenint talant de vista, es puga pendre de sospita "[EstT, 38r].

+ **Tenor** 'contingut, caràcter d'un escrit': "publicada la present pública crida y situació de trenta dies per thenor de la qual, instant y requerint lo dit Joseph Segarra, notari procurador fiscal..."[VBI, 26].

També en castellà: "Sepan quantos esta rúbrica (escritura) de declaración vieren y leyeren que por su thenor, nosotros, el Doctor Mathías Martí, presbítero, vicario actual..."[EstT, 14].

'Situació en relació a altres referències'¹³¹: "prenent devés lo camí de Ares a la mà esquerra trobaren altra fita vella y al mateix tenor a la mà dreta ne trobaren altra de fita vella"[VBIII, 5]; "retire lo dit ribàs al tenor de les dos soques de homes que hallí estan"[VBIII, 14]; "y a la mà esquerra no n'i trobaren y al tenor de la mà dreta n'i posaren una nova"[VBIII, 17].

+ **Termini:** "Y que el dit Joseph Bertran, dins dit termini porte a dit paraje toia la pedra competent per a fer dita pared"[TM, 40]; "de la Rambla enllà, y dellà del camí de erbage de la cova d'en Vilamañes hasta el Pla d'en nomdedeu y terres dels Masets, cada preador tindrà per son salari 2 sous; y de cada heretat que prearan, excluïda la primera, les que faran dels dits terminis ençà tindran 2 sous"; "tindrà de temps un any y dia per a prear, sitar y asentar la pena. Y este mateix temps y termini tindran los vehins en vehins"[EstT, 22].

+ **Testes:** "Testes: Joseph Vilalta d'en March, perayre y March Pitarch, teixidor de llana"[VBI, 1].

+ **Testimoni:** "lo que sab y pot dir ell, testimoni, sobre lo que és estat interogat és que..."[VBI, 3].

+ **Tresllat:** "un acta eo tresllat authèntich y fefahent de la venda que féu"[EstT, 5]; "un tresllat authèntich de una absolució y diffinició"[EstT, 6r].

¹³¹ DECAR no registra en aquesta acceptió. En espanyol existeix la locució a este tenor 'de este modo, por el mismo estilo'.

Trompeta 'pregoner': "Recepit J. S., núncio y trompeta públich de la present vila de Benasal, ell en lo dia de huy haver publicat y preconizat la dessús dita crida y ciatació de trenta dies ab veu alta intelegible y ab so de trompeta a les portes de la casa y masada"[VBI, 26].

Tudor: "se trobà present A.F. de B., tudor y curador de J.F. son nebot"[VBIII, 1].

+ **Universitat:** "quiscuna de les dites universitats "[JÇ, 50, 1597].

+ **Veí:** "manant a tots los vehins y habitants y terratinents de esta vila"[VBIII, 1]; "Asò entés, vehins entre vehins; que vehins en forastés, sen damnificat lo vehí en qualsevol dañy tindrà de temps..."[EstI, 22].

Veu f. 'notícia': "ha oyt dir ell, testimoni, públicament en la present vila, y tal fonch, és estada y és la veu y la fama pública"[VBI, 13]; "y és públich y en obri pública veu y fama"[VBI, 11].

Passar veus 'informar-se'¹³²: "partiren... a visurar un assagador que lo llibre vell dóna...y no trobant rastre de assagador que temps ha que se ha mirat y donat temps...per a que buscàs papers y notícies dels límits del dit assagador per si se li havie llevat, lo que no és estat possible encontrar y atnent a la súplica... y havent passat veus los dits oficials y prohoms...concordaren ab lo dit concanvi"[VBIII, 39].

+ **Visura f.:** "per los llibres antichs de les visures y regonexences és de veure..."[JHV, 2, a.1615]; "notari scrivà de dita vissura y regoneixensa"[MNT, 17, a.1658]; "trobaren la fita y contrafita contengudes en dit llibre de visures "[TM, 43]; "tenint orde particular de aquell per a fer visura dels pasos dels molí més Alt y masos d'en Badenes. per a que es tinga notícia per a on van los límits de les masades, heretats, camins y antuixans de dita vila."[LM, 1].

En el text escrit en castellà trobem: visuras [VM, 2]; la visura del Mojón Gordo [VM, 3], visura o vista de ojos [VM, 4]; visura o prohomenía [VM, 16].

Visurar v.tr.: "fonch visurada la font d'en Ceguda y trobaren que té nescessitat de adobar-se lo abeurador"[JHV, 3, a.1615]; "Y de allí tots los sobredits lloctinent de comanador, justícia, jurats, escrivà, proms y testimonis anaren a visurar una senda"[TM, 44]; "Anan los dits proms a vesurar los asagadors del terme de la villa de Tírig."[JA, 73].

¹³² DCVB no reg.

III.3.3.2. Lèxic relacionat amb l'agrimensura

En les visures apareix lèxic específic relacionat amb l'agrimensura: determinació de superfícies agràries i ramaderes particions de terrenys; vies de comunicació, dimensions, verbs de moviment emprats per indicar la direcció i l'itinerari dels oficials encarregats. Oferim un recull dels termes més usuals.

Afrontacions f. 'límits': "*presentà un acte de venda...que les afrontacions són: en Comuns de vila, a la foseta de na Mancha y en terres del mas dels ereus de J.F.*"[TM, 26]; "*que haja de enseñar los actes de dit maset per a veure hasta hon arriben les affrontacions del dit maset*"[VBIII, 3].

Alçada f. 'dimensió vertical': "*que hagen de rodar aquella de paret de quatre pamps de alsada*"[MNT, 17, a.1658].

Ambit 'espai': "*té de àmbit en este districte lo dit assagador unes 80 passes*"[VBIII, 35]; "*encontraren les dos fites de la antecedent visura ab los sis pasos de àmbit*"; "*seguint dita senda...encontraren al mateix àmbit les dos fites dóna dita visura*"[LM, 4].

Amplària/ample: "*a quinze pases de amplària*"[JA, 28]; "*en quoranta pases de ample*"[JA, 35].

Carrera f. 'camí': "*y baixant la carrera avall, a prop de mitant carrera trobaren al cals de la paret una fita vella*"[VBII, 21]; "*entrant en la carrera hasta el riu de la Solana va los antigors de paret a paret per la una y altra mà, y seguint dita carrera avall...vent que la aygua arroya lo camí...*"[VBIII, 21]; "*vent que lo llibre antich dóna una carrera o assagador dels dits covarchos a dita rambleta*"[VBIII, 32]; "*lo assagador del soldavall de la carrera de dit Fabregat...baixada la dita carrera*"[TM, 22].

Carreró m. 'camí muntanyenc'¹³³: "*e passat lo mas dels Segures al cap de hun carreró posaren una fita nova y a l'altra part ne trobaren una vella*"[GS, 1, a.1555]; "*al cantó del carreronet trobaren una fita*"[JB, 171, a.1634]; "*el carreró del pou de la Cadena tire sen pases de llargària*"[JA, 28]; "*anant Carrerons havan, camino de la balsa de la Valltorta*"[JA, 28].

Colze m. 'angle canvi de direcció'¹³⁴: "*en lo colze de dit barranquet trobaren dos fites velles*"[GS, 2, a.1555]; "*en lo gran colze que fa lo camí*"[JÇ, 52, a. 1597]; "*lo colze estava ja per conte del herbatje yalentrar de dit colze ...y al cap del colze, seguint la paret...*"[JB, 169, a. 1634]; "*en lo colze de la volta que fa lo barranquet*"[JB, 171, a. 1634].

Confrontar 'estar contigu, ésser colindant': "*la dita heretat...puge... hasta...y roca, roca, confrontant la dita heretat, hasta la heretat dels hererus de V.G.*"[VBIII, 3].

Consecutiu, -va adj. 'que segueix immediatament': "*trobaren quatre fites velles unes consecutives a les altres a sinquanta passes poch més o menys les unes de les altres*"[JB, 171, a.1634].

¹³³ DEcat doc. a.1451 (Benasc). Actualment viu a Figueres, Pallars, Ribagorça i Pla d'Urgell (DCVB). Se sent també a Alcúdia (Mallorca), Alt Urgell, Capcir, Salzedella (Alt Maestrat) i a la Marina.

¹³⁴ DCVB acc. no doc.

Delineació f. 'senyal': "y havent vist y regonegut lo dit assagador, no es trobà diliniació alguna per ha hon anava la dita carrera o assagador dels dits Covarchos a dita rambleta"[VBIII, 32].

Denotar 'indicar mitjançant algun senyal': "lo altre bras de la dita creu denota que la dita heretat no passa de hallí avall"[VBIII, 3].

Departir 'dividir en parts': "posaren sis fites, unes damunt altres departint lo antuixà ab lo hereter en esta forma..."[TM, 8].

Districte 'demarcació, contrada': "y té de àmbit en este districte lo dit assagador unes 80 passes"[VBIII, 35].

Drecera f. 'camí més curt que el principal': "damunt lo camí trobaren una fita vella y més avant, damunt la dresera que va a Foyes trobaren altra fita vella"[JHV, 1615]; [JB, 170, a. 1634]; [VBII, 7].

Embocar 'ajuntar-se, confondre's'¹³⁵: "arriba lo Comú de Consell hasta la dita paret y tota paret amunt per lo fil del collet o llometa hasta embocar en lo assagador de herbatge"[VBIII, 27]; "trobaren una fita vella que emboque el assagador de herbatge"[VBIII, 31]; "posaren una fita nova que emboca al assagador dels forcallets"[VBIII, 35]; "seguint dit camí...allí se enboca en dit abeurador"[JHV, 30].

En la visura escrita en castellà trobem: *por embocar allí el asagador* [VM, 5].

Embarassar 'obstruir, dificultar la utilització': "trobaren tres solsidees que embarassen lo camí, per lo que provehiren que dins huyt dies lo dit J.B. torne dites solsidees"[VBIII, 25].

Endret m. 'lloc determinat': "en aquell endret "[VBII, 20]; "y al mateix endret, a la mà dreta"[TM, 22]; "aplegaren en lo endret de ha hon se engrava lo assagador del barranch d'en Calbo ab lo dit camí de Ares"[VBIII, 15]; "havent regonegut tota la dita senda per tot lo endret de la heretat de dita viuda"[VBIII, 15]; "en lo endret de la dita cova Roja"[VBIII, 19]; "en lo endret del mig dels bancals trobaren dos fites"[VBIII, 6].

Enfront 'part anterior': "hasta la fita que es troba en lo enfront de dita porta"[VBII, 4].

Espai 'extensió': "posaren una contrafita designant lo espay de dit abeurador"[GS, 3, a. 1555]; "trobaren que los abeuradors estaven ab molt bon espay y mal conreats"[VBIII, 16].

Fenir 'finir': "fenix lo ruedo de la dita masada"[TM, 32].

Fillola 'cadascuna de les dues pedres que es posen a cada costat de una fita que li serveixen de reforç': "y al cap del banqual d'en P.J. trobaren altra fita nova ab ses filloles "[JC, 52, a. 1597]; "posaren una fita roya; més avall, seguint dita riscla de les Ferritgetes, a 200 passes ne posaren altra de les filloles roges"[TM, 8]; "trobaren altra fita vella y per faltari-li una fillola la y tornaren a posar"[VBIII, 6]; "trobaren altra de fita vella y per estar movedissa la refermaren posant-hi de nou les filloles "[VBII, 7].

Fita f. 'senyal de límit, partió': "al cals de una paret trobaren una fita gran"[JHV, 4]; "trobaren altra fita gran decantada"[VBIII, 10]; "trobaren fita y contrafita, que la fita designa la partió de la heretat y la contrafita és del assagador de herbatge"[VBIII, 10]; "feren una fita y contrafita, la fita mire a la de atràs y la

¹³⁵ *D'ecar* aproximadament sinònim de 'desembocar' o 'dirigir-se, fer cap a', parlant d'un carrer, un barranch, encara que no d'ús general se sent a molts llocs i té força ús comarcal en el Principat i les Illes doc 1803.

contrafita talle, decantada per avall, per achuntar en lo camí i pas que pase de la basa dret al saldonar y tota aquella part"[JA, 94]; "trobaren una fita roga vella designant dit camí"[GS, 4r, a.1555]; "que en cada fita tinguen un molló, en pena de 30 sous per cada fita que faltará y no estarà manifestada, y de 10 per cada fita que no tindrà molló"[VBIII, 1].

En la visura escrita en castellà trobem: *hitas* [VM, 2].

Fitar v. tr. 'senyalar els límits'¹³⁶: "trobaren que la foyeta de Na Gavalhana no estava fitada y determinaren de fitar -la de modo que posaren a la punta del penúltim bancal una fita nova y a la punta del bancal més amunt ne posaren altra.[JHV, 22]; "vist lo llibre antich de visures, los capatrons de la vila, actes de dit molí y encara oïts los testimonis sobredits emprengueren a fitar la senda"[TM, 1]; accediren al camí del rivet de la baixada de la Pinella per a fi de fitar -lo per ocasió que y a molts ductes en sa delineació."[TM, 41]; "comensaren a fitar y delinear dit pas y assagador en la forma següent:"[TM, 41]; "pasaren assagador amunt a sinalar y fitar lo camí de Santa Bàrbara"[JA, 89].

Guia 'trajectòria, seguida, direcció'¹³⁷: "la fita designa la guia del dit assagador"[VBIII, 23]; "designant la fita la guia del assagador de Consell"[VBIII, 27].

Línea f. 'trajectòria': "des de la fita que es troba damunt lo corral nou en la hombria hasta dit forcallet, la partició de la masada de J.S. se dividix ab lo Comú per la línea del barranquet que devalla del dit corral Nou hasta el dit forcallet"[VBIII, 38].

Linear v. tr. 'senyalar, limitar': "per los dits prohoms se passà a señalar y linear lo dit assagador"[VBIII, 33].

Llargària/llarg 'abstracte de llarg en el sentit de longitud': "el carreró del pou de la Cadena tire sen pases de llargària asta'l pou"[JA, 28]; quinze pams de llarch y 5 de ample"[TM, 14].

Llum 'dimensió horitzontal'¹³⁸: "tenint de llum onze passes lo dit assagador"[TM, 29].

Mitger,-era 'situat enmig': "més amunt, a 200 passes, al morralet més alt, està en la roca migera, passada la segon edrera"[TM, 5].

Molló m. 'pedra grossa o munt de pedres formant columna per indicar limitacions del terreny'¹³⁹: "que en cada fita tinguen un molló, en pena de 30 sous per cada fita que faltará y no estarà manifestada, y de 10 per cada fita que no tindrà molló"[VBIII, 1]; "antes de aplegar al Molló Gros trobaren dos fites velles"[VBIII, 1]; "al cap de la costa trobaren un molló denotant que per allí va lo camí de herbatge"[JHV, 4]; "ans de la partició dels termes trobaren dos fites, la una a la una part y la altra al altra ans de arribar al molló."[JHV, 18]; "en la part

¹³⁶ *DEcat*: És des de la Ribera de l'Ebre cap al Sud que el mot esdevé ben usual. Amb valor transitiu també es coneix al Principat.

¹³⁷ *DEcat*: En cançons populars, que remunten almenys fins als segles XVI-XVII, significa 'pista, corriole, camí'.

¹³⁸ *DCVB* doc. amb frases populars.

¹³⁹ *DEcat*: Avui és una paraula sobretot i quasi únicament catalano-occidental i valenciana, però la documentació indica que havia estat generalment usat en l'època arcaica i després s'anà oblidant a profit del concurrent *fit*. Modernament el mot ha segut essent corrent a la part ponentina del domini català occidental i el en P. Val. Sembla haver reculat en la part del Pallars i continua en alguns punts de la Ribagorça. En el domini propi del mot no entrem fins en el Baix Segre i sobretot l'Ebre, Ebre avall, rodalia de Tortosa. És usual per tot arreu des que passem els límits del P. Val. Des del Millars enllà se sent també la pronúncia *molló*. Sovint es fa una distinció amb *fit*, que també es diu al P. Val., reservant *molló* per als més grossos, i *fit* per als consistents en un objecte terminal menys gros o menys important. Una metonímia condueix a fer donar la impressió que el mot designi pròpiament el turó mateix rematat per un molló.

hombria, refrescaren un molló"[JB, 170r]; "pasaren a fitar la mallada al matís molló de la serra que es diu del Molló. [...] Y fitaren la mallada per tota la bolta del molló, a cincuenta pases per fora y el molló enmig, que és dir, travesan-la y a cen pases de amplària"[JA, 68]; "hasta el molló de la Redonda"[JA, 93].

Pam m. 'mesura de longitud': "paret de quatre pamps de alsada"[MNT, 17, a.1658].

Paratge m. 'indret, lloc': "fassen en dit parage y solsida paret competent", "que el dit J.B. dins dit termini porte a dit paraje tota la pedra competent per a fer dita pared"[TM, 40]; "tots los desús dits accediren al dit paraje de la Planeta"[TM, 10]. En la visura escrita en castellà trobem: *parage* o *distrito de las Suertes* [VM, 1].

Partició f. 'línia divisòria': "quant foren entre les particions de la heretat de J.F. de la Foya y les sorts de la Vila"[JB, 170, a.1634].

Pujador m. 'lloc per a pujar': "a la mà esquerra, endret del pugador del mas"[VBI, 23]; "per un pugador que es troba en lo endret de la dita creu, y pugant per dit pugador, al cab de la pugada..."[VBII, 21].

Ratlla f. 'límit': "estant en...la seu heretat que està en la ralla del mas de B.B. ay uns crits"[VBI, 1].

Rodar v. 'recórrer, donar la volta': "que hagen de rodar aquella de paret"[MNT, 17, a.1658]; "seguint dits Comuns torna al prinsipi d'etsa visura, quedant d'esta forma rodada la dita heretat de la Planeta"[TM, 11]; "posaen noves fita y contrafita que tanquen dita heretat, quedant d'esta forma rodada la dita heretat dels Racons"[TM, 14]; "dient que estave ya dita paret quant la vila li rodà la masada"[TM, 37].

Travesser, -a adj. 'posat de través': "y passant més avant, hans de aplegar a la paret travessera, trobaren altres dos fites velles"[VBIII, 28].

Tret m. 'distància': "se obligà a este a rodar de paret la rodada de dit mas, comensant en lo corrent any a fer la paret lo tret del blat de envés les viñetes"[TM, 22].

Senyal m.: "no trobant fites ni señals, alguns que demostren lo dit assagador"[VBIII, . En la visura escrita en castellà trobem: *el seña*l o *linde* [VM, 7] i també una *seña*l [VM, 17].

Senyalar v. tr. 'marcar amb un senyal': "per no trobar-i les fites que señala lo llibre vell"[MNT, 18, a.1658]; "feren una mitja creu al costat de la creu que senyala lo assagador de la serra del Servo"[MNT, 19, a.1658]; "les fites de la rodada de la masada de J.G., nomenada la Berola, señalen la delineació de dits mijans, hasta la primera fita y contrafita del camí de Morella"[TM, 28]; "la fita señala la divisió de la dita heretat de la P., de les terres de P."[TM, 11].

Via 'direcció, seguida, trajectòria': "E de allí seguiren dit camí la via de Foyes"[GS, 2, a. 1555]; "y de allí seguiren lo camí que va la via de Foyes"[MNT, 169, a.1634]; "deixaren la via de la partició de la heretat de dita masada y prengueren a visurar lo dit assagador"[VBIII, 5]; "y tornant a seguir la via o divisió de la heretat de la dita masada"[VBIII, 5]; "deixaren lo camí de Morella y prengueren la via del camí de Ares"[VBIII, 7]; "un surco que impedix la via del camí"[VBIII, 23]; "passada la via de la casa"[VBIII, 26]; "prenent la via del mas"[VBIII, 35]; "prenent la via devés ha hon mira la dita fita"[VBIII, 40].

Fer via : "y feren via y trobaren una era"[JHV, 3 1615].

Volta f. 'corba, girada': "*en lo colze de la volta que fa lo barranquet*"[JB,171, a.1634]. En la visura escrita en castellà trobem: *buelta* [VM, 6], *pedasito de buelta o colze* [VM, 12].

III.3.3.3. Lèxic relacionat amb l'agricultura i la ramaderia

Abellar m. 'conjunt de rusc d'abelles': "en la ombrieta, davall lo mas dels Vives, prop de una roqueta que y ha un abellar posaren una fita nova" [GS, 3, a. 1525]; "seguint lo dit camí al abellaret eo ans de aplegar ad aquell" [VBII, 7].

Abeurador m. 'lloc on es dona beure el bestiar gros': "fonch visitada la font de Na Saguda y fonch trobat que té necessitat de adobar-se lo abeurador de dita font de Na Çaguda, junt a dita font que fassen un basi"; "y més trobaren en dit abeurador un gran sequiàs" [JÇ, 51, a. 1597]; "venint dret a l'abeurador dels bacis de l'Algar [JB, 171, a. 1634].

Aljub m. 'depòsit': "aljubàs" [JB, 170, a. 1634]; "quant foren al aljubàs que allí es troba" [VBII, 10].

Cavalcadura f. 'bístia cavallina en general': "per los plans de Consell passava un home ab dos cavalcadures y no el ha conegut" [VBI, 2].

Cavalleria f. 'bístia cavallina per a cavalcar o per a portar càrrega'¹⁴⁰: "es declarà que per quant lo assagador de la rambleta de Foyes és estret que les raberes com vagen cavalleries per dit assagador no puguen haver pena" [VBIII, 34].

Campa adj. *terra campa* 'terra de conreu on no hi ha arbres ni vinya'¹⁴¹: "presentà un testament de P. S., rebut per G. S. en lo primer d'octubre 1603 que entre altres deixes se encontrè la següent: hom done al mateix M.S. una eretad de terra canpa situada en lo terme de dita vila..." [TM, 25].

Cavar v. 'extraure matèria de la terra, d'una roca o d'altra cosa fent-hi un clot o depressió': "trobant en frau a J. y S. P. per haver cavat y fer foso y enportad terra del prat per lo que paguen de pena deu sous" [BM, 3v, 4].

Coltivar v.tr. 'fer les feines a la terra per a la producció': "com M.C. que és del dit mas haja laurat y coltivat certa terra..." [JHV, 15, a. 1615].

Comú m. 'conjunt de terrenys pertanyents a tots el veïns (del municipi o de la comunitat comarcal)'¹⁴²: "llaurava en lo comú de herbatge" [JHV, 15]; "per quant se presumeix que és del comú; y amostrant dit Centelles actes com dita terra és de aquell, que la Comuna i haja de pagar lo valor de aquella" [JHV, 16]; "les terres e amprius del comú de la dita tinensa" [MNT, 17]; "y del dit barranquet tota la hombria ser comú de la present vila" [VBIII, 1]; "per a major declaració de dita partició de heretat ab lo comú, "[VBIII, 2]; "de la una part a la altra seria antuixà y comú del dit assagador" [VBIII, 14]; "arriba lo comú de consell hasta la dita paret" [VBIII, 27]; "de les fites en avall hasta les parets dels parrals y serrada és tot comú y antuixà de consell" [VBIII, 40]; "de dites fites envés la masada de la Pinella és heretat de dita masada y fora de les fites comú de vila" [TM, 44].

Comuna f. 'Organització comarcal ramadera i forestal de la Tinença de Culla'¹⁴³: "Y com lo gran sequiàs agués fet la vila de Benaçal sens llicència de la Comuna, fonch determinat que Benaçal lo torne, lo canyo a ses costes com convingue, per lo

¹⁴⁰ DCVB doc. a. 1896, J. Massó Torrents *Croquis Pirenencs*.

¹⁴¹ DCVB doc. a. 1900, S. Guinot, *Capolls Mustigats*; 1930, J. Pascual Tirado, *Tomba-tossals*.

¹⁴² El *VocMaest* localitza l'accepció al Maestrat. El DCVB ho relaciona amb l'antiga organització municipal de Tortosa i Lleida. No apareix a les visures de Tírig. Actualment poc conegut a Benassal.

¹⁴³ El DCVB localitza a Mallorca el sentit de 'terreny pertanyent a tots els veïns d'una població'. No apareix a les visures de Tírig. No es coneix actualment a Benassal. Segons el *DEcar* a cada comarca hi ha tendència a orientar el mot cap a l'activitat allà més descabellada. La substantivació ha conduït molt repetidament a designar institucions més amb caràcter polític.

que ells no-l podien descobrir sens la llicència de la Comuna "[JÇ, 51] (1597); "Y si mai troba, que la Comuna los done deu lliures del valor de aquell"[JHV, 3]; "per ço provehiren dits proms que lo forment que huy ha en dita tera sia y estiga a dret de la Comuna "[JHV, 15]; "tota aquella terra solia ser dels moliners de Corbó per lo concanvi féu la Comuna ab aquells, donats-los un troç de Carril y lo maset de Concell."[JHV, 22]; "y provehiren que los jurats de Benasal y fassen fer un basi a gastos de la Comuna "[MNT, 17r]; "y después més amunt affronta ab terra de la Comuna "[VBIII, 27]; "prop del assagador de herbatge de la Comuna "[TM, 16]; "en la terra del herbatge de la Comuna "[TM, 31].

Conrear v.tr. 'arreglar, adobar'¹⁴⁴: "adobar-se lo abeurador fent en aquell dos bacis y ab son caño ben fet per a que la aygua vinga ben conreada y com convé"[JHV, 3, a. 1615]; "regonegueren la font de Na Seguda, la qual és de erbatge y trobaren aquella molt mal conreada "[MNT, 17, a. 1658]; "conreen l'aygua, que entre cuberta als basis"[MNT, 17, a. 1658]; "per estar mal conreada la paret"[MNT, 17, a. 1658]; "trobaren que los abeuradors estaven ab molt bon espay y mal conreats y provehiren que es fassen netegar los dels abeuradors"[VBII, 16]; "miraren la font d'En Seguda la qual és de herbatge y la trobaren aquella molt mal conreada "[VBII, 3]; "que dita séquia la haja de conrear y tenir-la desenrunada"[VBIII, 24].

Desenrunar v.tr. 'llevar la runa': "que dita séquia la haja de conrear y tenir-la desenrunada, de forma que pugui rebre tota la dita aygua y que no vagi per lo camí"[VBIII, 24].

Enrunar v. tr. 'obstruir amb runa'¹⁴⁵: "trobaren que totes les cinch aygüeres tenia enrunades de forma que no rebien gota d'aygua"[VBIII, 15]; "lo dit dany el causa estar enrunada la séquia que baixa per la mà esquerra"[VBIII, 23]; "y que de dita séquia la haja de conrear y tenir-la desenrunada, de forma que pugui rebre tota la dita aygua y que no vagi per lo camí"[VBIII, 24]; "per quant y a dos aygüeres enrunades, que per elles entrava el aygua del camí"[TM, 41].

Esmotxar v. 'Tallar els caps de branca o brancons d'un arbre'¹⁴⁶: "trobaren en lo més amunt VI sous en tres carrasques esmochades y en lo més baix en huyt carrasques XVI sous"[JHV, 25, a. 1615]; "trobaren en tres carrasques esmochades VI sous a dany de persones"[JHV, 25, a. 1615]; "per haver trobat una carrasca cremada y esmochada prearen en ella 13 sous de frau"[VBIII, 37].

Farineria f. 'fàbrica de farina'¹⁴⁷: "1 arroba farina de la farineria "[JG, 4]

Fesol m. 'mongeta'¹⁴⁸: "dia 25 de noembre se'n dugué de casa y de Burriana 1 cafís fesols: 6 lliures"[JG, 4, a. 1728]; "donà mon germà, fesols, en dit tems, 1 barcella, val: 10 sous"[JG, 4].

¹⁴⁴ Actualment en el parlar de Benassal es manté el mot amb l'accepció 'cuidar amb molt d'esment obsequiosament' (recollida a Calassot, Ribera d'Ebre, Maestrat i Castelló (DCVB)) aplicada a l'atenció a persones.

¹⁴⁵ El DCVB localitza el mot al Maestrat i Castelló. El *VocMaest*: al Maestrat i Tortosa. A Benassal actualment es coneix i s'usa. El *Décar* documenta *enrunar* l'a. 1328; en *Lab.* 1840 i en l'*Epist. Val.* Rubio Vela. Indica que s'usa a tot el Continent fins a la punta NO. Al N del País Valencià: a Vilanova d'Alcoi: "el barranquet que s'enruna, el tapen"; a Peníscola: "que no s'anruna".

¹⁴⁶ Aquest verb comença a trobar-se tot seguit de la reconquesta, en el Maestrat; 1278 (Carta de Població de Bellestar); 1331, 1333 (Privilegis de Catí BSCC XIV, XV). (DECat). El verb *esmotxar* 'podar' és un mot tan general i essencial que no és pas raonable de sospitar de provinença castellana, com pensava AlcMoll. (DECat).

¹⁴⁷ DCVB No documentat.

¹⁴⁸ *Décar* *fesol* avui és un mot representat en tots els dominis dialectals, sense excloure'n les parts del calatà oriental una mica allunyades de la capital.

Forment m. 'blat': "lo forment que estarà en dit era o en altres sementers" [JB, 169, a.1634]; "1 barcella forment que lo any 16 se acaptà venut a 5 lliures" [JG, 1].

Garbera f. 'munt de garbes': "trobaren una era...y provehiren dits proms que no y puguen fer garbera en aquella..." [JHV, 3, a.1615]; [JB, 169, a.1634].

Guardar v.tr. 'vigilar, tenir esment': "se trobà ell testimoni y un xiquel son criat guardant lo ganado en la terra del Vermell" [VBI, 8].

Herbatge 'ús ramader comunal': terra d'herbatge [JB, 169, a.1634]; [VBII, 1,27]; comú d'herbatge [VBII, 2,3]; assagador d'herbatge [VBII, 3]; camí d'herbatge [JB, 170, a.1634]; [VBII, 10]; "lo prat de l'Algar, lo qual és de herbatge" [JB, 171, a.1634].

Incult,-a adj. 'inculte, no conreat': "y a la mà esquerra no n'i a, ni menins n'i posaren ni n'i trobaren en la visura passada per ser terra inculta" [BM, 102].

Llaurador m. 'pagés': "un acte de concambi fet entre parts: de la Tinensa de Culla de una y Baly Moliner, llaurador de la vila de Benaçal de altra, rebut per J.B., notari en 13 maig 1609" [EstI, 8]; "Joseph Fabregat de Monlló, Cayetano Forés, fadrí, llauradors, vehins de la present vila de Benasal" [TM, 9].

Llaurat m. 'terra llaurada': "enmig d'un bancal gran posaren una fita en lo llaurat" [MNT, 18, a.1658].

Masada f. 'finca rústica amb casa habitada permanentment pels conraders': "la masada o casa" [TM, 36].

Mallol m. 'vinya': "lo cantó dels mallols y lo terror de la rambla" [GS, 4, a. 1555].

Mula f. 'femella híbrida de cavall i somera o d'ase i egua': "una mula" [JG, 4].

Nodrint m. 'alimentació dels animals': "attés que queda sufficient pas y ampriu per als nodrimens per ser tot de erbatge" [MNT, 17, a.1658].

Ordi m. 'planta gramínia'¹⁴⁹: "des que escomensa a espigar el ordi o senteno hasta que siga segat lo forment" [EstI, 36].

Paixer v. intr. 'menjar, alimentar-se': "y estant paixent son ganado en dit puesto que és terra comuna" [VBI, 3].

Pallissa f. 'lloc cobert de teulada designat a guardar-hi la palla': "y essent a la pallissa de la viuda de J.M." [VBIII, 15].

Parral m. 'lloc tancat'¹⁵⁰: "y a l'altra part no n'i posaren per ço que era l'antigor de paret y parral del mateix Fabregat" [GS, 2, a. 1555]; "anaren al barranch del Algar y quant foren damunt del parral de J.F. de la Foya..." [JB, 171, a. 1634]; "denotant que de les fites en havall hasta les parets dels Parrals y serrada és tot comú y antuixà de Consell" [VBIII, 40].

Parell m. 'conjunt de dos muls o altres bísties similars junyides per a treballar'¹⁵¹: "pugà pedra en son parell" [JG, 4v]; "per pugar un dia regolles ab son parell" [JG, 14v].

¹⁴⁹ DECat: Ordi avui és d'ús general a tot el domini lingüístic, si bé ha perdut molt de la seua vitalitat al País Valencià.

¹⁵⁰ En documents de l'Ebre navarrés del s. XII es troba *parral* en el sentit de 'horts, jardins'. El sentit de 'cep enlairat artificialment' és pot creure que no fos ben bé el primitiu, sinó que, originàriament, es tractaria d'un lloc tancat o clos i cobert de parres. Avui la toponímia ens mostra *parral* sobretot en el P. Val i les Illes (Bel i altres pobles de la Tinença de Benifassà i Maestrat, però en aquests llocs, i almenys a l'Alt Maestrat, sembla que es tracte més aviat d'una cabana o maset coberta de parra que no pas d'un emparat). Així es veu en el *Parral de Panís* a la vall de Benasal (1961). (DECat)

¹⁵¹ DCVB: doc. en J. Verdager *Atlántida*; J. Rosselló de San Forteza *Manyoc de fruyta mallorquina*; Víctor Català *Soltut*.

Pasturar v. 'menar animals a alimentar-se de l'herba dels camps': "estant V.N., fadrí,... a les nou hores ans migdia poch més o menys pasturant son ganado"[VBI, 18].

Plegar 'collir de terra'¹⁵²: "que los de una casa no puguén abatre si no s una carrasca, y plegada aquella, ne podran abatre altra, y esta plegada, podran abatre altra"[EstT, 31].

Salera f. 'pedra plana damunt la qual els pastors posen la sal que el bestiar ha de menjar'¹⁵³: "antes de arribar a unes saleres "[VBIII, 7]; "seguint lo camí, a les saleretes, a 300 passes... y al mal pas del Fosino"[LM, 4]; "y quant foren damunt les saleres del maset d'En Pagés"[JB, 170, a.1634];[VBII, 8].

Sementer m. 'sebrat'¹⁵⁴: "facen dany en lo forment que estarà en dita era o en altres sementers "[JB, 169, a.1634].

Sort f. 'tros de terra petit': "les sorts de la Vila"[JB, 170, a.1634]; "trobaren que la vila de Benasal qualt donà les sorts havia deixat pas sufficient per entre la viña de B.V..."[MNT, 18, a.1658]; "lo dit A.F. pretén una sort hermissa ser pròpia de la masada de la dita tutela del dit son nebot"[VBIII, 2].

Tancat adj. i m. 'terreny voltat de paret'¹⁵⁵: "trobaren una fita al cap de un tancat "[JHV, 4, a. 1615]; "en lo mig de la foya dels Prats ha hon y a un hort tancat "[VBIII, 39]; "al cantó de dit tancadet de dit Nicolau, al cab de la paret trobaren una fita"[TM, 2 marge]; "al cantó del tancat de Clemente Prats"[JA, 35].

Tancada f. 'terreny clos'¹⁵⁶: "les calçades de la tancada d'En Gisquerol"[JHV, 21]; "encontraron una fita de la tancada de Agustín Barreda"[JA, 25]; a la part de la tancada de la Morellana toparen una creu"[JA, 30]; "a la paret y fitada de la tancada "[JA, 37].

Vilar m. 'llogaret, pagesia'¹⁵⁷: "e de dita selleta passa per lo vilar de la Serrana e puga per la serra de Na Piera e passa per davall lo mas dels Vives"[GS, 3, a 1555].

¹⁵² DECat Plegar 'collir de terra' fora del dialecte central i d'antic entre els valencians. També a Mallorca, al català oriental sad etc.

¹⁵³ DCVB doc. a. 1955, J. Lluís, Records de la meua vida de pastor.

¹⁵⁴ En l'accepció de 'sebrat' es localitza el mot a Calassit i Castelló. (DCVB). Avui no és mot d'ús vivent el continent, però plé de saba vital en les Balears. (DECat)

¹⁵⁵ DCVB doc. a. 1647 P. Torra Dictionarium seu Thesaurus Catalano-Latinus... 1726, J. Rosselló de Son Forteza, Manyoc de fruyta mallorquina. En el Nord del País Valencià 'closos muntanyencs més fèrtis que la zona circumdant sovint amb nom propi' (Ares, Cincorres, Castelló) (DECat).

¹⁵⁶ No reg. amb aquest significat. (DECat)

¹⁵⁷ El nostre exemple sembla més aviat referir-se al 'llogaret, mas' (com el Vilar de Canes) que no a l'olivar > livar, amb metlles de consonants, que es dona a l'Alt Maestrat i Ports de Morella. J. Coromines el va registrar així a Tírig, les Coves de Vinromà, Vilanova, Vallibona i Herbers. (DECat)

III.3.3.4. Lèxic relacionat amb la construcció

Aixeta f. 'canella'¹⁵⁸: "tres aixetes per a les algerres y font" [gastos de ferro] [JG, 13].

Arena f. 'sorra'¹⁵⁹: "a A.M. y J. M. de F. per dos dies pugar calç y arena ab sos parells" [JG, 14]; "a J.B. per collir dos dies arena" [JG, 14]; "a J.B. per pugar calç y arena per a la calçada en un macho" [JG, 14].

Golfos m. 'peça de ferro que posen a les portes i finestres per a que giren': "A C.F. per fer los golfos de la porta" [JG, 13].

Portella f. 'porta petita dins de una altra més gran': "a Culla pagí per tres frontisses per la portella de la porta: 1 lliura" [JG, 13v].

Rajola f. 'bloc': "a M.G. per pugar un dia regolles ab son parell" [JG, 14r]; "4 mil regoles de les mal cuites per a scala y bòvedes" [JG, 16].

Adobar v.tr. 'reparar': "té nescessitat de adobar-se lo abeurador de dita font" [JG, 51, a.1597]; "trobaren que té nescessitat de adobar-se lo abeurador fent en aquell dos baxis ab son caño ben fet perquè la aygua vinga ben conreada" [JHV, 3, a.1615]; "que dits vidals adoben la paret que tapa lo camí de herbatge de modo que tinga la paret quatre pams y les aleres franques" [JHV, 3, a.1615]; "provehiren que B.J.V. acabe de adobar la paret que baixa lo camí de herbatge" [JB, 169, a.1634].

Alabastre m. 'varietat de guix': "per tres cafissos de alabastre" [JG, 17].

Argamassa f. 'mescla de calç i grava': "provehiren que lo jurat de dita vila de Benasal haja de fer una calçada de argamassa, la que sia menester per a que prenga tota la aygua que mane dita font" [VBII, 3].

Arroïnar v.tr. 'aruïnar, destruir': "vent que la aygua arroyna lo camí, manaren y provehiren que..." [VBIII, 30].

Assentar v.tr. 'situar de manera estable': "a J.B. per 24 dies en fer banchs, asentar lo retaule y asentar scala y cor..." [JG, 18]; "asentar la scala del quarto" [JG, 17].

Balustre m. 'columneta motlurada d'una barana': "per 100 balustres al fuster de Castellfort per a els balcons y cor... més pagí per 80 balustres per a la escala y cor" [JG, 12v].

Biga 'peça de fusta': "a J.O. y A.G., per serrar 18 taulons y fer deu bigues" [JG, 12]; "per serrar una biga y fer-ne 6 taulons" [JG, 12].

Clau dinal m. 'clau gros': "per mil claus dinals de fira de Ulldecona doní 2 lliures 8 sous" [JG, 13].

Dar menobra loc. v. 'portar els materials d'una obra, fer de manobre': "a J.B. per 4 dies treballà en dar menobra" [JG, 14v].

Derrocar v.tr. 'derruir': "havia fet una solleta en la terra de herbatge y la y derrocaren" [JHV, 24]; "trobaren una era al corral dels Vidals y derrocaren aquella" [JHV, 3]; "y derrocaren la paret" [JHV, 4]; "trobaren un corral, lo qual derrocaren" [JHV, 9]; "havia fet una pujada de terraplé en lo camí de herbatge y

¹⁵⁸ DECat Hi ha documentació de tot el domini. Possiblement amb alguna excepció en l'extrem Migjorn valencià. Sembla que avui el mot segueix essent d'ús general pertot. A tots els pobles de Cardós i Vall Ferrera pren la forma *xeta* (amb consonant inicial africada, segons la pronúncia occidental), aplicada a les de bóta.

¹⁵⁹ DECat *Sorra* avui és un mot desusat a les Balears i en el País Valencià i fins en Rossellonès i gran part del català occidental, on *arena* continua essent el mot emprat popularment. En el dialecte central l'ús popular del mot *arena* ha reculat de manera que només sobreviu en la toponímia.

així la derrocaren y li manaren que la desfés" [JHV, 13]; "posaren una fita nova per estar derrocada la antiga" [JB, 169, a.1634]; "una fita vella a la mà esquerra y a la mà dreta, per estar derrocada n'i posaren una nova" [VBIII, 13].

Derruir v.tr. 'derrocar': "y la grasada està derruïda" [VBIII, 25]; "una fita vella que per estar derrohada ..." [VBIII, 5]; "no pasar el riuet per estar derruïda la aséquia" [CM, 31].

Floró m. 'ornament': "vara per a el floró" (gastos de ferro y claus) [JG, 13].

Frontissa f. 'peça d'articulació i sosteniment': "les frontises de la porta"; "diferens frontises, pañys y claus" [JG, 13].

Guarnir v.tr. 'fornir per completar': "per do-sentes punches per a guarnir y tres aichetes pe a les algerres y font" [JG, 13].

Morter m. 'mescla de calç, arena i aigua': "a A.M. per pugar un dia arena, un dia morter, dos dies lloses" [JG, 14v].

Païmentar v.tr. 'pavimentar': "cuadrons per a païmentar" [JG, 16]; "última semana, de païmentar ..." [JG, 19].

Pedra de llum f. 'alabastrina': "dos barretes per a les pedres de llum del crusero" [JG, 13]; "per les pedres de llum per a les dos finestres pagí 8 lliures, 12 sous" [JG, 12r].

Punxó m. 'peça de la porta': "per fer una balda per a la porta, claus per al pañy, dos argolletes y punchó, tot per a la porta" (gastos de ferro y claus) [JG, 13].

Ruïna f. 'destrucció': "y vent que per estar rompudes dites grasades se ha ocasionat tota la ruïna del dit assagador y se han fet tots los surcos que ja no es pot passar per aquell" [VBIII, 29].

Tinella00 f. 'travesser': "a C.F., ferrer, per claus per a clavar les files de la cuberta, dos tinelles, vara per a el floró y dos barretes per a les pedres de llum del crusero" [JG, 13].

Trava f. 'obstacle per evitar que s'esllavisse': "que fassen grades o traves per a que se iguale el camí" [TM, 40]; "que dins un mes pose traves als dits surcos y que torne a fer la grasada més alta" [VBIII, 29].

Travessera f. 'biga posada de través': "per 8 polaines per a travesseres a les portes de les secrísties" [JG, 12v].

III.3.3.5. Lèxic relacionat amb l'orografia

Abarrancar v. intr. 'fer regates i saragalls a la terra': *"la contrafita que dona la visura antiga no la trobaren a causa de haver abarrancat la aygua que en lo endret de les dites fita y contrafita cau"*[VBII, 5].

Aiguavessant m. 'aiguavés del terreny': *"trobaren una creu al ayguavesant que dividís la heretat dels racons y les teres de J.V. del Algar"*[TM, 13].

Aigüera f. 'séquia'¹⁶⁰: *"a la pugadeta ha hon A.F. de B. té cinch aygüeres que reb del dit camí [...] trobaren que totes les cinch aygüeres tenia enrunades de forma que no rebien gota de aygua"*[VBIII, 15]; *"trobaren una aygüera que entra del camí a la heretat de J.B. y la grasada està derruïda que no pren la dita aygua y la botera tapada"*[VBIII, 25]; *"trobaren a la mà dreta una aigüera que no pren la aygua del camí, que està rompuda y li asentaren la pena"*[VBIII, 30]; *"baixant que ya s'i troba un forat en la dita paret, hy fassa una aygüera per a que reba tota la aygua que baixa per lo camí"*[VBIII, 30].

En la visura escrita en castellà: *aygüeras* [VM, 9]

Avench m. 'cavitat subterrània de direcció quasi vertical o molt inclinada': *"damunt lo avench del Castellet de Suera"*[VBIII, 7].

Barranc m.¹⁶¹: *"camí de herbatge que ix del terror roig y puja barranch amunt envés lo toçal d'En Doménech"*[JHV, 15].

Caiguda f. 'part de superfície vertical o inclinada per oposició a la part superior o horitzontal': *"a la cayguda de la hombria"*[VBIII, 26]; *"com qui va a la cayguda del collet"*[VBIII, 27].

Cantell m. 'part més estreta, aresta': *"en un cantell de roca feren un creu y posaren una fita"*[LM, 7].

Cadolla f. 'cocó'¹⁶²: *"Y més amunt en lo barranquet de la Cadolla trobaren altra fita en lo morral del sabinar"*[JHV, 10]; *"la heretat dita los Racons d'En Roig y ara de Molés, que està en lo bovalar del Carniser a la Cadolla"*[TM, 12]; *"damunt la Cadolla trobaren una fita vella"*[TM, 13]; *la hita que expresa la visura del año mil setecientos treintaitres que está antes de llegar a la Cadolla*[VM, 7].

Cantal m. 'roc'¹⁶³: *"en un cantal, lo qual està a vint passes del foguerat del cocó feren una creu"*[JB, 170, a. 1634]; *"en un cantal gros que està damunt les roquetes passant dit barranch...feren un creu"*[VBIII, 39]; *"feren una creu en un cantal ferrer"*[VBIII, 2]; *"trobaren una creu en un cantal"*[VBIII, 5]; *"al cals de*

¹⁶⁰ DCVB: 'Còrrec o sequieta que els pagesos fan en un coster per conduir l'aigua de pluja als bancals' (Massalcoreig, Rib. de Sió) (Pla de Lleida). Segons el DEcat: designa diversos tipus especials de rec i arranjaments d'aigua de regatge o d'altre caràcter agrícola, en particular un tipus molt comú de séquia, des de la Vall d'Aran, passant per les comarques pallareses (Vall d'Assua) la zona de Segrià-Garrigues i seguint cap a terra valenciana, especialment a l'extrem Nord merament com a 'séquia'. I enllà del Xúquer, de Gandia (Oliva, Benidoleig) a Benidorm, zones on és una espècie de desaigüe o de séquia abarracada o barranquet arreglat per a regatge: Alfàs, Polop, Benidorm, Godalest, Confrides.

¹⁶¹ DEcat: *Barranc* és un mot més fortament representat en la meitat sud del nostre territori continental. Cap al Nord, i majorment el NEst, del territori lingüístic, el mot es presta menys a l'ús i sens dubte, sempre s'hi ha usat amb menys densitat, però no es pot dir que sigui estrany a cap part del territori.

¹⁶² DEcat: *Cadolla* 'clot ple d'aigua obert en una roca', mot molt generalitzat en els dominis occidental i valencià, des dels Alps Pirineus fins a l'Ebre i des d'allí fins a la Marina d'Alacant. Pel que fa al Maestrat amb més presència a la toponímia i no reprèn amb forta vida apel·latius i topònims, fins més enllà del Xúquer. Als nostres textos es manté únicament com a topònim. (Vegeu *cocó*).

¹⁶³ DCVB: "Pedra de grossària variable però difícil de manejar". DEcat: *Cantal* en els segles XIII i XIV el mot pertanyia a l'ús general de tot el Principat, i tant del NE. com de l'O.; tot i que avui sembla un terme de ben a l'O. i al Sud. Enllac apareix tan seguit com en alguna rodal ponentí i en terra valenciana.

un cantal migà trobaren altra fita vella"[VBIII, 5]; "feren una creu en un cantal migà designant y partint les terres de la masada en lo antuixà"[TM, 6].

En la visura escrita en castellà trobem: "por ser movedizo el cantal" [VM, 10]; "cantal o peña movediza" [VM, 11]; "en el cantal llarguerudo" [VM, 12]; i també el derivat: *cantalar* [VM, 12-13].

Clot m. 'sot'¹⁶⁴: "qualsevol persona que serà atrevida a cavar terra en camins o carreres ... per cada nit que quedarà destapat lo clot hauran fet 5 sous"[EstT, 28]; "el que tindrà cals en la carrera del Peyró y el que treta la hi té no taparà lo clot"[EstT, 28]; "seguint la dita riscla, a cosa de cent y deu passes, en lo endret de un clot que està devés la roca"[VBII, 22]; "per la carrera del Peyró y del clot de la Llana"[EstT, 36]; "el camí que va entre el clot de l'Antiara i les Blanques"[JA, 70].

Clotal m. 'territori que forma depressió': "Pasan cap al cantó del Clotal"[JA, 29].

Cocó m. 'cadolla'¹⁶⁵: "a vint passes del foguerol del cocó feren una creu"[JB, 170r,a.1634]; [MNT, 18r,a.1658]; [VBII, 9].

Coll m. 'pujol, elevació del terreny no tan alta com una muntanya' / 'pas, petita depressió del terreny entre dues muntanyes': "endret del mas dels Vives en lo coll de Na Saura trobaren una fita"[GS, 3, a. 1555]; "y més amunt, en lo collet trobaren una fita"[JB, 170, a. 1634]; "y passant avant per amunt a 120 passes al collet de la Creu que està entre lo camí de Ares y Morella"[VBIII, 5]; "travessaren lo collet y en vista de la llometa del Puchol, com qui va a la cayguda del collet"[VBIII, 27]; "collet o llometa"[VBIII, 27].

En castellà: *el collet de entre la suerte...* [VM, 7].

Costera f. 'costa, pujada'¹⁶⁶: "en la costera, prop del pou y hort trobaren una fita vella"[GS, 4]; "en la costera, ans de pujar al Collado"[JHV, 23]; "y de hallí [el límit] tire per amunt la costera de la Portadora. Y pugant dita costa amunt, a cosa de 140 passes..."[VBIII, 3]; "A la vora del barranquet del racó de la costera de la foyeta"[VBIII, 37]; "Y més amunt en la costera trobaren una fita vella. Y dalt, en la llometa..."[TM, 43]; "al cap de la costereta posaren una fita"[JA, 79].

Devesa f. 'prat de pastura en què a més d'herba hi ha abundor d'arbres'¹⁶⁷: "seguint lo assagador que dividix la devesa de les Comes"[VBIII, 36].

Empinar-se v. 'pujar a un lloc elevat': "de hallí s'empina per la mà esquerra al tenor de dita fita pugant per amunt"[VBIII, 36].

Encallador m. 'lloc on s'encallen o on hi ha perill d'encallar-s'hi': "trobaren en lo camí un encallador enmig del camí y un gran surco que impedix la via del camí y lo dit dany el causa estar enrunada la séquia que baixa per la mà esquerra"[VBIII, 23].

¹⁶⁴ DEcat: *Clot* és d'ús més universal, en el nostre domini lingüístic que el sinònim *sot* que ha estat sempre localitzat especialment en el NE del Principat i poc ús se n'ha fet en altres dialectes (desconegut almenys com a mot de tal significat, en valencià i català occidental) mentre que *clot* és de pertot, els sentim des de la ribagorçana a Eivissa i dels del Migjorn valencià fins a la plana rossellonesa i a Cardós i Vall Ferrera.

¹⁶⁵ DCVB: "Clot natural obert en la roca dins el qual es posa aigua quan plou o que hi arriba de la mar. Petita extensió de terra bona enmig d'un camp que no ho és tant". DEcat *Cocó* té una gran difusió en la toponímia de la major part del País Valencià, com a topònim propi o com a genèric toponímic, sobretot del nord i del centre sud del País; el mot es retroba a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. En el Principat és un mot del dialecte oriental. (Vegeu *cadolla*).

¹⁶⁶ DEcat: En terres valencianes té el màxim arrelament, per usar-se com a a genèric de comarquetes i per la varietat dels matisos 'vessant de muntanya', 'pujada en un camí' més a la zona de l'Uixó (Llucena, Arcs, Serra d'en Galceran, Vilafranca, Morella).

¹⁶⁷ DCVB: accepció localitzada a Ribes, Empordà i Maestrat.

Entreforc m. 'forçallet'¹⁶⁸: "davall lo entreforch del Riu del Bosch y del riu dels Àlbers" [JHV, 11] [VBII, 27].

Falda f. 'part baixa d'una muntanya o altra elevació de terreny': "les faldes de les roquetes" [JHV, 17]; "la falda de la montaña" [VBIII, 36, 38].

Fosseta f. 'clotada, foia'¹⁶⁹: "Y de allí anaren al sòl de la foyeta de la Fontanella y allí trobaren una fita y contrafita, la fita designa lo camí y la contrafita designa la part de la Fontanella. Y girant lo camí, collet amunt, en cap de un bancal roig, endret de la fosseta de Na Manxa trobaren altra fita vella, y al mig de les dos ne trobaren altra. Y seguint dit camí collet amunt..." [JHV, 10]; "Y més avant a la punta de un bancal, ans de aplegar a la foseta trobaren una fita vella" [JHV, 14]; "eretad de la foseta de Na Mancha" [TM, 26] [extret de l'acte de venda de 1682]; [top. VM, 16]; "puichan de pla, dret a la foseta, a les sen setanta pases feren una creu a cada part en sinc pases de amplària" [JA, 89] [Camí de Santa Bàrbera]; "y passant la foyeta de Na Mancha y antes nomenada de la Fontanella" [VBII, 24]; "en lo terme de dita vila a la foyeta de Na Mancha" [TM, 25].

Frontis m. 'part plana d'una roca': "y en drechura, enmix del bancal a 50 pases de les antecedents, en lo frontis de una roqueta feren una creu" [LM, 7].

Llosa f. 'pedra plana': "feren una creu en una llosa" [MNT, 19, a.1658]; "designa lo mateix antuixà devés lo riu de Monlleó e l'altra designant lo antuixà devés la llosa blanca" [TM, 8]; "en lo endret de unes roquetes, passat lo barranquet, trobaren una fita vella y a la mà dreta passades les lloses n'i trobaren altra" [VBIII, 13]; "haja de fer una grasada competent ab bones lloses" [VBIII, 24]; "y estant en lo dit barranch, passades les lloses y passat lo dit barranch" [VBIII, 39].

Manar v. 'brollar, rajar': "una calçada de argamassa, la que sia menester per a que prenga tota la aygua que mane dita font" [VBII, 3].

Pany m. 'porció plana, llista': "encontraren la creu dóna dita visura en lo pany de les roques que entre de elles y a unes carrasques" [LM, 5].

Pedrisa f. 'pedrera'¹⁷⁰: "un camí d'erbatge lo qual entra per la pedriça davall lo colomer" [GS, 1, a. 1555]; "lo qual entra per daval la pedriça del colomer" [JÇ, 50, a. 1597]; [JHV, 2, a.1615]; "pedrisa d'En Colomer" [JB, 169, a. 1634]; [MNT, 17, a.1658].

Penya f. 'gran massa de pedra en el seu estat natural'.

En castellà, trobem molt repetida la paraula per traduir 'roca': "y de allí adelante, peñas adelante..." [VM, 7].

Puig m. 'collet'¹⁷¹: L'únic exemple com a nom comú és del s. XVI: "camí qui va de Culla a Benaçal e passa per les roquetes del puig abant e hix a la font de la Penella" [GS, 1, a.1555].

Puntal m. 'roca en forma de punta': "e més havant endret del puntal eo de un morral trobaren altra fita vella" [VBII, 17]; "pasada la segon edrera està en la

¹⁶⁸ DEcat: Entreforc. Coromines creu haver-lo sentit en algun punt de les muntanyes del Principat i a València a Sollana 'aiguabarreig de dues sequies' i també com a genèric. També viu a Mallorca. (Vegeu forçallet).

¹⁶⁹ Els exemples que presentem del mot fosseta són els únics registrats als documents i demostren certa confusió amb foyeta en el segle XVIII.

¹⁷⁰ DCVB: l'accepció 'pedrera' és localitzada al Maestrat.

¹⁷¹ DEcat: al País Valencià el mot té poca vitalitat.

roca damunt de una carrasca, en lo puntalet encontraren una creu dóna dita visura" [TM, 6]; [LM, 3].

Rambla f. 'llit fluvial cobert de pedres procedents de les avingudes': "al cab de la riba de la ramblella" [VBIII, 38]; "a la dita rambleta" [VBIII, 32].

Riba f. 'porció de terreny costerut, margenada'¹⁷²: "passat lo barranch en una riba, davall lo camí que va a les viñes endret del corral trobaren fita y contrafita" [VBIII, 31]; "al cantó de una viña, al cab de la riba de la ramblella ha hon fa cab lo forcallet dels barranchs" [VBIII, 38]; "un cantal gros que està damunt la riba del dit tercer bancal herm" [VBIII, 40].

Ribàs m. 'marge, vora de camp que no es cultiva'¹⁷³: "y a part d'amunt no n'i posaren com y hagués ribàs seguint la roqueta parda. Y al cap del ribàs trobaren altra fita junt a una roqueta" [JHV, 6]; "damunt de un ribàs trobaren fita y contrafita" [VBIII, 8]; "a la mà dreta trobaren una solsida en la heretat de la viuda de Agostí Moliner que embarassa lo pas del assagador que passa per lo dit barranch d'En Calbó, y manaren a la dita viuda de Agostí Moliner que, dins quinze dies torne dita solsida y que reitre lo ribàs al tenor de les dos soques de homs que hallí estan" [VBIII, 14]; "una altra fita que y a damunt de un ribàs coscollar" [VBIII, 29]; "trobaren fita y contrafita damunt del ribàs de la rambleta. Y al mateix tenor de la mà dreta, passada la rambleta, dalt, en lo ribàs trobaren una fita vella" [VBIII, 35]; "passat lo primer bancal, en lo ribaset [...] posaren una fita" [TM, 2]; "en lo ribàs, a mà esquerra, en una roqueta y a a en dit ribàs feren una creu" [TM, 42]; "dos creus en treta y sis pases de amplària en lo ribàs de clapises" [JA, 37].

En la visura escrita en castellà trobem: "un pedazo de revazo" [VM, 12].

Roquer m. 'lloc abundant de roques': "tot és tera hermiça y roquer" [JHV, 3, a.1615]; [JB, 170, a.1634].

Saltador m. 'cascada': "que fassa una séquia des de la botera que ix la aygua del dit povet hasta el saltador del barranquet" [VBIII, 23]; "en una roca, al saltador del aygua, a la part solana del dit barranquet feren una creu" [VBIII, 2]; [TM, 15].

Sauló m. 'terra arenosa i lleugerament argilenta'¹⁷⁴: "damunt del dit sauló blanch que està més prop del dit abeurador" [TM, 5].

Saulonar m. 'lloc on abunda el sauló'¹⁷⁵: "a buyt passes de un saulonar ne trobaren altra" [JHV, 14]; "fins lo saulonaret que està damunt dit mas d'En Gradull" [TM, 3]; "anaren al dit saulonaret blanch" [TM, 5].

Saulonenc, enca adj. 'semblant al sauló, de la naturalesa del sauló': "y a la altra part va per la roqueta saulonenca" [JHV, 5]; "trobaren una fita vella raseta de pedra saulonenca" [TM, 23].

Serra f. 'cadena de muntanyes': "puga per la serra de Na Piera" [GS, 3, a.1555].

Solà m. 'terreny de muntanya on toca molt el sol'¹⁷⁶: "anant per lo socosta avant... tirant per amunt... y proseguint avant... en lo solà y passat lo altre

¹⁷² L'accepció actual a Benassal s'ha especialitzat i és recollida en el DCVB amb l'expressió: "una riba de parres en renglera".

¹⁷³ DEcat: usual a la major part del domini, almenys del continental d'un cap a l'altre.

¹⁷⁴ DEcat: *Sauló* és ben viu avui i més o menys popular en tot el domini, no sols en cat. central. Cap al sud a Fredes, Vilafranca, Portell, Traiguera, Catí. El PVocBenas dóna la definició 'terra d'escurar, terra arenosa blanca'.

¹⁷⁵ Topònim de Benassal nom d'un mas *el Saulonar* (PVocBenas.).

¹⁷⁶ DEcat: *Solà*: subst. ha restat vigent per tot el continent, fora del català central: almenys és molt arrelat en el Rosselló, generalment designant un paratge menys extens que una solana (Cerdanya, Alt Cardener. Portell de Morella. Segueix Pirineu enllà fins a la ratlla de l'aragonès).

barranquet, casi en lo endret de la cova Roga..."[VBIII, 5]; "*y de hallí, passada la foyeta llaurada, en lo solanet trobaren fita y contrafita*"[VBIII, 10]; "*a la cayguda de la hombria...y baixant tota hombria avall, pasat lo barranch...y pugant tota costa amunt del solà*"[VBIII, 26]; "*en lo solà de la devallada del barranch de la vila*"[VBIII, 31]

En la visura escrita en castellà trobem: "*encima el solá o cuesta*" [VM, 3].
solà, -na adj. 'on pega el sol'¹⁷⁷; "*e més avant a la part solana, ...*"[JB, 170, a.1634]; "*a la part solana del dit barranquet*"[VBIII, 2].

Solana f. 'solà'¹⁷⁸; "*y allí a hon fa volta en cap de un torcàs trobaren una fita y contrafita, la fita designe lo camí que va a les singles, y la contrafita designe la solana avant envés lo dit abeurador*"[JHV, 6].

Terrer m. 'munt o gruix de terra acumulada': "*y entra per lo cantó dels mallols y lo terror de la rambla*"[GS, 4, 1555].

Tossal m. 'turó': "*tosal del Amill*"[JHV, 19]; [VBII, 10]; "*al cab del tosalet de la riscla de les Ferritgetes posaren una fita roya*"[TM, 8] y "*puchan per la vora de dita tancada encontraren una fita antiga en lo cap del tosalet en un planet, antes de travesar lo canal que va a la roca del Bosquet de N'Abril*"[JA, 63]; "*pasaren lo barranc cap al tosal de Na Molinos*" "*de allí chiren per detrás per la ombria del tosalet de Na Molinos*"[JA, 100]; "*pasan lo barran y puisaren dret a dret al cap del tosalet de Munter*"[JA, 100].

En la visura escrita en castellà trobem: "*peña gorda o tozalico*" [VM, 15].

¹⁷⁷ DEcat: *Solà* adj. ha restat sobretot a fora dels límits del català central (Espanya de Francolí, Eivissa; però avui sembla reduït a l'ús substantivat).

¹⁷⁸ DCVB: "terreny en pendent situat cara a migdia no dona molt el sol" Canigó i "Coster on hi ha marges o parets de través per aturar la terra que no s'esllavisse" (Eivissa). DEcat *Solana* 'vessant solci d'una gran ribera o d'una serra' degué tenir antiga existència en tota la zona interna del Principat. Hi havia pertangut a la llengua tradicional. S'estengué, almenys temps enrere, fins al Gaià i el Ter Mitjà. a l'alt Camp de Tarragona abunda molt poc, però queda algun nom vell. En els Pirineus té vida robusta des de Cerdanya cap a l'oest. En el domini occidental de dalt a baix.

III.3.3.6. Lèxic religiós

Acaptar 'aplegar almoïna': "per 2 cafissos 11 barcelles forment que dit any se acaptà "[JG, 1].

Acapte m. 'acte d'acaptar': "cònter de tod lo que tinch rebut del plat y demés acaptes y demés limosnes del Gloriós Sen Christòfol "[JG, 1]; "per 5 cafissos forment que dit any se féu de acapte "[JG, 1].

Clero m. : "per haver-se emplasat en este dia al síndich del reverent clero de la vila de Villafranca com a dueño de dit mas "[LM, 6].

Iglésia f. : "més donà a este cònter en lo Pati de la Yglésia, dumenge de Passió del any 1732 "[JG, 6] ¹⁷⁹; "administradors de la fàbrica de esta yglécia "[CM, 33, a. 1769].

Llàntia f. 'aparell per a fer llum': "per tres claus per a les llènties "[JG, 13].

Llegat m. 'allò que es llega en testament': "de J. G., per un llegat per a dit sant "[JG, 1].

Majoral m. 'cadascun dels confreres encarregats de l'administració d'una confraria i organitzar la festa': "per lo que fonch tornador lo any 15 lo magoral de dit any "[JG, 1].

Oferta f. 'coses que es presenten i lliuren al sacerdot com a sacrifici o per contribuir a les despeses del culte, la cerimònia d'aquest lliurament es celebra durant la missa': "per dos cabassos de blad de la oferta "[JG, 4].

Peanya f. 'baiard per portar una imatge': "presidia la peanya de Nostra Senyora del Roser a totes i que havia de anar la última en les prosesons generals "[LCR, 10, a. 1630].

Pensió f. 'pagament periòdic fix per serveis prestats': "dit dia a J.M. secrístà de l'any 29, miga pensió "[JG, 5]; "dia 22 de jener de 1730 pagí a V.F. del any 1728 una pensió y manament executori que tot fa 2 lliures 9 sous 10 diners "[JG, 5]; "doní a J.F. per una pensió de Sen Blai 15 sous "[JG, 5].

Presbiteri m. 'pat de l'església de sòl un poc més elevat que la resta del temple on està situat l'altar major': "a J.F. per arrancar un dia lloses y dos dies picar-les per a el presbiteri "[JG, 14r]; "en carrancar lloses per a el presbiteri, picar-les y asentar-les "[JG, 14r].

Rebanc m. 'segon banc o sòcol que es posa sobre el primer': "a A.M. per 1 dia pugar lloses per a la corniseta del rebanch "[JG, 14].

Retaule m. 'obra d'arquitectura combinada amb ecultures i pintures darrera l'altar': "a J.B. per 24 dies en fer banchs, asentar lo retaule y asentar scala y cor "[JG, 18].

Sacristà m. 'el qui té al seu càrrec el govern de la sagristia i l'endrecament de l'església': "dit dia a J.M. secrístà del any 29 miga pensió "[JG, 5r].

Sacristia f. : "el vistuari de la secrístia "[JG, 12r]; "les portes de les sacristies / secrísties "[JG, 12r].

Tribuna f. 'lloc elevat des d'on parlen els oradors': "40 claus de diner per a els banchs y tribunes "[JG, 13].

¹⁷⁹ Encara avui es manté el topònim urbà Pati (de) la Iglésia a Benussal.

Vestuari m. 'lloc destinat a guardar-hi els vestits': "*per dos taulons de setse pams per a el vestuari de la secrisia y huyt polaines per a dit vestuari y balcon*"[JG, 12].

III.3.3.7. Altres mots d'interés lexicogràfic

Aferrar-se v. intr. 'agafar-se fort'¹⁸⁰: "y después de haver presehit poques paraules, se afferrà dit Pere Bertran menor ab lo testimoni, y el llansà en terra al dit Nabàs"[VBI, 3]; "y tenint com tenia lo puñal dit P.B. quant estava afferrat ab dit V.N."[VBI, 19].

Algerra f. 'gerra'¹⁸¹: "pagí per dos algerres "[JG, 14r]; "tres aixetes per a les algerres y font"[JG, 13]

Altri/altre

de altre: "o en qualquier heretat de altre "[EstT, 21]; "heretats y sitis de altre "[EstT, 21r];

de altri: ¹⁸² "pasar per terres de altri "[EstT, 21v]; "en heretat de altri ha de ser obtenin llicència"[EstT, 32]; "el que els comprarà ab diner de altri "[EstT, 33]; "qui cremarà gavells de altri o llena en lo Comú"[EstT, 35]; "qualsevol persona que maltratarà animas de altri cometa de pena..."[EstT, 37]; "escrit de mà de altri "[LCR, a.1633]

Amprar v. tr. 'emprar, manllevar', 'demanar prestat': "pagí per 2 cafissos de algebs que aviem anprat a J.B., port i compra"[JG, 17].

Anar 'marxar'¹⁸³: "partiren de la present vila y anaren a la dita masada"[VBIII, 8]; "Y deixaren la dita fitada per ser hora de dinar y anaren a la masada de Lloys Monterde"[VBIII, 18]; "Y prenent la via devés ha hon mira la dita fita anaren per amunt tot socosta"[VBIII, 40]; "Y per ser tart se n'anaren a la vila"[TM, 45]; "se n'anaren a fer nit al mas d'En Badenes de Dalt"[LM, 8].

Anou f. 'nou'¹⁸⁴: "per 7 cantes de vi y l barcella anous doní..."[JG, 11].

Amostrar v. tr. 'fer veure': "los Vidals amostraren un acte rebut en lo any 1541 ab lo qual se mostrava com afrontava la heretat de aquells ab lo concellat"[JHV, 3, a.1615].

Arracó m. 'racó'¹⁸⁵: "baisan al racó de la Fontanella...al entrar al arraconet posaren una parella de fites"[JA, 65]

Arrimar 'acostar': "en la heretat dels mateixos hereus, arrimada a la paret, altra"[MNT, 18, a.1658].

En la visura escrita en castellà trobem: "arrimada a la paret" [VM, 4]; "arrimado a los expresados vestigios de paret" [VM, 6].

¹⁸⁰ DCVB: 'Agafar-se algunes persones o animals per barallar-se. Barallar-se a cops' (Mallorca). DEcat: Al P. Val. Illes i della Albufera és d'ús tant o més vivaç que en el Principat; la varietat d'accepcions s'accentua encara en comarques extremes com el Pallars i el Priorat.

¹⁸¹ DEcat: J. Coromines diu que resta record de l'antic *algerra* en la variant *angerra* que té anotada a Tor, Esterri de Cardós (de l'oli) i en el Nord Valencià: Bel, la Jana, Alcalà de Xivert i Guissona. A Benassal, actualment, és viu *engerra* (de l'oli).

¹⁸² Als EstT trobem nou ocurrences de *de altri* i només dos casos de *de altre*. DEcat: Avui *altri* ha reculat molt en l'ús viu, fora de les Illes; a Barcelona i fins en moltes parts del Principat (encara més en valencià). *Altri* és en efecte un mot desusat, però basant-se en l'ús antic i dialectal, i en alguna excepció fraseològica, continua amb alguna vigència literària, i més en algunes comarques, però més que de supervivència geogràfica es tracta de la fraseològica.

¹⁸³ DEcat: Avui l'accepció 'manllevar' té una àrea popular vasta que abraça sencers els dominis occidental i valencià i fins desborda un poc cap al SO del cat or. i l'illa d'Eivissa. J. Coromines apunta "si no m'enganyo *amprar* és l'única pronúncia popular en valencià.

¹⁸⁴ DEcat: En moltes parts existeix la variant *anou* especialment comuna al País Valencià i en català central, resultat d'una falsa divisió en les construccions com *la nou una nou*. En la parla xurra de Lluçenç trobem *anuez* (Alba Besalduch, 1986).

¹⁸⁵ DEcat: A les valls arcaïques de l'Alt Aragó, han mantingut la *a* inicial amb article aràbic aglutinat (Ordessa, Vall de Guistau)

Arremetre 'envestir, dirigir-se amb força cap algú per combatre'l': "aplegà B.B....el qual vent que dit P.B. menor se arremetie contra de ell, testimoni, ab lo puñyal dos altres vegades, se posà de per mig y el detingué"[VBI, 4]; "hu dels que estaven allí feia escomeses de arremetre's devés del altre"[VBI, 8].

Arrova, rova f. 'mesura de pes equivalent a 36 lliures' Vid. arroba d'oli¹⁸⁶: "per 1 arrova, 18 lliures, llana se acaptà lo any 1724, a 2 lliures la arrova: 3 lliures"[JG, 1].

Atrobar v, intr. 'reunir': "com fossen atrobats en lo terme de la vila de Benaçal en la font de Na Seguda"[JÇ, 50, a.1597]; "Los quals com fossen presents i atrobats tots junts en la vila de Benaçal"[JHV, 2]; "los quals com fossen attrobats tots junts en la vila de Benaçal"[JB, 169, a.1634]; "com fossen presents y atrobats"[JHV, 1, a.1615];[MNT, 17, a.1658]; "atrobats que foren en dita llometa"[TM, 31]; "fonch atrobat per C.F., lloctinent de justícia de la present vila de Benasal en la masada de J.N., major de dies a Jaume Nabàs"[VBI, 1]; "y havent buscat en dita masada y fet lo degut escorcoll per a capturar-los no foren atrobats "[VBI, 3].

Bagatge 'càrrega': "V. y J.S. fassen en dit parage y solside paret competent per a que puguen passar en tota comoditat los bagages. "[TM, 40]; "a T.G. y G.P. per pugar pedra y lloses en un vagage cada un, onse dies y mig a 6 sous, 6 dinés per cada u, cada dia"[JG, 14]

Bastant adj. 'suficient': "per a imposar estes y les demás retroscrites penes als malfactors dits, serà bastan que el dueno o qualquier persona de excusa fasa relació..."[EstT, 21r]; "serà bastant que el dit alcalde o regidor haja anat tres vegades a casa el peyter"[EstT, 27].

Bastó m. tros de llenya llarg manejable': "ab un bastó en la mà se encaminà..."[VBI, 16]

Biscaí 'nadiu o propi de Biscaia': "pagí a un biscaí per 4 mil y sent atoves a 10 lliures lo miller"[JG, 16].

Bo adj. *quedar bo* 'quedar net': "pagats gastos quedà bo: 21 lliures, 2 sous, 3 diners"[JG, 1r]

fer bo 'reparar': "si per sa culpa rebera dañy lo cup, moles o séquia o aga de fer bo a ses costes."[CM, 31r].

Boca del cor 'part central de l'epigastri': "y havent passat dita puñyalada al cos, quedà ferit en la boca del ventrell eo del cor "[VBI, 4]; "y fou nafrat de tres nafres, les dos en lo estómag, en la boca del ventrell, endret de la boca del cor, a la part esquerre"[VBI, 1, 6].

Calaix: "5 dies en los calixos "(gastos de fusters)[JG, 18].

Cànter m. 'càntir'¹⁸⁷: "per 7 cantes vi y 1 bercella anous doní..."[JG, 11].

Cansalada f. 'part grassa del porc situada entre la pell i la carn': "al teuler de Culla donà T.M. dos lliures cansalada, a 5 sous 6 dinés val"[JG, 16].

Cordellat m. 'drap de llana filada a casa que formava uns regruixos a manera de cordons i servia per fer peces de vestit de tota mena': "més li ai de pendre en cónter lo teixir de dos cordellats fiu dit any 32"[JG, 6r]; "més me donà un cordellat en 7 lliures, 14 sous el qual tingé una vara de llargages"[JG, 6r].

¹⁸⁶ DCVB: Maestrat i Morella.

¹⁸⁷ DCVB: "mesura de líquids que conté poc més d'onze litres i serveix per a mesurar principalment oli i vi"(occ, val).

Cuidar 1. 'Prestar atenció' 2. 'tenir esment, cura': "Fas-ne esta memòria en lo present llibre per a que en les demás necesitats cuiden d'este sant milacre"[LCR, 127v, a.1646]; "el regidor menor servisca y tinga el empleo de majordom, cuydant en tota rectitud de totes coses tocans a pesos, mesures y vares. Que tinga també obligació de cuydar de aygües, netedad dels carrés"[EstT, 23].

Curar 'preocupar-se': "que fos, vingués y comparegués perçonalment...lo que no ha curat fer"[VBI, 25].

Darrer, -a adj. 'últim': "ne trobaren altres tres velles e la darera trobaren en cap de un bancalet"[GS, 2, a.1555].

Decantar 'inclinat cap a un costat': "trobaren altra fita gran decantada "[VBIII, 10]

Desembainar 'traure de la baina': "J.B., menor, fill de P. B., major, vent que ell, testimoni, estava en tera y portava punyal, tractà de desembainar-lo-y y llansar-lo"[VBI, 4]; "dit Pere tenia un puñyal desembainat "[VBI, 10].

Desganat, ada adj. 'indispost, escàs de salut': "J.G....per trobar-se impedit per estar desganat "[VBIII, 15]; "J.G., lloctinent del Senyor Comanador de la vila de Benasal per trobar-se impedit per estar desganat ..."[VBIII, 21].

Despartir 'separar persones que estan fortament agafats i fan esforços per estar-hi per barallar-se': "digué. "que estau locos!"[...despartir "[VBI, 2]; "estant reñyint V.N., son jermà ab P.B. y J.B. fills de Pere, ell havie anat a despartir -los"[VBI, 6]; "y volent-los despartir, lo dit P.B. tirà una puñalada al dit J.N."[VBI, 19]; "pues anant a despartir, deixà dit P.B. d'en Pere a dit V.N. y tenint com tenia lo puñal dit P.B. d'en Pere..."

Dona f./muller f.'esposa': "doní al teuler...dia 22 de noembre li doní a la dona " "dia 10 de febrer 1730 li doní a la dona "[JG, 16]; "dia 1 de deembre doní a la muller "[JG, 16]; "dia 8 de juliol doní a sa muller en sen Christòfol"[JG, 4]; "presentà un acte de venda rebuda per Miquel Nicolau Tena, notari en 28 de setembre 1682 otorgada per P.P.F. y a A.P. cònjuges a favor de L.M., major y muller "[TM, 26].

Donar/dar: "sempre que donarà prova per testimonis o actes conclouent per ha hon antigment anava lo dit assagador, que entonces se haja de llevar lo dit assagador"[VBIII, 33]; "allí donaren lo frau per laurar en la terra de herbatge a Miquel Nabàs conforme capítols"[JHV, 18]; "trobaren que havien tallat nou arbres de carrasca a mal vell donaren de esmena xxx sous y li acusaren la pena de les carrasques conforme capítols"[JHV, 18]; E tot lo antuxà devés Benaçal donaren antuxà d'erbatge"[GS, 2r]; Eixint de la dita cova donaren per pugador a dalt al pla, per lo primer barranquet que es trova de la dita cova"[VBII, 21]; "y el trobaren en quatre pases de amplària y el donaren per bo"[JA, 70]; "que justifique el dueño dita heretadasa ser del mas, alias no se li darà guardada"[TM, 44]; "tenen obligació de dar camí competén"[JA, 90]; "tingue obligació de dar pas competén"[JA, 94]; "tinguen obligació tots los heretés de dar pas"[JA, 100]

Efusió f. 'acte d'escampar o escampar-se un líquid': "de les quals <nafres> finch vista eixir efusió de sanch"[VBI, 1].

Encontrar 'trobar'¹⁸⁸: "hasta encontrar la roca de la mà esquerra"[VBIII, 3]; "ha hon se encontra lo camí de herbatge"[VBIII, 3]; per encontrar-se allí los

¹⁸⁸ El verb *encontrar* no es registra en les visures anteriors a 1723. D'aleshores ençà, observem com els escriptors l'usen més i més. TM (1740-1755) l'empra transitivament en contextos semblants de manera concurrent amb *trobar*; LM, 1763 n'augmenta l'ús

assagadors"[VBIII, 35]; "encontraren una fita roja molt antiga"[TM, 10]; "encontraren la fita que done la referida visura"[LM, 1]; "no encontraren la fita y la posaren"[JA, 28].

Engastar v. tr. 'encastar': "una sarta d'olor engastada en or"[LCR, a. 1683].

Escomesa f. 'envestida, atac': "feia escomeses de arremetre's"[VBI, 8].

Esgarrany m. 'ferida superficial produïda a la pell per un objecte punxagut': "li féu un esgarrany en lo dit del mig de la esquerra"[VBI, 2].

Estam 'fil de llana pentinada, la tela que se'n fa': "per dos cabasos de blad de la oferta, un stam y 12 sous de la seda de Juan Aragon"[JG, 4r].

Estrényer v. 'fer estret': "y més avall a on se torne a estrényer lo camí"[JÇ, 52, a.1597].

Estret m. 'part estreta': "posaren una fita nova al estret del camí"[JÇ, 52, a.1597].

Exercir: "per a exercir dites coses"[JB, 169, a.1634].

Falta f. 'defecte o privació': "per estar mal conreada y per falta de aquella"[MNT, 17, a.1658].

Fer nit 'passar la nit': "partiren a fer nit a la vila d Benasal"[VBII, 10]; "Y per ser tart se n'anaren a dit molí de Jaume Edo a fer nit per a ester més pròxims a comensar la visura en lo dia següent"[LM, 3].

Fosso: "per haver cavat fen foso y emportad terra del prat"[BM, 3r].

Fresca f. 'temperatura fresca': "Y feren allí la mallada per instància dels ganaders per a que el ganado de estiu sense tocà-lo sempre fa cap allí a la fresca. "[JA, 68].

Llargatges 'llargària': "un cordellad...el qual tingé una vara de llargages "[JG, 6r].

Llevar v. tr. 'traure'¹⁸⁹: "provehiren sia manat al dit Vilalta que lleve una paret que té feta en lo camí"[MNT, 19, a. 1658]; "quan la Villa haja de menester per a abeuradors o per a camins y carreres y pasos...que en tal cas tinga acció de llevar als hereters del contorn lo que haurà de menester"[EstT, 28]; "sempre que donarà prova per testimonis...que entones se haja de llevar lo dit assagador que ara es señalarà y entones se haja de tornar a señalar"[VBIII, 33]; "que buscàs papers y notíciesdels llímits del dit assagador per si se li havie llevat ""de cert se llevà antigament, pués no es troba ningun indici de que en dit puesto enjamay hi haja agut bassi ni abeurador"[VBIII, 39]; "un assagador que antigament y avie...que llevaren quant acurtaren lo bovalar del Carniser y ara és terra de dit bovalar."[TM, 11]; "per preu de 7 cafissos 8 barcelles dels quals se'n llevaren 8 barcelles per lo frau"[CM, 31]; "encontraren un trosset de terra en fites que en lo llibre patró no se encontre que tingue amo y encara que se encontrare la agueren llevada com la llevaren los proms"[JA, 44].

Llogar v. tr. 'prendre a lloguer': "per huit hòmens llogí 6 dies a fer la olla a 4 sous, 6 dinés"[JG, 11].

respecte de *trobar*, i l'escrivà de Tirig a principi del S. XIX alterna amb el mateix sentit *trobar*, *encontrar* i *topar* amb predomini del primer encara que no molt allunyat dels altres dos. *DEcat* *Encontrar*: En terra valenciana on el mot ha conservat vigor molt més ample que en barceloní (que en els últims segles el considerava antiquat) (i no pas només recolzant en el castellà) sovint ha perdut ja el matís de 'topar-se amb algú inesperadament o casualment' i fins ha assumit el de 'trobar amb recerca' (Vegeu *topar* i *trobar*).

¹⁸⁹ *DEcat*: *llevar* 'prendre, treure endur-se algú' ús que sense desaparèixer, s'ha debilitat bastant en el Principat, amb tendència a confondre en un mateix ús *llevar* i *treure*. Segueix molt més viu, però i vigorós en tot el País Valencià i en prou comarques de la resta del domini.

Medi 'mija'¹⁹⁰: "ningun medi podien elegir més asertat que era acudir a la Verge Santíssima" [LCR, 126].

Menut, -da adj. 'petit': "per un foradet que tenie, li essie una coscollina menudeta" [JA, 69].

Mitjà, -ana adj. 'ni gran ni menut': "feren una creu en un cantal migà, designant y partint les terres de la masada en lo antuixà" [TM, 6]; "entre unes carrasques, al cals de un cantal mijà" [TM, 19].

Muntar 'pujar': "la fita designa lo assagador que munta a la cova" [VBII, 20].

Netejar 'tallar o arrancar herbes o mates': "provehiren que el dit P.M. netege dit assagador que per estar en el molta malea..." [TM, 29].

Ops per a ops 'per a ús o benefici'¹⁹¹: "lo comprà a Pere Forés per a ops de camí de herbatge" [JHV, 13].

Pena f. 'esforç que dóna molèstia': "per quant lo assagador de la rambleta de Foyes és estret que les reberes com vagen cavalleries, per dit assagador no pugen haver pena" [VBIII, 34].

Plana f. 'cadascuna de les dues cares d'un full de paper': "plana de atrás:..." [JG, 1, 1r, 4r, 5r, 12r].

Port m. 'allò que es cobra per la feina de portar o tragar': "conpra y ports" [JG, 17]; "pagí a l.M. per lo port de 20 cafissos 6 barcelles de algebs a 2 sous lo cafís" [JG, 17].

Prendre v. 'agafar una direcció': "y a cosa de 60 passes prenent devés lo camí de Ares" [VBIII, 5]; "prenent lo camí que va de les Calsades més Altres a la vila de Benasal, prengueren a visurar lo assagador" [VBIII, 10].

Produït m. 'producte': "per lo produït de la neu lo any 1728, pagats gastos quedà bo..." [JG, 1r].

Propi m. 'persona enviada expressament per a una comanda': "pagí per un cafís de alabasre dia 2 de agost y un propi que se envià de morella a fer-lo fer" [JG, 17].

Ras, -a, de superfície plana, llisa, sense eminències notables': "y a la mà dreta, a la vora de la paret, fent girada dita paret, trobaren una fita vella raseta, de pedra saulonenca" [TM, 23].

Rebre: rebre [VBIII, 16, 24, 25, 29]; rebien [VBIII, 15, 30].

Replicar 'contestar el que ha estat contestat, impugnant-ho, contestar allò que sembla no admetre contestació': "quant ell, testimoni, replicava ab dit Bertran major sobre si havie de passar dit ganado per la vora de la masada de auell, dit B. major digué a ell..." [VBI, 7]; "escomensà a dir-li com tenia allí son ganado. Yestant replicant los dos aplegà allí B.B." [VBI, 3].

Restar/faltar 'quedar, romandre': "y a la altra part resta antigor de paret" [GS, 2r, a.1555]; [JHV, 3, a.1615]; [JB, 169, a.1634]; "de ha hon restà fitat fins dita font, restant de dites fites amunt, hasta el terme de Vilafranca tot antuixà de Consell" [TM, 8]; "asta dit dia li restí a deure..." [JG, 16]; "restà per antuixà de Consell" [VBIII, 38]; "falta a donar" [CM, 31].

¹⁹⁰ *DEcat* La forma sàvia *medi* es va usar en català amb significats cultes, com a terme lògic per a expressar allò que serveix per a un fi, tal com en cast. i en it. Doc 1597, 1603. Des de *Fabra medi* es reservà per a 'substància o element que envolta una cosa, societat en què vivim'.

¹⁹¹ *DEcat* mot molt comú durant tota l'edat mitjana i no del tot antiquat fins a la primera meitat del S. XVII usat en construccions per op. 'per a ús o benefici'.

Roig 'vermell': "terror roig" [JHV, 15]; "cantal roig" [JHV, 17]; "coscoll roig" [JHV, 27]; Com a topònim: "racons d'En Roig y ara de Molés" [TM, 11]; "mas Roig" [JA, 50]; "Coves d'en Roig" [JA, 92]; "serra del Vermell" [JHV, 12, 14].

Rompre/trencar: "per estar rompudes dites grasades se ha ocasionat tota la ruyna del dit assagador" [VBIII, 29]; "una ayguera que no pren la aygua del camí, que està rompuda" [VBIII, 30]; "trobaren una fita trencada" [JA, 51]; "pugant per amunt trencant lo camí" [VBIII, 40]; "seguint dit camí per avall envés la Trencada" [JHV, 21].

Rondar "qualsevol fadrí que rondarà de nit tocadés les deu hores, cometa de pena 5 sous per cada vegada" [EstT, 39].

Salvar 'vèncer': "passant per amunt, havent salvat lo camí de les Calsades..." [VBIII, 10].

Seguida f. fig. 'tendència': "se engrava dit camí ab la seguida que porta fins que entra en lo pla de Vilar de Canes" [JB, 170, a. 1634].

Tirar 'agafar una direcció determinada': "Y anant per lo socosta avant, a 90 passes tirant per amunt trobaren una fita vella" [VBIII, 5]; "y tirant devés la foya del Bal-le" [VBIII, 11]; "Y de esa fita tira a dret fil a la primera fita" [VBIII, 34]; "tirant la via del ullalet" [TM, 11]. En la visura en castellà trobem: "tirando arriba..." [VM, 15]. Amb el sentit 'tenir d'extensió': "lo dit assagador que a la entrada de ell tira 60 passes" [TM, 22]; "el carreró del pou de la Cadena tire sen pases de llargària asta'l pou" [JA, 28].

Topar v. tr. 1. 'trobar'¹⁹²: "toparen una creu" [JA, 30]; "no toparen les creus y en feren una" [JA, 39]; "trobaren al cantó una crus" [JA, 26]. Cal remarcar que *topar* amb aquesta accepció no es troba en cap més document.

2. 'Trobar pel camí algú o alguna cosa que ve en direcció contrària o s'interposa': "y ab assistència de altres persones se encontraren a la masada de J.N. major, y aplegant a ella toparen allí a J.N., menor, ferit de una puñyalada en tres puestos" [VBI, 12].

Volta f. 'vegada'¹⁹³: "protestà una, dos y tres voltes lo dit síndich" [TM, 28].

Xic,-a adj. 'petit': "declararen que el stablimén sobredit de la hera se ha de entendre y compendre també, en la mateixa forma y circumstàncies en la hera Chiqueta; inovant solament que en la hera Chiqueta haurà de batre el que no tindrà més herada que sinch cavallons" [EstT, 24r]; "tornan de pla cap al barranquet de la Basola feren una creu en una roqueta chiqueta." [JA, 31].

¹⁹² DEcat: Lacav. dona usos de *topar* en què concorre amb *encontrar*. Lamarca tradueix *topar* pel castellà *topetar* 'trobar-se, encontrar-se amb alguna cosa'. Tal com indica J. Corominas *topetar* s'usa al Maestrat amb aqueix sentit i dona exemples de Vistabella i de l'aragonès de Vilafermosa i assenyala el regust acastellanat de la paraula i fins i tot es pregunta si podria ser mossarabisme. (Vegeu *trobar* i *encontrar*)

¹⁹³ DEcat: Avui en català l'únic mot vàlid pertot i en tots els tons és *vegada*, i fins en les zones on el concurrent *volta* té més curs, també allà *vegada* (bal., val) és el més arrelat. De l'Ebre cap al Nord, no sols aquest, sinó que *cop*, tant o més usual que *vegada* ho és incomparablement més que *volta*, en tots els tons de la llengua.

III.3.4. Conclusions sobre el lèxic

La interferència lèxica del castellà

En el capítol dedicat al lèxic hem pogut comprovar la riquesa i variació que presenta el nostre corpus. En el lèxic dels documents es barregen dos components, l'arcaic i el popular viu a l'època. Pel que fa als arcaismes, podem destriar entre els transmesos a través de la tradició escrita administrativa pels notaris que consultaven i copiaven els escrits dels seus predecessors, i els mots d'ús comú mantinguts per l'aïllament geogràfic i les especials condicions socials (organització autònoma del Maestrat de Montesa).

Quant al vocabulari viu a l'època també podem fer una distinció. Els documents reproduïxen part del lèxic familiar viu a la zona i incorporen les innovacions observades en documents prestigiosos coetanis del centre del País. En aquest darrer grup s'han d'incloure alguns castellanismes i part de la terminologia específica del registre.

En el primer apartat hem detectat un estat de castellanització del vocabulari semblant als documents d'altres indrets valencians. Com apuntàvem, una part dels mots d'origen castellà registrats, ha d'explicar-se en la voluntat estilística dels escriptors d'emular els escrits oficials (*hacia, aserca de, a contento de, des de luego, semejant, ambes, entrambes, en drechura*). Tan sols els "il·lustrats" de les nostres viles, podien en tot cas -i amb afany de distinció- fer-ne algun ús.

Altres castellanismes demostren certa especialització semàntica en el mot genuí amb el qual conviuen (*recibol/albarà, limosna/almoïna, lloc/puesto/endret, amol/duenyol/hereter*), altres, devien ser usats col·loquialment (*centeno, matxo, argolla, barato, bòveda, gasto, burro, burra, buscar, companyero, quarto, remendo, rinya, tabaco, tio*).

Quant a la cronologia de la introducció dels castellanismes en els textos destaca, finalment, la simultaneïtat observada en la comparació amb altres escrits de l'època.

Caràcter dialectal del lèxic

Des del punt de vista dialectal, els documents reflecteixen l'especificitat lèxica de la zona. Hem trobat un bon nombre de paraules i accepcions no registrades en el DCVB ni el DECat. El lèxic més característic dels documents presenta nombrosos afinitats amb el tortosí de la zona de l'Ebre i amb el valencià de la Plana, amb els quals formaria unitat dialectal.

Hom pot observar també certa relació amb els parlars occidentals més septentrionals i amb els del límit entre Catalunya i Aragó. No manquen, però, el que havien de ser els dialectalismes valencians actuals. Els documents mostren preferències lèxiques, variants formals, accepcions que han perdurat fins avui de manera coincident a la resta del valencià. En gran part d'aquests mots avança la data documental del DCVB i DECat.

III.3.5. Índex de paraules

—A—

A dret fil, 495
A lo menos, 464
a salvo, 525
 Abarrancar, 538
 Abellar, 532
 Abeurador, 532
 Abonar, 511
 Acaptar, 543
 Acapte, 543
 Acta, 511
 Acte, 511
 Acurtar, 507
 Acusació, 511
 Acusador, 511
 Acusar, 511
 Ademés, 464
 Administrador, 511
 Administrar, 511
 Adobar, 536
 Aferrar-se, 545
 Afrontacions, 527
 Agranar, 505
 Aguardar, 505
 Aguiló, 478
 Aiguavessant, 538
 Aiguera, 538
 Aixeta, 536
 Ajuntament, 511
 Ajuramentar, 511
 Alabastre, 536
 Alages, 464
 Albarà, 512
 Alçada, 527
 Alcalde, 512
 Alcançar, 464
 Alcejar, 478
 Aldea, 478
 Alera, 478
 Algeps, 502
 Algerra, 545
 Aljub, 532
 Almoina, 468
 Alteró, 499
 Altri/altre, 545
 Amalladar, 478
 Ambes, 464
 Àmbit, 527
 Amo, 464
 Amollonar, 502
 Amostrat, 545
 Amplària/ample, 527
 Amprar, 545
 Anar, 545
 Anou, 545
 Antes (de), 464
 Antigor, 492
 Antigorat, 478
 Antuixa, 479
 Apanyar, 464
 Apellar, 512
 Apellar, 512
 Apercebir, 512
 Aperebiment, 512
 Aplega, 502
 Aprehensió, 512
 Arbitral, 512
 Arbitri, 512
 Arena, 536
 Argamassa, 536
 Argolla, 464
 Arracó, 545
 Arrapar-se, 493; 507
 Arremetre, 546
 Arrendador, 512
 Arrendar, 512
 Arriat, 493
 Arrimar, 545
 Arroïnar, 536
 Arrova, 546
 Assagador, 506
 Assentar, 512; 536
 Assertivament, 512
 Assessor, 512
 Assocar, 493

Assut, 502
 Atoba, 502
 Atorgar, 513
 Atrobar, 546
 Atrossar, 479
 Audiència, 513
 Ausència, 464
 Avena, 502
 Avenç, 538
 Averiguar, 464
 Averios, 464

—B—

Bagatge, 546
 Baix (de), 465
 Balustre, 536
 Barato, 465
 Barranc, 538
 Bassi, 493
 Bàssia, 479
 Bastant, 546
 Bastó, 546
 Batà, 494
 Bellota, 506
 Bestiar, 467
 Biga, 536
 Biscat, 546
 Bo, 546
 Boca del cor, 546
 Bolleta, 513
 Borrar, 465
 Botera, 494
 Bovalar, 479
 Bòveda, 465
 Burra, 465
 Burro, 465
 Buscar, 465

—C—

Cabriu, 479
 Cadolla, 538
 Caiguda, 538

Calaix, 546
 Calç, 479
 Calçada, 502
 Calendari, 513
 Campa, 532
 Canal, 480
 Canals, 506
 Cansalada, 546
 Cantal, 538
 Cantell, 538
 Cànter, 546
 Canyo, 506
 Capítol, 513
 Caplleuta, 513
 Cappatró, 513
 Capturar, 513
 Carrasca, 499
 Carrascal, 499
 Carrera, 527
 Carreró, 527
 Carròs, 480
 Caulall, 480
 Causa, 513
 Cavalcadura, 532
 Cavalleria, 532
 Cavar, 532
 Ceda, 506
 Ceder, 481
 Centeno, 465
 Cerca, 465
 Cingla, 503
 Cingle, 507
 Citar a ratlles, 514
 Civil, 514
 Clamar, 514
 Claper, 494
 Claperal, 481
 Clapissa, 499
 Clapissós, 481
 Clau dinal, 536
 Clavari, 514
 Clero, 543
 Clot, 539
 Clotal, 539
 Coberta, 494
 Coll, 539
 Collut, uda, 481

Collivar, 532
 Colze, 527
 Comanador, 514
 Comissari, 514
 Comissió, 514
 Companyero, 465
 Compel·lir, 514
 Comptants, 514
 Compte, 514
 Comú, 532
 Comuna, 532
 Concanvi, 514
 Condemnació, 514
 Condemnar, 514
 Confessar, 514
 Confrontar, 527
 Conrear, 533
 Consecutiu, -va, 527
 Consell, 514
 Consellat, 481
 Contento, 465
 Contorn, 466
 Contrafer, 515
 Contravenir, 515
 Contumàcia, 515
 Còpia, 515
 Cordellat, 546
 Corona, 494
 Cort, 515
 Coscollar, 505
 Coscollina, 503
 Costera, 539
 Costes, 465
 Crida, 515
 Crim, 515
 Crimina, 515
 Crusar, 466
 Crusero, 466
 Cuidado, 466
 Cuidar, 547
 Curador, 515
 Curar, 547

—D—

Dany, 515
 dar, 547

Dar menobra, 536
 Darrer, -a, 547
 Decantar, 547
 Declaració, 516
 Declarar, 516
 Decret, 516
 Defraudar, 516
 Delat, 516
 Deliberació, 516
 Deliberar, 516
 Delicte, 516
 Delineació, 528
 Delinqüent, 516
 Demanar, 516
 Demés, 466
 Denotar, 528
 Denunciació, 516
 Departir, 528
 Deposició, 516
 Derredor, 466
 Derrocar, 536
 Derruir, 537
 Desembainar, 547
 Desenrunar, 533
 Desganat, ada, 547
 Deslindar, 466
 Despartir, 547
 Después, 466
 Dessusdit, -a, 516
 Devesa, 539
 Districte, 528
 Dona, 547
 Donar, 547
 Drecera, 528
 Dret, 516
 Dretxura, 466
 Duenyo, 466

—E—

Edrera, 501
 Efusió, 547
 Eixir, 500
 Eixorejar, 481
 Elegir, 517
 Embarassar, 528
 Embocar, 528

Empar (a l'emparr de),
507

Empendre/prendre, 494
Empinar-se, 539
Emplaçar, 517
Empleo, 467
Empriu/ampriu, 494
Encallador, 539
Encant, 517
Encomanda, 517
Encontrar, 547
Encórrer, 517
Endret, 528
Enfront, 528
Engastar, 548
Enrunar, 533
Entonces, 467
Entrador, 503
Entrambes, 467
Entreforc, 540
Entregar, 517
Ermalissa, 482
Ermis, -sa, 481
Escombrar, 505
Escomençar, 501
Escomesa, 548
Escorcoll, 517
Escriptura, 517
Escrivà, 517
Esgarrany, 548
Esmena, 517
Esmotxar, 533
Espai, 528
Estam, 548
Estatuir, 517
Estatut, 517
Estómag, 467
Estranger, 518
Estrényer, 548
Estret, 548
Executar, 518
Executiu, 518
Executori, 518
Exercir, 548

—F—

Fadrí, 505
Faena, 507
Falda, 540
Fals, 518
Falta, 548
faltar, 549
Farineria, 533
Fefaent, 518
Fenir, 528
fer bo, 546
Fer nit, 548
Fer via, 530
Ferià, 518
Fermar, 518
Fer-se el gasto, 468
Festiu, 518
Fiel de fechos, 467
Fil, 495
Fila, 495
Fillola, 528
Fita, 528
Fitada, 482
Fitar, 529
Floró, 537
Foç, 507
Focino, 483
Fogueral, 482
Foia, 507
Fondet, 482
Fondo, 467; 503
For, 518
Foraster, 518
Forcallat, 483
Forcallet, 507
Forment, 534
Forroll / ferroll, 482
Foscar, 483
Fosseta, 540
Fosso, 548
Franc, 518
Fresca, 548
Frontis, 540
Frontissa, 537
Frontó, 505
Furtar, 508

—G—

Ganadero, 467
Ganado, 467
Garbera, 534
Garriga, 495
Gasto, 467
Gasto de boca, 468
Gavell, 495
Gènere, 468
Gent del rei, 518
Gessobossar, 483
Golfos, 536
Granses, 508
Grasa / grada, 483
Grasada, 483
Guardar, 534
Guarnir, 537
Guia, 529

—H—

Habitador, 519
Habitar, 519
Hàcia, 468
Hasta, 468
Herbatge, 534
Heretat, 519
Hereter, 519
Hereu, 519

—I—

Iglésia, 543
Impercurable, 484
Improcurable, 484
Inclusive, 519
Incult, -a, 534
Individuo, 468
Inferir, 519
Informació, 519
Infrasegüent, 519
Instar, 519
Interim, 519
Interrogar, 519
Intimar, 519

—J—

Judicar, 519
Junta, 519
Jurament, 519
Jurar, 520
Jurat, 520
Jurisdicció, 520
Justícia, 520
Jutge, 520

—L—

Legítim, 520
Limosna, 468
Línea, 529
Linear, 529
Llàntia, 543
Llargària/llarg, 529
Llargatges, 548
Llastra, 508
Llaurador, 534
Llaurat, 534
Llavador, 503
Llavar, 501
Llegat, 543
Lletra, 520
Llevar, 520; 548
Llibertat, 520
Llibre, 520
Llicència, 520
Lloctinent, 520
Llogar, 520; 548
Lloma, 508
Llosa, 540
Llosar, 496
Lluïssa, 484
Lluissar, 484
Llum, 529
Loco,-a, 468

—M—

Major de dies, 520
Majoral, 543
Majordom, 520
Malea, 503
Mallada, 503

Malladar, 503
Mallol, 534
Mamperlà, 500
Manament, 521
Manar, 540
Manifestar, 521
Manobrer, 484
Masada, 534
Medi, 549
Medir, 468
Mencionar, 521
Menor de dies, 521
Menos, 468
Mensatger, 469
Menut, -da, 549
Mesura, 468
Miller, 505
Ministre, 521
Missatger, 469
Mitant, 503
Mitger,-era, 529
Mitjà, 500
Mitjà, -ana, 549
Molló, 529
Moquello, 469
Morrall, 496
Mortor, 537
Mostassaf, 521
Mula, 534
muller, 547
Muntar, 549

—N—

Netejar, 549
Nodrint, 534
Nomenament, 521
Nomenar, 521
Notari, 521
Núncio, 469

—O—

Obaga, 496
Obligació, 521
Obrer, 504
Obtemperar, 521
Obtenir, 464

Oferta, 543
Oficial, 521
Oir, 522
Ojo, 469
Olla, 505
Ombria, 504
Ops. per a ops, 549
Orde, 522
Ordenar, 522
Ordi, 534

—P—

Pa de les ànimes, 508
Pago, 469
Paimentar, 537
Paixer, 534
Pallissa, 534
Palmera, 505
Pam, 530
Pany, 540
Paratge, 530
Pardo, -a, 469
Paréixer, 505
Parell, 534
Parral, 534
Partició, 530
Pas, 497
Passar comptes, 514
Passar veus, 526
Pasturar, 535
Pati, 484
Patrimonial, 522
Peanya, 543
Pedra de llum, 537
Pedrissa, 540
Peiró, 497
Pena, 522; 549
Pensió, 543
Penya, 540
Penyorada, 522
Percur, 504
Percurar, 508
Percurat, 508
Perjuí, 500
Perpetració, 522
Perxe, 485

Pimpoll, 485
 Plana, 549
 Plegar, 535
 Plet, 522
 Polaina, 509
 Porrada, 506
 Port, 549
 Portell, 500
 Portella, 536
 Portera, 486
 Posseïdor, 522
 Pragmàtica, 522
 Prear, 504
 Preconitzar, 522
 Prendre, 549
Prendre en compte, 514
 Presbiteri, 543
 Pretendre, 522
 Pretext, 523
 Privilegi, 523
 Procedir, 523
 Procés, 523
Procura, 509
Procurador, 523
Procurar, 508
 Product, 549
 Prohom, 523
 Propdit, -a, 523
 Propi, 549
 Proposar, 523
 Proppassat, 523
 Proveir, 523
 Provisió, 523
 Pues, 469
 Puesto, 469
 Puig, 540
 Pujador, 530
 Puntal, 540
 Punxó, 537

Q

Quadró, 486
 Qualquier, 469
 Quartel, 469
 Quarto, 470
quedar bo, 546

Questar, 523

R

Rabera, 504
 Rabosa, 501
 Rajola, 536
 Rambla, 541
 Raó, 523
 Ras, -a, 549
 Ratlla, 523; 530
 Rato, 470
 Rebanc, 543
 Rebre, 549
 Recibo, 470
 Redonda, 486
 Reformació, 524
 Refrescar, 487
 Regall, 504
 Regidor, 524
 Regonéixença, 524
 Regonéixer, 524
 Regoneiximent, 524
 Reine, 470
 Relació, 524
 Relant, 524
 Remediar, 524
 Remendo, 470
 Renta, 470
 Renyir, 509
 Reo, 470; 524
 Replicar, 549
 Reputar, 524
 Requestar, 524
 Respit, 524
 Restar, 549
 Restituir, 524
 Rétaule, 543
 Retenguda, 487
 Retirada, 487
 Retirar, 487
 Riba, 541
 Ribàs, 541
 Ribassal, 487
 Rimeta, 506
 Rinya, 470
 Riscla, 487

Roborar, 524
 Rodar, 530
 Roig, 550
 Rompre, 550
 Rondar, 550
 Roquer, 541
 Roquissa, 488
 rova, 546
 Roya, 470
 Ruedo, 470
 Ruïna, 537

S

Sacristà, 543
 Sacristia, 543
 Sala, 524
 Salari, 524
 Saldonar, 497
 Salera, 535
 Saltador, 541
 Salvar, 550
 Salvo, 524
 Sargallar, 488
 Sarta, 470
 Sauló, 541
 Saulonar, 541
 Saulonenc, enca, 541
 Segnida, 550
 Selleta, 497
Semblant, 470
 Semejant, 470
 Semente, 535
 Senda, 501
 Sentència, 525
 Senyal, 530
 Senyalar, 530
 Serra, 541
 Serrada, 489
 Serradís, 489
 Serretó, 497
 Síndic, 525
 Socosta, 489
 Socostat, 490
 Solà, 541
 solà, -na, 542
 Solana, 542

Sole, 471
Soler, -a, 498
Solerar, 490
Soll, 498
Solsida, 504
Solsir, 504
Sort, 535
Sospita, 525
Surco, 471

—T—

Tabaco, 471
Tancada, 535
Tancat, 535
Teixero, 490
Tenir a compte, 514
Tenor, 525
Termini, 525
Terrer, 542
Testes, 525
Testimoni, 525
Tinella, 537

Tio, 471
Tirar, 550
Topar, 550
Tormassal, 491
Tormo, 498
Torna, 491
Torrentill, 498
Tossal, 542
Trava, 537
Travessar, 466
Travesser, -a, 530
Travessera, 537
trencar, 550
Tresllat, 525
Tribuna, 543
Trompeta, 526
Tudor, 526

—U—

Ullal, 501
Universitat, 526

—V—

Veí, 526
Venda, 471
Venta, 471
Ventrell, 467
Vesprada, 509
vestigios, 493
Veu, 526
Via, 530
Vila, 471
Vilar, 535
Villa, 471
Visura, 526
Visurar, 526
Volta, 531; 550

—X—

Xic, -a, 550
Xiquel, 491

BIBLIOGRAFIA

ABREVIATURES

BRBT *Benassal. Recull bibliogràfic de textos* Exm. Ajuntament de Benassal, 1989.
BSCC *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*
BCEM *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*

ALARCOS LLORACH, E.

- 1983 *Estudis de lingüística catalana*, Barcelona.

ALBA BESALDUCH, I.

- 1986 *El habla de Ludiante* Diputació de Catelló. Castelló de la Plana.

ALBIOL VIDAL, S.

- 1980a *Establiments de Vinaròs de 1647-48. Un estudi del Dret Estatutari Valencià* Tesi de Llicenciatura mecanoscrita. Facultat de Dret. Universitat de València, dirigida pel Dr. Marià Peset Reig.
- 1980b *Llibre dels Establiments de la Vila de Culla* any 1593. Transcripció mecanografiada.

ALCOVER, A. M.

- 1908 "El català davant els filòlegs estrangers. Una mica de dialectologia catalana" *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, Ciutat de Mallorca. pp. 194-303.
- 1919 "Dietaride l'eixida pel regne de València i Catalunya occidental" *BDLLC* X pp.165-252.

ALCOVER, A. M. i MOLL, F. de B.

- 1929-33 "La flexió verbal en els dialectes catalans", fascicles: I, 1829, II, 1930, III, 1932, IV, 1933, Barcelona.
- 1930-62. *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Ciutat de Mallorca, 10 vol.

ALIENA MIRALLES, R.

- 1987 *La pluma y la renta. Linaje, patrimonio y escritura en el norte valenciano (1650-1790)*. Diputació de Castelló. Castelló de la Plana.

ARACIL, LL. V.

- 1982. *Papers de Sociolingüística*, Barcelona.

AYZA ROCA, A.

- 1981 *El món mariner de Peníscola. Estudi lexicogràfic i de cultura popular* Universitat de València. Facultat de Filologia.
- 1984 *Llibre d'Establiments de la Universitat de la Vila de Peníscola 1701* Ajuntament de Peníscola.

BADIA I MARGARIT, A. M.

- 1951 *Gramàtica Històrica Catalana*, Barcelona. Trad. cat. *Gramàtica Històrica Catalana*, València 1981.
- 1962 *Gramàtica Catalana* (2 vol.). Madrid.1985.
- 1964 *Llengua i cultura als Països Catalans*, Barcelona.
- 1981 *La formació de la llengua catalana*, Abadia de Montserrat.

BARNILS, P.

- 1913 "El Parlar apitxat" *BDC*, I, pp. 18-25
- 1919 "Els dialectes catalans", *BDC*, VII pp. 1-10

BARREDA BADAL, E.

- 1989 "Benassal un ejemplo de la desastrosa evolución demográfica del interior de la provincia" *BRBT* pp. 809-820.

BARREDA IEDO, P. E.

- 1984 "El regne de Culla (1093-1103) una aproximació a la història del País Valencià entre els segles XI i XII, en plena dominació musulmana" *BCEM* n° 8; pp 9-22.
- 1985 "L'arxiu Parroquial de Benassal (I)" *BCEM* n° 10 pp.77-90, Benicarló; i (II), íd, n° 12, pp. 79-90, Benicarló, 1986. Reeditat amb "Apèndix- l'Arxiu de la Biblioteca de la Casa de Grau" en *BRBT* II, 1988 pp. 550-610.
- 1986a "Llibre dels Capítols d'Herbatges de la Tinença de Culla (1345-1805)" *BSCC* LXII, quad. III i IV. Castelló.
- 1986b "La castellanització burocràtica a Benassal", *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana* Vol. VIII, pp 247-252
- 1987 *L'Aula de Gramàtica Llatina de Benassal. Aproximació històrica.* Diputació Provincial de Castelló. Castelló.
- 1988 "Història i art a les ermites benassalenques" *BRBT* vol I, p. 633, Ajuntament de Benassal.
- 1991 "Els masos del terme de Benassal" *BCEM* n° 36.

BELTRAN ZARAGOZÀ, A.

- 1994 "Un document cullerà del segle XIII" *Imatge de Culla. Estudis recollits en el 750è aniversari de la Carta de Població.* Culla (Castelló). pp. 781-788.
- 1994 "Alguns castellanismes en la llengua administrativa de la Tinença de Culla al segle XVIII" *Imatge de Culla. Estudis recollits en el 750è aniversari de la Carta de Població.* Culla (Castelló). pp. 789-820.
- 1997 "Els topònims del terme de Tírig (Alt Maestrat) a principis del segle XIX" *IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica. Ontinyent 1995* Ontinyent pp. 113-136.
- 1997 "Una experiència en els arxius històrics municipals de les comarques valencianes del nord" *II Jornades sobre Cultura en la Comunitat Valenciana València 1996* València pp. 538-546.
- 1998 "La llengua del Llibre de Censals i Memòries dels Bellot de Vila-real (1563-1607) V Congrés d'Història i Filologia de la Plana. Nules 1996 Castelló.

BORRÀS, J. R.,

- 1984 "A propòsit del valor fonemàtic de /f/ i /tʃ/, *Miscel·lània Manuel Sanchis Guarner*, vol 1, València. pp. 47-52.

CALVERAS, J.,

- 1929-30 "La forma 'que' del relatiu català" *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, II, Barcelona, 1929, pp.185-255, III, 1930, pp.177-243.

CANTAVELLA CHIVA, R.

- 1981 "Transcripció i notes lingüístiques d'uns documents municipals de principis del segle XVIII valencià" *Revista de llengua i dret* 2, p. 111-121.

- 1984 "Els verbs incoatiu a l'Espill de Jaume Roig" *Miscel·lània Manuel Sanchis Guarner*, vol. 1, València, pp. 59-64.

CANO I IVORRA, M. A.

- 1991-92 *La llengua Calatana a Elx al segle XVII. Edició i estudi lingüístic dels manuscrits del Llibre del Mostassaf i de processos notariais de 1617, 1635 i 1697*. Tesis doctoral mecanografiada, dirigida pel Dr. Jordi Colomina i Castanyer. Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat d'Alacant.
- 1995 *El Llibre del Mostassaf d'Elx. Edició crítica i estudi lingüístic*. Alacant.

CASANOVA I HERRERO, E.

- 1980 "Castellanismos i su cambio al penetrar en el catalán" *Boletín Asociación Europea de Profesores de Español*, 23, 15-25.
- 1981 "Noves aportacions valencianes i aclariments al lèxic català" *BSCC* LVII, pp. 211-238.
- 1983a "El dret local valencià i la història de la llengua catalana" *Revista de Llengua i Dret* 2, pp. 73-83.
- 1983b "Sobre la moció de gènere en català medieval: el cas dels sufixos adjectivals cultes -abilis, -ibilis" *Actes du XVIIème Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, aix-en-Provence*, 123, 134.
- 1983c "Sobre la moció del sufix -ISTE/-ISTA", *BSCC* LX, pp. 259-266.
- 1985 "El valenciano dentro del diasistema lingüístico catalán" *Revista de Filología Románica*, vol. III. Universidad Complutense de Madrid.
- 1986 "Els estudis lingüístics sobre documentació administrativa d'èpoques diverses en el País Valencià" *Tradició i modernitat en el llenguatge administratiu*. Escola d'Administració Pública. Generalitat de Catalunya, Barcelona, pp. 75-110.
- 1988 "Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: la combinació binària de pronoms personals febles de tercera persona" *Actes del Vuitè Col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes II*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona pp. 57-80.
- 1989 *Memòries d'un capellà del segle XVIII*, IVEI, València.
- 1989a "Les conjuncions finals en català. El cas de *per a que*." *La Corona d'Aragó i les llengües romàniques. Miscel·lània d'homenatge per a Germà Colon. Gunter*, Narr Verlag, Tübingen, pp. 187-201.
- 1989b "Gramàtica històrica i història de la llengua a propòsit de l'evolució de la desinència de 1ª persona del present d'indicatiu" *Segon Congrés de la Llengua Catalana*, volum VIII. València, pp. 344-357.
- 1989c "Aproximació a una gramàtica contrastiva dels dialectes catalans al segle XVIII: la combinació binària de pronoms personals febles de 3a. persona. *Actes del VIII Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol II, Barcelona, pp. 57-80.
- 1990a "L'evolució TL > l-l > / ll en català", *Caplletra*, 6, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 117-121.
- 1990b "L'evolució del sistema palatal català: una interpretació" *A sol Post*, Alcoi, pp. 45-62.

- 1993 "El català dins la Romània: a propòsit del doblet incoatiu ESC/ISC" *Actes del XIX Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*, la Corunya, pp. 293-315.
- CAVANILLES, A. J.
  - 1795 *Observaciones sobre la historia natural, geografia, agricultura, población y frutos del Reyno de València*. Ed. facs. Caja de Ahorros i M. de P. de Castellón. Estella (Navarra) 1992.
- COLOMINA I CASTANYER, J.
  - 1985 *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*. Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert", Diputació Provincial d'Alacant.
  - 1986 "Mallorquinismes a Tàrbena i a la Marina Alta" *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 659-678.
  - 1987 "Notes sobre la llegua de la "Decadència" *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, Ajuntament de Benidorm, Universitat d'Alcant, Alacant, pp. 37-53.
  - 1990 "Dos vocabularis d'oficis valencians del segle XVII: G. Tarraça (1636) i Exulve (1643)" *Caplletra*, 6 Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, pp. 179-208.
  - 1991 *El valencià de la Marina Baixa* Generalitat Valenciana. Conselleria de Cultura Educació i Ciència, València.
- COLON DOMÉNECH, G.
  - 1952a "Castelló i la seua llengua" *BSCC* pp. 362-368.
  - 1952b "Unes notes sobre la pèrdua de la -r final etimològica" *Revista Valenciana de Filologia*. II, València. pp. 57-65.
  - 1955 "La matización vocálica en las desinencias de 1ª y 3ª personas del presente e imperfecto de indicativo (conjugación en -are) en las comarcas castellonenses. *Miscelánea Filológica dedicada a Mons. A. Griera I*; Barcelona.
  - 1962 "Ressenya «Llibre de Ordinacions de la Vila de Castelló de la Plana (S. XIV-XVI)»" Ed. de Revest i Corzo *ZRPh*, 76, pp. 285-291.
  - 1976 *El léxico catalan en la Romania*, Madrid.
- COROMINES, J.
  - 1974 *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona.
  - 1976 *Entre dos llenguatges*, 3 vol, Barcelona.
  - 1980-90, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona.
- DD. AA.
  - 1988 *Història del País Valencià*, 5 vol., Barcelona
- DD. AA.
  - 1982 *Atlas de la provincia de Castellón de la Plana* Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Castelló, Castelló.
- DD. AA.
  - 1995 *La llengua catalana al segle XVIII* a cura de Pep Balsalobre i Joan Gratacós.
- DÍAZ MANTECA, E.

- 1982 *Establiments de la Vila de Vilafamés. Edició, estudi i índex* Diputació Provincial de Castelló.
  - 1984 (amb Olucha, Ferran). "Documentos históricos de la Villa de Benassal" *BRBT* pp. 309-337.
- DOÑATE, J. M.
- 1979 "Vocabulari d'arcaïsmes de l'arxiu de Vila-real". *Anuario de Filología* V, pp. 403-482.
- DUARTE I MONTSERRAT, C.
- 1980 *El Català llengua de l'administració*, Barcelona.
  - 1980 *Curs de llenguatge administratiu caalà*, Baelona.
  - 1986 *Llengua i administració*, Barcelona.
- DUARTE I MONTSERRAT, C. ALSINA I KEITH, À.
- 1984 *Gramàtica Històrica del Català* Barcelona.
- FABRA, P.,
- 1986 *Introducció a la gramàtica catalana*, Barcelona.
  - 1980 *La llengua catalana i la seva normalització* Barcelona.
- FABREGAT I COSME, F. et al.
- 1988 "Construccions de llenguatge administratiu municipal del segle XVII al País Valencià" *Revista de Llengua i Dret*, 11. Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- FERRANDO FRANCÉS, A.
- 1980 *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians* València.
  - 1983 *Els certàmens poètics valencians del segle XIV al XIX*. Diputació de València, València.
  - 1984 "La dialèctica unitat/diversitat en la història de la llengua catalana"
  - 1986 "La gènesi del secessionisme lingüístic valencià" *La cultura valenciana ahir i avui*, Universitat d'Alacant, Ajuntament de Benidorm, Alcoi, 117-133.
  - 1989 "La formació històrica del valencià" *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol VIII, València, pp. 399-428.
- FERRANDO, A. GUIRAU, A.
- 1982 "Particularitats fonètiques i anivellament geolingüístic a la comarca de Morella" *L'Espill* 17, 18; València; pp. 209-230.
- FERRANDO, A., NICOLÁS, M.
- 1993 *Panorama d'història de la llengua*, València, 129-163.
- FISHMAN, J.
- 1979 *The sociology of Language*, 1970, trad. al cast. per Ramón Sarmiento i Juan Carlos Moreno, *Sociología del Lenguage*, Madrid.
- FUSTER, J.
- 1962 *Nosaltres els valencians* Barcelona. Ed. 1977.
  - 1968 *Heretgies, revoltes i sermons*, Barcelona.
  - 1986 *Poetes, moriscos i capellans*, València.
  - 1976 *La decadència al País Valencià* Barcelona.
- GARCIA EDO, V.
- 1978 *Ordenanzas Municipales de Benicarló de comienzos del siglo XV* Ajuntament de Benicarló.
- GARCIA GIRONA, J.

- 1922 *Vocabulari del Maestrat* Est. Tip. de Fill de J. Armengot. Castelló.
- GIMENO BETÍ, L.
  - 1980 "Un inventari de Castelló de la Plana de 1675", *BSCC* pp.72-79.
  - 1982 *Precisions geolingüístiques sobre el tortosí*, Memòria de llicenciatura. Universitat de Barcelona.
  - 1984 "Les àrees lèxiques en els parlars de transició" *Miscel·lània de textos en homenatge a les Normes de Castelló*. diputació de Castelló / Secció de Filologia del Col·legi Universitari de Castelló, pp.15-45.
  - 1986 "El tortosí septentrional" *Actes del Setè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp. 619-632.
  - 1989 "Algunes notes sobre orònims en tortosí" *Actes del Catorzè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (segon d'onomàstica valenciana)* Alacant 1989. Generalitat Valenciana, Alacant 1991. pp.628-636.
  - 1990 "La reducció de la /e/ àtona inicial" *Miscel·lània en homenatge a Joan Fuster*, II, pp. 396-430.
  - 1991a "El tortosí. extensió i característiques dialectals" *A Sol Post. Estudis de llengua i literatura 2* Ed. Marfil. Alcoi. pp.171-192.
  - 1991b "Ornitonímia castellanenca: notes onomasiològiques i etnogràfiques sobre el nom d'alguns ocells" *BSCC* LXVII, Castelló. pp. 589-614.
  - 1992a "Les àrees morfològiques en un parlar de transició: el present de subjuntiu en tortosí meridional" *Estudis de Llengua i Literatura catalanes / XXV. Miscel·lània Jordi Carbonell 4* Publicacions de l'Abadia de Montserrat. pp.233-263.
  - 1992b "Sobre el parlar de Castelló de la Plana" *Miscel·lània Sanchis Guarnier* II p. 133-160.
  - 1994 *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*, Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana.
  - 1997 *Atlas lingüístic de la diòcesi de Tortosa*. Barcelona I.E.C.
- GINER MARCO-RENART, J. (Guillem Renat i Ferris)
  - 1933 "Els reflexos llatins -ATA, ARE en valencià" *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*. XVII, pp. 338-351. Castelló.
- GISPert-SAÜCH I VIADER, P.
  - 1988 "Alguns remeis mèdics casolans del segle XVIII o principis del XIX (Estudi lingüístic) de Santa Llogaia del Terri (El Gironès) *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey* vol II PAM. pp. 255-258.
- GONZÁLEZ I FELIP, M. S.
  - 1991 "El parlar de la Plana Baixa" *Miscel·lània 91* Estudis del Valencià Actual. Generalitat Valenciana. València.
- GREGORI ALBIOL, J.
  - 1994 "Aspectes lingüístics del registre de batejos de l'església parroquial de Sant Bartomeu de Benicarló (1669-1730). Cala en el període 1700-1715" *BCEM* nº 45 i 46. pp151-162.
- GRIERA, A.
  - 1921 "El valencià" *Butlletí de Dialectologia Catalana*, IX Barcelona.

- 1929 "Algunes característiques lingüístiques del Maestrat" *BSCC* X, pp. 270-280.
- GUIRAU, A.
  - 1979 "El fonema palatal africatat sonor /3/ en el valencià: camp de dispersió i al·lòfons", *Cuadernos de Filologia. Studia Linguistica Hispanica*, II,1 València, pp. 107-131
- HUGUET I SEGARRA, R.
  - 1913 "El language en la provincia de Castellón" *Geografia General del Reino de Valencia. Provincia de Castellón* dirigida per F. Carreras Candi (p.168)
- IVARS CERVERA, J.
  - 1988 "La castellanització de la llengua administrativa a la ciutat de Dénia durant el segle XVIII." *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol.II Barcelona, pp.287-292.
- LABOV, W.
  - 1978 *Sociolinguistic Patterns*, Oxford, trad al cast, per José M. Marinas Herreras, *Modelos sociolingüísticos*, Madrid, 1983.
- MARÍN VILLUENDAS, P.
  - 1964 *Estudio filolingüístico del Vocabulario del "Libre de Ordinacions de la Vila de Castelló"* Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona.
- MARTÍ I OLIVER, J.
  - 1989 *Receptari de cuina del segle XVIII* a cura de Joan Miralles i Francesca Cantalops. Universitat de les Illes Balears. Publ. de l'Abadia de Mtserrat.
- MARTÍ MESTRE, J.
  - 1992 *El Libre d'Antiquitats de la Seu de València. Estudi lingüístic i edició filològica*. 4 vol. Tesi doctoral mecanografiada, dirigida pel Dr. Antoni Ferrando Francés. Universitat de València, Facultat de Filologia.
  - 1994 "Una contribució a la lexicografia del segle XVIII: Marc Antoni d'Orellana" *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XXVIII (Miscel·lània Gemà Colon, I) pp. 111-145.
- MARTÍNEZ BARREDA, P.
  - 1992 "Algunes partides de Vilafamés al segle XVIII" *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, XLVIII pp. 89-100.
- MAS I MIRALLES, A.
  - 1994 *La substitució lingüística del català (L'administració eclesiàstica d'Elx en l'edat moderna)* Diputació d'Alacant, Alacant.
- MASCARÓ, J.
  - 1991 *Morfologia*, 3a. ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- MATEU I LLOPIS, F.
  - 1969 *Establiments de la Vila de El Boixar. Introducción, transcripción e índice general* Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana.
- MIRALLES I MONSERRAT, J.
  - 1984 *Un llibre de Cort Reial Mallorquí del segle XIV (1357-60). Introducción, transcripción i estudi lingüístic*, Palma de Mallorca.
- MIRALLES PORCAR, J.
  - 1985a "Els terrenys comunals de la Setena de Culla" *BCEM* nº 9

- 1985b "Arxiu Municipal de Culla (I) Secció Ramaderia" *BCEM* nº 10
- MIRALLES SALES, J.
- 1978 "Notes històriques de Tírig" *BSCC* LIV nº 1, pp. 39-58
- MOLL, F. DE B..
- 1952 *Gramàtica històrica catalana*. Gredos, Madrid. Ed. cat 1990, València.
  - 1968 "Un inventari del Maestrat de 1673" *Estudios en honor de Martínez Ferrando*, 1968, p. 401-408.
- MONFERRER I GUARDIOLA, R.
- 1983 "Estudis del s. XVIII, el Dr. Antoni Tena, pvre. beneficiat de la parròquia de Vilafranca" *Boletín de Amigos de Morella y su Comarca* (1983-84)
  - 1988 amb BARREDA I EDO, P. E., "Els goig al gloriós Sant Cristòfol, patró de Benassal", *BRBT* vol I, p. 403.
- MONTOYA ABAD, B.
- 1986a *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'Edat Moderna* Diputació d'Alacant. Alacant.
  - 1986b "Al voltant de la substitució i el canvi lingüístic. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX. *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 6, València.
  - 1989 "Comunicació bilingüe i tractament personal a la Governació d'Oriola (segles XVI, XVII i XVIII) Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Àrea 7: *Història de la Llengua*, vol. XVIII, València, pp. 641-658.
  - 1990 *La interferència lingüística al sud valencià*. Conselleria de Cultura Educació i ciència. València.
- MORAN OCERINJAUREGUI, J.
- 1984 *El capbreu de Castellbisbal. Estudi filològic i lingüístic d'un text català antic*. Universitat de Barcelona, Barcelona.
  - 1987 "Un document familiar català del segle XVIII, transcripció i comentari lingüístic" *Llengua i literatura*, 2, Barcelona, pp. 295-319. (Reproduït a *Treballs de lingüística històrica catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, pp. 141-167).
  - 1989 "Consideracions sobre els liberals espanyols i la llengua catalana" *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol VIII, València. (Reproduït a *Treballs de lingüística històrica catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 169-185)
  - 1990a "Notes sobre la confluència de V i B en català", *Caplletra*, 6 Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
  - 1990b *Les homilies de Tortosa* Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- MORANT, R. I ESCRIVÀ, V.
- 1987 *L'apitxat a Gandia. un problema sociolingüístic*, CEIC Alfons el Vell, Oliva.
- NADAL J.M. I PRATS, M.,
- 1983 *Història de la llengua catalana. Desí orígens fins al segle XV*. Barcelona.

NEBOT, J.

- 1883 "Notas filológicas de la Plana" *Revista de Castellón* (Reproduït a *Revista de València*, III, 1883, p. 82-87)

NIÑOLES, R. L.,

- 1978 *Conflicte lingüístic valencià*, València (2a. ed.) pp. 43-53.

OLUCHA MONTINS, F.

- 1994 "Arquitectura i art a l'església de Sant Miquel de la Serratella" *BCEM* n° 45 i 46, pp.73-88.

PAYRATÓ, L.

- 1985 *La interferència lingüística. Comentaris i exemples català-castellà*. Abadia de Montserrat, Barcelona.

PELLICER BORRÀS, J. E.

- 1986 *La Rondalla de Rondalles de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició* València.

PERAIRE, J.

- 1992 Aproximació a la toponímia històrica de la Tinença de Culla (Segles XVI-XVIII), *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior* XLVIII, pp. 115-157.

PITTARCH I ALMELA, V.

- 1980 "La llengua de l'administració eclesiàstica (País Valencià, segles XVII-XVIII)" *L'Espill* n° 6-7, pp. 41-76

RABASA, C. A.; BARRERA, M. PÉREZ, L. M.

- 1990 *Catàleg de l'Arxiu Municipal de Culla*. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

RAFANEL, A. ROSSIC, A.

- 1995 "Bibliografia general d'història de la llengua catalana del segle XVIII" *La Llengua Catalana al Segle XVIII*, a cura de Pep Balsalobre i Joan Gratacós, Barcelona.

RASICO, PHILIP D.,

- 1982 *Estudis sobre la fonètica del català preliterari* Curial. Publ. de la Abadia de Montserrat, Barcelona.

RECASENS I VIVES, D.

- 1985 *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.
- 1991 *Fonètica descriptiva del català* IEC, Barcelona.

REGLÀ I CAMPISTOL, J.

- 1982, Aproximació a la Història del País Valencià, València.

RENAT I FERRIS, G.

- "Els reflexos lat. -ATA, -ARE en valencià" *BSCC* XVII, pp. 338-351

RIBES IBORRA, V.

- 1985 *El segle XVIII* Institució Alfons el Magnànim. València.

RIDRUEJO, E.

- 1985 "La forma verbal en -ra en español del siglo XIII (oraciones independientes)" 23-38.
- 1985 "La forma verbal en -ra en valenciano", *Actes du XVIIème Congrès International de Linguistique et Philologie romanes*, vol 2 Aix-en Provence, pp. 439-448.

ROCA TRAVER, F.

- 1952 *Ordenacions Municipals de Castelló*, Alfons el Magnànim, València.
- ROIG MOLINER, S.
  - 1850 *Historia de Benasal* BRBT I pp.119-171
- ROSAS ARTOLA, M, PITARCH I ALMELA, V.
  - 1981 "El lèxic dels canterers de Traiguera" BSCC LVII, pp. 95
- SALAS MEZQUITA, E.
  - 1992 "Algunes puntualitzacions geolingüístiques sobre el valencià septentrional a les comarques de l'Alcalatén, la Plana Alta i la Plana Baixa" *Estudis Castellonencs* nº 5 1992-93 pp. 533-548. Diputació de Castelló
- SALVADOR I GIMENO, C.
  - 1943 "Vocabulari de Benassal (Maestrat)" *Misc. Fabra*, Buenos Aires, pp. 242-263
- SANCHIS GUARNER, M.
  - 1956 'Factores históricos de los dialectos catalanes' *Estudios dedicados a Menéndez Pidal*, VI, Madrid, pp.151-186.
  - 1962 *La llengua dels valencians*, València, 7ª Ed.1980.
  - 1963 *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, València.
  - 1980 *Aproximació a la història de la llengua catalana. Creixença i esplendor*, Barcelona.
  - 1993 *Gramàtica Valenciana* Edició a cura d'Antoni Ferrando. Barcelona.
- SANCHO COMINS, J.
  - 1982 *Atlas de la Provincia de Castellón de la Plana* C.E. de Cajas de Ahorro, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón.
- SANZI ARNAU, V.
  - 1991 "El cappatró traiguerí de 1690 i un receptorial traiguerí de 1683 (I) Notícia filològica i transcripció" *BCEM* nº 33. "Comentari lingüístic del receptorial traiguerí de 1683 (II)" *BCEM* nº 36
- SARTHOU CARRERES, C.
  - 1913 *Geografia General del Reino de Valencia. Provincia de Castellón* Ed. C.E. de Cajas de Ahorro, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Castellón. 1989.
- SASTRE I TORRENS, M. R.
  - 1984 "Formalisme jurídic i llenguatge popular en un llibre de consells del segle XVII", *Revista de Llengua i Dret*, nº 4 vol 2. Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, pp. 135-152.
  - 1989 "Llatí i català: dues llengües en contacte en l'àmbit administratiu", *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol VIII, I.F.V.- PAM, València, pp. 723-731.
- SATORRES CALABUIG, V.
  - 1988 "Aproximació a l'estudi lingüístic d'un llibre de capítols" *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey* v. III p. 235-252
- SEGARRA, M.
  - 1985 *Història de l'ortografia catalana* Barcelona.
- SOLÀ I CORTASSA, J.
  - 1972 *Estudis de sintaxi catalana*, 2 vol, Barcelona.

- 1977 *Del català incorrecte al català correcte Història dels criteris de correcció lingüística* Barcelona 2^a ed. 1985

TORRES I NAVARRETE, F.

- 1982 *L'obra gramatical i lexicogràfica de Carles Ros*, Tesi de Llicenciatura mecanografiada, dirigida pel Dr. Emili Casanova, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana.
- 1995 *La llengua de Carles Ros*, Tesi doctoral mecanografiada, dirigida pel Dr. Emili Casanova, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana.

VALLS I TAVERNER, F.

- 1925 "Els establiments de la Vila de Chert" *Revista Jurídica de Catalunya* XXX setembre-desembre. pp. 443-460 i 524-543. Barcelona.

VENY I CLAR, J.

- 1971 *Regiment de preservació de pestilència*, Tarragona.
- 1978 *Estudis de Geolingüística Catalana* Barcelona.
- 1983 *Els Parlars Catalans (Síntesi de dialectologia)*, 5^a ed. Palma de Mallorca.
- 1986 *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona

VIDAL COLELL, M. À.

- 1988 "Florilegi epistolar del segle XVIII" *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey* v.III p. 305-330.

WHEELER, M. W.

- 1984 "La conjugació valenciana: geografia, diacronia i psicologia" *Miscel·lània Sanchis Guarner* I p. 409-419.

S'ACABÀ D'ESTAMPAR
A CASTELLÓ DE LA PLANA, A LA
IMPREMTA-LITOGRAFIA FERRANDO,
EL DIA DE SANT JAUME,
25 DE JULIOL
DE L'ANY
M.CM.XCVIII

